

2023

9

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

VÁRAD

2023/9.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2023. szeptember • XXII. évfolyam 9. (222.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (felelős szerkesztő)

Fried Noémi Lujza

Máté Zsófia

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

KÖLCSEY FERENC <i>Versek</i>	3	KOCSIS CSABA <i>Erdélyi színházi hét a fürdővárosban</i>	66
TÓTH HAJNAL <i>Fotós körúton Kölcsey nyomában</i>	6	FARKAS LÁSZLÓ <i>Nagyváradai hídverés</i>	70
LIPCSEI MÁRTA <i>Versek</i>	9	SZILÁGYI GYULA <i>Elveszett szép hangok</i>	74
FERENCZFI JÁNOS <i>Villanások</i>	12	SIMÓ MÁRTON <i>Kint és bent – hogy önmagunkat (is) tisztábban lássuk</i>	83
ESZTERÓ ISTVÁN <i>Versek</i>	21	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Minden dal másképp születik</i>	85
WESSELY GÁBOR <i>Próbáld meg Isten nélkül! Fejszag; Áthidaló megoldások</i>	25	LENCAR PÉTER <i>Amikor a trauma kezeket és lábakat növeszt</i>	89
B. MIHÁLY CSILLA <i>Versek</i>	28	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Népszámlálás: megjelentek a végleges adatok</i>	91
TÓTH ÁGNES <i>Rivanolos Berta; A marhanyelv</i>	32	BARABÁS ZSUZSA <i>Albert Schweitzer véleménye (keresztrejtvény)</i>	94
MÁRTON TÍMEA <i>Versek</i>	37	<i>Lapszámunk szerzői</i>	96
SÜTŐ ÉVA <i>A töklevél; A vacsora; A napraforgó; A barna táska és az élet rendje; Angyalok és csodák</i>	41		
THOMAS STEARNS ELIOT <i>A sivár föld</i>	46		
BERTHA ZOLTÁN <i>„Hazatérés idején”</i>	50		
BALÁZS GÉZA <i>Organikus és nem organikus művészet</i>	59		

Lapszámunkban Tóth István AFIAP, ESFIAP nagyváradai fotóművész azon kiállításának az anyagából válogattunk, ami Kölcsey Ferenc életútja fontos állomásait mutatja be. A címlapon a szatmárcsekei Kölcsey-szobor látható.

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Kölcsey Ferenc (1790–1838)

Vigasztalás

*Nyögsz, ah, ha nemzetek felett
A sors bút hozva száll,
S küzdő reményök cél helyett
Újabb veszélyt talál;
S ha a szabadságért folyt vér
Átok leend, s a pályabér
Vagy járom vagy halál!*

*Mi haszna bú? mi haszna gond?
Törvényt ki szab s határt?
Szerencse köt, szerencse bont,
S vakon használ vagy árt.
Ki éjt s napot fáradva tölt,
Ki nyugszik és kart karba ölt,
Együtt lát hasznot s kárt.*

*Hát mért törődöl a világ
Sorsán, maroknyi por?
Szárad s kihajt a szőlőág,
Lesz ősszel újra bor.
S kedved ha most mámorba fúl,
Alvás után feljőzanúl,
S kerül megint a sor.*

*Kis csolnak, ah, csak életünk,
A sors az Óceán;
Most szép partokra köthetünk,
Majd hullám mérge hány.
De kedvezőn lengő szelet,
S dörgő vést a csolnak felett
Tűr a bölcs egyformán!*

Cseke, 1824. március

Zsarnok

Virtus s igazság zengtek nyelveden,
De gyűlölte mindkettőt szived;
Csak leple volt hatalmad bűneidnek,
S szádban a törvény átok leve.
Ezüstkehelyt ürített a gonosz asztalodnál,
Kivül az ajtón sirt az üldözött.
Még egy falatja volt az éhező szegénynek,
S elrablottad azt;
Avult fedél óvá még a szelektől,
Hideg vérrel hajtád ki onnan is.
Hajh bujdosott az ősi lakhelyéről,
Sápadt neje
Keblében vitte kisdédét, s panaszát
Poroszlód azt korbáccsal ölte el!
S terád bízott-e ezreknek boldogsága,
Hogy árulhasd pénzért véröket?
S neked ad majd márványt s nagy nevet a hízelkedés
O Rabló, sírodon?

Cseke, 1823. április

Tanács

Hogyha pályád ellenébe
Küzd az álnok vad gögjébe,
S tört hány minden lépteden;
S nincs ki nyújtson hív oltalmat
Vészhozó ösvényeden:
Menj! s temesd el bús fájdalomad
Hol reád vár szent magány;
S vonj korlátot álmaidból,
S alkoss ideáljaidból
Szébb világot alkonyán.

Cseke, 1824. február

Géniusz száll...

*Géniusz száll az énekes mellébe,
Mely szelíden ömlő dalra hív:
Elmerülvén lantja zengzetébe
Szíveket ragadni égi mív!
Mint zefír lágy szárnya zúg fölettünk
Bükkje sátorából szép dala,
S Hesperidák kertjeként mellettünk
Rózsaberkek nyílnak általa.*

*Gyül s borong az érzelem reája
Felleként, mely nyári napra jó;
Felderül a gondolat fáklyája,
S mint szivárvány, a dal áll elő,
S fénykörének messze csillogtában,
A merengve néző szem előtt,
Ég ragyogva színes pompájában,
Melyet égi sugarakból szőtt.*

*Boldog, akit isteneink szeretnek,
És teremtő szellem ajkán leng,
S karja közt a nyájas képzeletnek
Ideálok bájhonába reng!
Századokká nyúl ki pillantatja,
S felderül a kétes messzeség,
Enyhe fényt kap a bú csillagzatja,
S Hesperusként rózsaszínben ég.*

*Istenülő! földi szellemében
Gúnyol a gög téged álnokúl.
Vesd meg ötlet lelked szép hevében,
Álragyogvány fénye, mely kimúl.
S szállj királyi sasként égi pályán,
Szárnyaidnak nyíl szokatlan út,
S homlokodra túl a föld homályán,
Nyersz jutalmúl csillagkoszorút.*

Álmosd, 1812. szeptember és Cseke, 1824. február

Fotós körúton Kölcsey nyomában

Kölcsey Ferenc életútját eleveníti föl az a fotóművészeti anyag, amelyet Tóth István AFIAP, ESFIAP nagyváradi fotóművész, az Euro Foto Art Nemzetközi Egyesület elnöke alkotott. A fotóművész bebarangolta Kölcsey Ferenc életútjának fontos helyeit, sajátos stílusban fényképezte le az emlékhelyeket, ereklyéket, megidézve a *Himnusz* alkotójának szellemiségét, felkutatva, művészfotók révén megmutatva a megmaradt relikviákat, az adott települések mai arcát, múlt és jelen összefonódását. Tóth István járt Szödemeteren, Debrecenben, Álmosdon, Nagykárolyban és Szatmárcsekén. A tárlat anyagát eddig Nagyváradon, Szödemeteren és Debrecenben mutatták be. Tóth Istvánnal a tárlat koncepciójáról, illetve fotós vándorútjának élményeiről beszélgettem.

– Miként adódott a Kölcsey-kiállítás ötlete?

– Stanik István médiaszakértő, a Magyar Házak Nonprofit Kft. szakmai ügyvezetője, a debreceni Partium Ház vezetője kért fel arra 2022 őszén engem és Máthé András cívisvárosbeli fotóművészt, hogy készítsünk Kölcsey Ferenc bicentenáriumi ünnepségére egy tárlatot. Mivel Máthé András nem tudott eleget tenni a felkérésnek, egyedül rám hárult a nagy kihívás, amit természetesen elfoglaltságaim ellenére sem tudtam visszautasítani.

Fotók: Tóth István

Debreceni Református Kollégium

Ennek előzménye az, hogy 2022. január 21-én a Magyar Házak Nonprofit Kft.-hez tartozó Partium Ház anyagi támogatásával elkészült egy tárlat, amely 20 nagyméretű fotón mutatja be Kölcsey Ferenc szülőfaluját. E kiállítást a magyar kultúra ünnepe alkalmából Debrecenben mutattuk be először, a tárlatot Puskás István, Debrecen alpolgármestere nyitotta meg. Ehhez kellett lefotóznom azokat a helyeket, melyek Kölcsey életútját határozták meg.

Debrecen

– *Milyen településeken járt?*
– Tavaly január 16-án jutottam el először, káprázatos havas időben Sződemeterre, ahol Pakulár István református lelkész fogadott és kísért végig Kölcsey szülőfalujában. Hihetetlen és érdekes módon csodálatos, sötétkék égbolt provokált az első képek elkészítésére. Mindehhez hozzásegített a mesebeli téli táj, amelyet nagyon ritkán lehet látni napjainkban... Alapgondolatom az volt, hogy minél élethűbben rögzítsem azokat a helyeket, ahol Kölcsey született, tanult, élt és dolgozott. Arra törekedtem, hogy lépjek túl a lefényképezett tárgyak dokumentáris bemutatásán. Éppen ezért nagy segítségemre voltak a szinte számomra előkészített napfényes fotózási lehetőségek. Egyébként a tárlat képeinek lefotózása kimondottan nagy kihívás volt számomra. Mivel az első kiszállásom alkalmával hiányoztak az itt élő emberek, közös megegyezéssel vasárnap vissza-

tértem, hogy lencsevégre kaphassam a sződemeteri híveket. A Debreceni Református Kollégiumnak és környékének lefotózása fél napot vett igényben 2022. december 1-jén. Különleges benyomás volt számomra emberközben érezni a kollégium korabeli hangulatát, ahol Kölcsey 14 éven át tanult. Kora reggel indultunk Nagyváradról egy másik kiszállásunkra, hogy éjszakai megvilágításban tudjam lefotózni a nagykárolyi Károlyi-kastély és a régi városháza különleges hangulatát. Egy egész napot szántam arra, hogy eljussak Álmosdra és Szatmárcsékére, ahol megpróbáltam lefényképezni a település hangulatát, a Kölcsey-szobrokat, illetve az emlékházakat.

– *Milyen hangulat fogadta a különféle színhelyeken? Mit tapasztalt, hogyan maradt meg az adott településeken Kölcsey emléke?*

– Különleges érzés volt számomra fotózás közben szinte állandóan

Kölcsey életére, munkásságára gondolni. Úgy érzem, sikerült az elkészített fényképeken visszaadni a régmúlt idők, pontosabban Kölcsey korának különböző hangulatait. Kószálásaim során végigkísért Kölcsey kimondottan nehéz sorsa. A sződemeteri Egyházi és Kulturális Központ, az álmosdi Kölcsey Ferenc Emlékház és a szatmárcsekei Kölcsey-emlékszoba kellőképpen jól mutatja be a költő életútját. Rendkívüli élmény volt megfotografálni az említett Kölcsey-szobrokat is. Sajnos a nagykárolyi Kölcsey-szobor nem került a kiállítás anyagába, mivel azt a bicentenáriumi évforduló után avatták fel.

– *Milyen koncepció szerint állította össze a tárlat anyagát?*

– Az alapelképzelés az volt, hogy a kiállított képek Kölcsey életútjának kronológiai sorrendjét mutassák be úgy, hogy ez minél jobban maradjon meg a tárlatlátogató emlékeiben. Úgy érzem, ez sikerült is. Ezt támasztotta alá a debreceni vernisszázson elhangzott beszédében Vitéz Ferenc művészeti író, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem magyar nyelvi és irodalmi tanszékének vezetője is.

– *Hol mutatták be a Kölcsey-anyagot? Van-e további terv ezzel kapcsolatban?*

– Az első jubileumi tárlatot a nagyváradi várban lévő Vilidár István Galériában mutattuk be 2023. január 20-án. Az eseményt Lisztes Éva, a berettyóújfalui Nadányi Zoltán Művelődési Ház vezetője nyitotta meg. Szinte egy időben, január 22-

Szatmárcseke

én nyílt meg a sződemeteri Egyházi és Kulturális Központban az *Üzenet Sződemeterről* című kiállítás, illetve a debreceni Kölcsey Központ Bényi Galériájának utcafronti kirakatában *A Himnusz nyomában – 200 év lenyomata Kölcsey szülőföldjén* című tárlat (azért kerültek a képek a kirakatba, mert a fűtési korlátozások miatt zárva volt az intézet). A Debrecenben megnyitott tárlat anyagát a nagykárolyi Károlyi-kastélyban is bemutatták idén április 18-án nagyszámú közönség előtt. Nagyon szeretném megismertetni e fotóművészeti anyagot szerte a világban, és ez által is jobban felhívni a figyelmet Kölcsey Ferenc kiváló személyiségére és nemzeti öntudatára.

Tóth Hajnal

Lipcsei Márta

A világ dolgairól

*Lehet hogy csak élő történelmet élünk
a világ dolgaiból levest is főzhetnénk
füstölt tudósításokkal cikkekre vágott
hírekkel majd fűszerezhetnénk
ízlés szerint a nagy húsdarálóból kivett
kitakart létezőekkel füvel-fával
összhangzás szerint mindennel ami jólesik
a feltört csendben mely a levegővel
cserél helyet az utolsó percben
észrevennénk az emésztőgödörbe került
jót amit rosszakaratunk ellenére elkövtünk.*

*A becsület mezején is sok az elesett
az összegző évszakok magasztalják a létezőt
a kapkodók csak a világot rántják magukra
s míg a múlt önmagát hámozza hátralévő
életünk locsogón hit nélkül folytatódik
a bűnbánat a tétlenséggel mulattatja magát
új trükkök kerülnek divatba elfelejtett barátok
pókhálókönnyű értékelméletek határozatlanságok
várjuk hogy a tömegsírokat a pázsit belepje
s felejteni tudjuk a lőporfüsttel elárasztott talajt.*

*Ürügyek rügyeznek az ember
semmi különöset se akar
csak úgy múlik minden
és újra és újra ürügyek rügyeznek
valaki ott talán újra valaki
jön a zenebona valaki még lehet
valaki vagy majd eltűnik végleg
gógicselő csecsemők hada
ugyanazt az információt
helyezi el a jövő celláiba
hogy kilátástalan helyzetünk
kijáratait nehogy megtaláljuk.*

Nagyvárad, 2022. 08. 03–05.

Fürkésző élet

*Felhők rajzaiban
tükröződik a nap
fénytíkokat lobbant
menedéket adhat
a behunyt szem vétke
nyugalmat vél végre
fürkésző derengő
rejtőzködő élet
szívvel csatlakozik
gondolat feléled
hangszálak rezegnek
simogat kényeztet
szökik a pillanat
az ezüst vágy alatt
ismerkedni próbál
az égi sugallat.*

*Látomás térképét
követi a tudat
eleven csend indul
szítál a gondolat
sebeket takar az
égi palást átlép
a szokás kapuján
a vágy és a közöny
a kor hangja éled
távozás küszöbén
áll a felismerés.*

*Ha összeomlik minden
értetlenül csak állunk
az agyban rémült szavak
a szabályok gátja átszakad
menekülnek a dolgok
biztonságzárak dőlnek
az érdekek remélnek
időleges félelmek
tűnőben versenyeznek
a múlt baja jelenben
még zörög s hull az élet.*

Nagyvárad, 2022. 12. 29. – 2023. 01. 01.

Szódemeter

Szódemeter

Ferenczfi János

Villanások

József bevette a nyugibogyót. Egyszer, kétszer vagy háromszor – nem tudta biztosan. Annnyira eltompította az antidepresszáns, hogy gyakran nem tudta, megtette-e azt, amit pár perce tett, vagy amit nem tett. Hiszen nem tudta, hogy megtette-e: hogy elzárta-e a gázt, lekapcsolta-e a villanyt, becsukta-e az összes zárat, és hogy begombolta-e nadrágját.

Ma reggel talán nem csak egyszer vette be, mert a szokottnál is émelyítőbb volt az utazás a metróra a Stadionokig. Olyan volt ébren is, mint aki álmodik. S a valóságnak ez az álomszerűsége zavarba ejtő volt. Mégis csak tudatosítania kellett magában, hogy ez nem álom! Ha álmában lezuhan egy nagy gödörbe, legfeljebb összerándul a teste, s verejtékezve, zihálva felébred. De ha az éber álomban esne a gödörbe vagy lépne egy jármű elé, annak a valóságban lennének következményei.

A márciusi reggel verőfényes volt, de a szél csípősen bújt a kigombolt kabát alá. Megborzongott. Összehúzta magát, s mivel a jobbában táskáját vitte a szendvicseivel, a baljával babrálta a gombjait, ahogy a sodró tömegben felment a lépcsőn, ahogy a zöldségesbódkkal szegélyezett széles járdán ment, s ahogy a zebrán átkelt. Kicsit ügyetlen volt ez a babrálás, lassú és szinte eredménytelen. De nyugodt volt. Azok a bogók megnyugtatták. Semmi sem zaklatta fel. Amikor a busz tegnap elment az orra előtt, akkor megállt, és

azt figyelte, hogyan vonulnak kicsi, vöröshátú bogarak egy repedés mentén, s hogyan változik a színük, ahogy a tavaszi délután fénye fogy. Aztán jött a következő busz, egy kövér nő zihálva félrelökte, és előtte mászott fel körülményesen és nyögdecse a jármű lépcsőjén, de ő derűs volt, és vidáman szállt fel a buszra. Akkor is nyugodt volt, amikor a főnöke átpakoltatott vele rengeteg rég elfekvő, ezért poros, koszos árut a raktár egyik végéből a másikba, s akkor sem idegeskedett, amikor a munkaidő végéhez túlzottan közel a főnök kiadta az utasítást, hogy mindent pakoljon vissza. Kicsit tovább maradt, úgy három órával többet. A város felvette az éjszakai arcát, mire hazaindult. De nyugodt volt. Azt figyelte, mennyire más ilyenkor, mint amikor látni szokta. Persze télen már akkor is ilyen sötét van, amikor hazafelé tart. De ez a tavaszi sötét más, mint a téli. És más a sötétben a városi fények ragyogása. Más volt még a fények visszatükröződése is a helyenként nedves aszfaltról. Ez olyan tavaszi csillogás volt. Kicsit borzongató volt a szellő, de a lámpák fénye nem csupasz ágak szélben táncoló sziluettjét rajzolta a járdára, hanem lombosodni kezdő gallyakét.

Csípős volt a szél most is. Csípősebb, mint azon az estén. A reggel ilyenkor még gyakran szigorú. A kemény tárgyak ilyenkor még keményebbek, mert a kéken didergő kéz számára minden

odaütődés fájdalmasabb, mint kellemes időben.

Nincs mit tenni. Ezen a széles, széles úton kell villamosra szállnia. Ezen a széles úton kell a sűrű tömegben át-sodródnia a sínekkal határolt járdaszigetre. Ott kell, az émelyítő tömegben a döcögve közeledő, fémesen csattogó villamost megvárnia. S onnan kell továbbutaznia, gyakran úgy összezsúfolódva a sok-sok ellenséges, idegen emberrel, hogy sóhajtani is csak úgy tud, ha a mellkasa kitérülésének megfelelően odébb taszítja a körülötte állókat. Fojtogató. Aki lélegezni akar, annak másoktól kell elvennie a helyet – a puszta levegőért –, hogy élhessen.

A legembertelenebb zsúfoltság mindig ott volt, ahol a legtöbb ember zsúfolódott össze: az első kocsiban. Mert a bamba tömeg – mint ha mindenki bebogyózott volna – kábán átgázolt a zebrán, aztán kábán megállt mindenki az első olyan foltján a járdaszigetnek, amelyen nem volt másik két cipő. Mindenki a megálló elején zsúfolódott össze, hogy aztán az első kocsiba akarjanak felszállni mindannyian, annak is az első ajtaján, és mind egyszerre, mind elsőként. Ez az a tömeg, amely bárkit agyontapos, ha sietni kell, s aztán senki sem bűnös a szegény hullán kívül. Miért feküdt a földre az a barom?

Irány a megálló vége! József nem akart ebben a kába tülekedésben részt venni. Túlzottan kába volt hozzá. Mert a bogyók. Egyszer vagy kétszer, vagy... ki tudja. Irány inkább hátra, a harmadik kocsi végéhez. Ott feleannyi ember akar egységnyi idő alatt feljutni. Még az is megesik, hogy szabad ülőhelyet talál. Az első kocsiban is vannak szabad ülőhelyek, mert a bamba tömeg a kocsiban is épp oly bambán áll meg felszállás

után, ahogy a megálló járdaszigetén tette. Átgázolnak egymáson, s aztán, ki-ki ahogy feljutott, megáll az első talpalatnyi helyen, ahol nincs másik két cipő – vagy néha az sem számít. Így aztán mindig van bosszantóan közel egy-két szabad hely, amit nem lehet megközelíteni ezektől a bebogyózott, ködvágó tekintetű erőgépektől. Mert ezek ölni tudnak, ha egy fél lépésnyit el kell mozdulnia egy másik ember kényelméért. Hát azok a helyek ott, az első kocsiban szabadon maradnak.

Ezen is elmélázott, hogy ahol többen utaznak állva, ott mindig több szabad ülőhely marad, mert nem szabad megközelíteni őket, mert a helyi hatalmak – minél hülyébbek, annál hatalmasabban – ezt nem teszik lehetővé. Ők a törvény. József arra gondolt, így működik a társadalom nagyban is: a hülyék lesznek hatalmasok, hogy az értelmes embereket eltapossák. De értelmes dolog-e a gondolkodás? Nem okosabb-e hülyének lenni? A hülyék okosabbak, mert nem ártanak maguknak a gondolkodással. József ezért is szedte a bogyókat: mert rájött, hogy ebben a mindenevő kondában ő a táplálék, a préda, akinek sokan árthatnak, puszta szórakozásból.

A felesége tizenegy éven át nem szerette – vagy talán sohasem –, de remélte, hogy valaha azért egy kicsit legalább mégis. A gyerekei látták, hogy papucs alatt van. Nem tudott nekik nemet mondani. A felesége folyton korholta, hogy mindent megenged. Mert persze tőle kérték azt, amit amaz nem engedett volna. Őt szerették, de még nem tisztelték. Az anyjukat tisztelték, de már... vagy ki tudja.

Persze elvált. Eladósodott. A munkahelyéről kirúgták. A hivatalban

tologatták az aktáit, aztán elutasították. Hétfőn még közölték, hogy ma már nincs sorszám. Kedden azt, hogy még kell egy igazolás. Egy sokadik. Csütörtökön azt, hogy aznap ilyen ügyekben nincs félfogadás. Péntekre ott volt a levél: nem volt kellően együttműködő, helye nincs, körbélyegző.

A doki jó fej volt. Adyt kedvelte, s szívesen vette, hogy a páciensei meghallgassák. A dokit sokan meghallgatták, egyébként meg Adyt olvasott. S a szobájában, a könyvespolcon olyan rendetlenül voltak egymás mellett regények, szakmai és jogi könyvek, verseskötetek, hogy abban volt valami szeretetre méltó. Talán csak ez kellene, hogy valakinek elmondhassuk, ahogy a doki folyton el is mondja.

A doki legutóbb szórakozott volt. Kérdezte, hogy hat a gyógyszer. József mondta, hogy kicsit talán csökkenteni kellene az adagot, mert még elalszik egyszer egy úttest közepén. És ha netán valami lenne, hát nem menne, mert az bezzeg folyton alszik. De a doki már másra figyelt, s magasabb hatóanyag-tartalmúra váltott. József azóta gyakorlatilag impotens volt, a reggeli teendőkről pedig – gáz, kulcs, bérlet zsebbe, bezár kétszer – kis listája volt. Több kis listája volt, mert gyakran elfelejtette, hova is tette. Így hát egyszer az irodán csinált tíz fénymásolatot, hármat fölszúrt a kis üzenőablájára, amin önmagának üzent. Egyet az ajtóra ragasztott, s minden kabátja zsebében volt egy. Esténként beletette a reggel felvenni szándékozott nadrágja zsebébe. Az inge zsebébe is. Körbevette magát a kis listákkal, amiken az is föl volt írva, hogy este tegyen egy listát a reggel felvenni szándékozott nadrágja zsebébe. Az inge zsebébe is... Amíg

végigment a listán, nem felejtette el, hogy végig kell mennie a listán. Sőt azt sem, hogy kell lista. A biztosíték arra, hogy holnap is lesz lista, mindig csak az volt, hogy ma végigmegy rajta. Listától listáig tartott az élet. Minden egyszerű volt: amíg a lista nem vezett el, József sem vezett el. Lista nélkül azonban sok gyötrelmes gondolkodás kellett ahhoz, hogy rájöjjön, mi a teendő. Ezért a listából mindig mindenütt volt tartalék. A munkahelyén is, ahol vacak munkát végzett a főnöke öröme-re és a munkatársai mulatságára.

Ő nyugodt maradt. Csak gondolkodott, elemzett, következtetett. Mint a vad, amely már tudja, hogy nincs menekvés, de mielőtt a ragadozó végleg lecsap, még kiélvezi, hogy végig tudja gondolni mindazt, ami történik. József így képzelte el. Persze azt is ezerszer végiggondolta, hogy valójában nem tudhatjuk, hogyan is gondolkodnak az állatok. Mert az ember gondolkodás közben is szavakba önti a gondolatokat. Ezért is tudja leírni a listát, aminek a pontjait kigondolta. De az állatoknak nincsenek szavaik. Legalábbis nem olyanok, mint az emberi szavak. De hiszen az állatok is kommunikálnak egymással. Beszélnek a maguk módján. Beszélnek a madarak, a cetek, a kutyák, a macskák. Mégiscsak van tehát madárnyelv, delfin- és bálnanyelv, kutyanyelv, macskanyelv. Persze, az a csokiféle...

József néha azon gondolkodott, hogy vajon gyorsan gondolkodik vagy lassan jár. Mert mindezt végiggondolta, míg a megálló végigsétált. S akkor nagy zúgásra és erős fényvillanásokra lett figyelmes. A Sportcsarnok fölött száguldott el egy kecces, nagy repülőgép, amelyet két kisebb üldözött. Az

üldözők olyanok voltak, mit azok a vadászrepülő, amiket a filmekben lát az ember. F-akárhányasok. Kicsit barnásra fakult fémburkolattal, mennydörgő turbinával. Nem is gondolná az ember, hogy mekkorák ezek a dögök!

De az üldözött még nagyobb. Mint egy bombázó! József egészen biztos volt abban, hogy ezek katonai gépek, bár fogalma sem volt róla, hogy miért is olyan biztos ebben. Majd később végiggondolja, hogy milyen apró jelek vezették erre a következtetésre.

József imádta a repülést, habár sohasem volt rá pénze. Ő földi repülő volt: elolvasta a könyveket, megnézte a filmeket, bújt az internetet. De gyönyörű kobra! És egy ilyen hatalmas madárral!

A bombázó úgy ágaskodott fel, mint ha állon rúgták volna. Vízszintes repülésből villámgyorsan fordult függőlegesbe, s úgy tűnt, néhány másodpercig határozottan gyorsul így, egyenesen az ég felé törve is. A kis, azaz nem is kicsi, csak kisebb üldözők pár másodpercre hátrányba kerültek. Váratlan lehetett számukra a hihetetlenül gyors manőver. Elsuhantak az égre törő gép alatt, hogy aztán visszafordulva keressék újra az üldözés szögét. De mielőtt eldönthették volna, mi is legyen a következő manőver, a nagy gépből két ovális, csillogó fémtárgy lövellt ki. Olyanok voltak, mint a légi akna, amellyel a radarokat zavarták össze valaha, amikor a gépeket nem tudták más módon láthatatlanná tenni. Az akna mindössze talán két másodpercig zuhantak könnyedén, szinte lassan ebben a nagy légi nyüzsgésben, mikor is hatalmas kettős villanásban tűntek el, s a villanásokban eltűntettek mindent. Két villanás egy másodpercen belül.

Amikor József végre újra látott, a gépek nem voltak az égen. Ide-oda forgott a várakozó emberek között, akik melán csak az érkező villamost nézték, pedig az még a kereszteződésen túl várakozott a szabad jelzésre. József nem értette, hogy miért hagy mindenkit hidegen ennek a három gyönyörű gépnek a tánca, ami talán halálos tánc, mert lehet, hogy ez gyakorlat, de az is lehet, hogy azok ott fent valódi ellenségek, s akkor a tánc vége halál, mert az ügyesebb végül lelövi azt, aki hibázott.

A villamos állt. A forgalmi lámpák váltottak. A forgalom a keresztező úton is megállt. Egyszerre csönd lett. S József meghallotta egy zuhanó gép zúgását. Topogva fordult körbe, míg meglátta, szinte a villamos fölött, csak nagyon magasan, a zuhanó gépet. Először csak egy sötét pont volt az égen. Aztán lassan formája lett. Sérült volt az egyik szárnya. Ettől forogni kezdett, de néha billegve stabilizálódott kicsit a zuhanása. Olykor úgy tűnt, a házakra zuhan majd, de ilyenkor mindig változott az iránya, s a legszélesebb szabad térség felé tartott – a megálló felé.

A felső vezeték kábelei elszakadtak, ahogy a csonka géptest nekik ütközött. A kábelvégek sziszegő kígyókként, szikrázva táncoltak az aszfalton, mintha maguk lennének az elektromosság. Az F-akárhányas pedig az aszfaltnak csapódott, a fém elgörbült, a pilótakabin üvege elől betört, a felső rész lerepült, mint katapultálás előtt. A gép csikorogva, forogva csúszott, aztán megállt. Végül nem a megállóra zuhant, hanem a kereszteződés és a megálló közötti részre, ahol fut egy harmadik sínpár is, hogy a villamosok visszafordulhassanak, ha a vonal erre vagy arra nem járható végig. Itt

Szódemeter

Szódemeter

állt meg a gép, elborítva törmelékekkel mindhárom sínpárt. S az emberek csak álltak ott, s a villamost nézték mélán. S a villamos megindult, s jött fémesen csattogva, egyenesen és gyorsulva a roncs felé – bólogatott is, ahogy a megsüllyedt pálya hullámossága hatott a járműre.

József rohant. A pilóta talán még él! Hiszen nem robbant fel a gép, és biztos volt, hogy valaki irányította a zuhanást. De senki más nem mozdult, csak a villamos jött egyre gyorsabban. A villamos nekiütközött a gép összetört farkának, amitől az fordult még egyet, s most már a használaton kívüli vágányon volt szinte teljes terjedelmében. A villamos nem is lassított. Beállt a megállóba, ahol a sok bebogyózott ember egymást taposva feltolakodott a kocsiába, az ide érkező utasok egy része sikeresen leszállt – mások majd visszajönnek egy másik villamossal –, aztán az ajtók fölötti sárga lámpák vibrálva világítani kezdtek, az indításjelző szólt, mint egy rekedt szilveszteri duda, a kilenc ajtó bezárult, és a villamos elindult a következő széles keresztveződésen át a következő megállóig, ahol a bogyósok egy része kábán leszáll, hogy helyükbe más kába bogyósok tolakodhassanak.

József ezzel nem törődött. Nem volt a listán, de mégis tudta, hogy itt talán életveszélyben van valaki – vagy akár két ember is –, s hogy erről meg kell győződnie, és segítenie kell, ahogy az adott helyzetben lehetséges.

A fém forró volt. Szinte fájdalmas volt megérinteni. De a törzs aljából kinyúló szárny csonkján mégis felkapaszkodott a pilótafülkéhez, hogy benézhesse a gépbe. A kezét felsebezte valami üvegszilánk, a tenyere vérzett, de nem törődött ezzel. Egy kicsit persze

vigyázott, hogy a ruháját ne szennyezze be a vérrel, de az nem zavarta, hogy a fémtesten lévő koromhoz ér a kabátja.

A hátsó utas ájult volt, de élt. Nyilvánvalóan lélegzett. Az elől ülő magánál volt, de láthatóan fájdalmi voltak. József nagyon kicsinek érezte magát, de a baljával erősen megkapaszkodott, a jobbával pedig megfogta a katona vállát.

A táska! Hol lehet a táska? Nyilván eldobta, amikor futni kezdett a bajba jutott felé. A táskáját talán elgázolta a villamos, talán a kerekek borzalmasan kilapították a szendvicseket, s a roncsolt tósztkenyérszeletek közül kiömlött, mint a vér, a majonéz. Ragacsosan, mindenhez tapadva, lemoshatatlanul. De Józsefet most az érdekelte, hogy ez az ember vérzik-e. Hogy él-e egyáltalán.

Megrázta. Az felnézett.

– My name is Major Joe Little. Officer in the US Navy. Where am I? (*A nevem Joe Little őrnagy. Az Egyesült Államok tengerészetének tisztje. Hol vagyok?*)

Ja, hogy az amerikaiak angolul beszélnek! Hogy ezeknek még saját nyelvük sincs! Persze így könnyű bárhová elrepülni a világban. Hát József is elővette kicsi angol tudását:

– Hey, my friend! This is Budapest. Hungary, Europe... (*Hé, barátom! Ez Budapest. Magyarország, Európa...*)

– Not in the Middle East? (*Nem a Közel-Kelet?*)

– No, not! This is Europe, Hungary, Budapest. (*Nem, nem! Európa, Magyarország, Budapest.*)

– Budapest?

– Yes! (*Igen.*)

– What date is it today? (*Milyen nap van ma?*)

– Twenty fifteen, tenth of march, morning. (2025. március 10., reggel.)

– Twenty fifteen? (2025?)

– Yes. Tuesday. (Igen. Kedd.)

– Oh, my Dear! (Ó, atyám!)

– Are you okay? Are you hurt? (Rendben van? Megsebesült?)

– I think, the ribs. It hurts so much. (Azt hiszem, a bordáim. Nagyon fáj.)

Azzal a katona elájult. Előrebukott a feje, az izmai ernyedté váltak, s ameny nyire látni lehetett, az arca békés volt, mintha csak álmodna. De akkor megszólalt a rádió:

– Delta Foxtrot Charlie, one hundred four! Report the position! (DFC-104-es! Jelentse a helyzetét!)

– Hey! My name is József Kis. Joe Little, from Hungary! (Hé, itt Kis József, Magyarországról!)

– What? Repeat! (Mi? Ismétlje!)

– My name is Joe Little, from Hungary! (Kiss József vagyok Magyarországról!)

– Not from the Middle East? (Nem a Közel-Keletről?)

– Oh, not. It is Europe, Hungary, Budapest! (Ó, nem. Ez Európa, Magyarország, Budapest.)

– What? Hungry? (Mi? Éhes?)

– Oh, not! Not hungry, but Hungary! (Ó, nem. Nem éhes, hanem Magyarország!)

– Where the hell is it? (Az hol a pokolban van?)

– In Central Europe... (Közép-Európában...)

– What date is it today? (Milyen nap van ma?)

– Twenty fifteen, tenth of march, morning. Tuesday. (2025. március 10., reggel. Kedd.)

– Twenty fifteen? (2025?)

– Yes! Why? What date is it today there? (Igen! Miért? Ott milyen nap van?)

A hang bambán válaszolt:

– Nineteen ninety-one, february twentys... (1991. február huszon...) – ekkor egy távoli hang hallatszott, amint őrrjögve ordít a rádiózó katonára:

– You bastard! This is top secret The most classified project! Bring the boys back home! And shut the fuck up! (Maga gazember! Ez szigorúan titkos. A legtitkosabb terv. Hozza haza a fiúkat! És kib...ul fogja be!)

Mire a válasz:

– I'm sorry! I have to talk. This is a civilian. In twenty fifteen. (Sajnálom. Muszáj beszélnem. Itt egy civil. 2025-ben.)

– Twenty fifteen? (2025?)

– Yes. He said. (Igen. Ezt mondta.)

– I thought, only in space. Is it possible? In the time also? I call the President! No, he's a buffon. No! He's more powerfull! I call Colin Powell! Bring them back! (Azt hittem, csak térben. Lehetséges? Az időben is? Felhívom az elnököt! Nem, az egy bohóc. Nem! Nála sokkal hatalmasabb. Felhívom Colin Powell! Hozza haza őket!)

Trolival érkeztem a Stadionhoz. Metróra akartam szállni. Amikor a jármű befordult a Hungária körútra, nagy villanást vagy gyors villanásokat láttam. Nem is tudom. Méregerős volt az a reggeli kávé. Főleg a második. Aztán egy ismerős alakot láttam a villamosúton között. Csak hátulról láttam, de mégis meggyőződésem volt, hogy valahonnan ismerem. Szürke kabátján feketés foltok voltak, mintha valami korommal szennyezett felülethez ért volna óvatlanul.

A troli megállt pár másodpercre a forgalom miatt, aztán lassan tovább haladt. Az az ismerős emberke meg elindult egyenesen a túloldal felé, nem törődve a rohanó járművekkel. Talán egyetlen volt a troli ablaka. Egy pillanatra olyan volt, mintha a tévé képe szétesni készülne. Mintha el-el tűnt volna a kép... Majd összeestem, amikor jött az nagy zöld kamion. Azt hittem, egyenesen eltiporja. Vártam a fékek csikorgását. De nem fékezett. Robogott tovább, és a kis emberke sértetlenül átért a túloldalra. Megállt, és kotorászni kezdett a zsebeiben, mintha csak a kulcsait keresné vagy egy cédulát. Aztán a troli tovább haladt, a síneken villamosok jöttek mindkét irányból. Már nem láthattam.

Tudni szerettem volna, ki ez a fickó. Munkatárs lehetett egy régi munkahelyről? Vagy diákok voltunk

együtt? Netán együtt hordtuk az anyagbórt?

Leszálltam, s nem törődve a céloommal, izgatottan rohantam visszafelé. Volt ott egy zebra. Ez volt a legrövidebb út arra, amerre a kis emberke ment. Rohantam. Nem is tudom, miért.

A sínek között olajos foltok voltak az aszfalton, néhány apró fémdarab, olajos sárral szennyezettek, s egy kis benzinszag. De ez kevésbé érdekelt. Én bezzeg nem tudtam átmenni a piroson! Ki kellett várnom újra a zöldet, s átfutottam. Innen azonban nem tudtam, hogy merre. Legalább három irány jöhetett szóba. S hiába igyekeztem mindenkit szemügyre venni, aki látható távolságban arra járt, többé nem láttam azt a bekormolt kabátot. Csak még egyszer azt a kettős villanást...

Ideje csökkentenem a kávé mennyiségét.

Szódemeter

Szódemeter

Eszteró István

Össztudat

*Ne hidd, csillag-lávafolyam nem
emlékezik a Semmi-vulkánhegységre,
a teremtés tájelemei ne tudnának
egymásról, holdudvar Fiastyúkról, Napról
ásító feketelyuk, mely befelé fordulva
álmodik pár párhuzamos univerzumot,
mire felébred a fa, s folyó tükrébe pillantva
megállapítja, megint én, hajnal, millió
zölden rezgő izzás, s lombjából a szél
hol emberi profilt skiccel, hol emberelöttit,
kíváncsi fénycsóva pásztázza tiltások
sötét anyagát az anyagtalanba vonult
Teremtőig, kinek szaporodó nyelv-
családokkal kéne szót érteni, kósza nyájjal,
mely belegázol alkotó magányba, transz
szította víziót tör-zúz, szétszaggatja
a légkör festővásznát, elszínez buzgó víz-
festéket, mindazonáltal álhozsannázik,
hökkenten kommentál mesterművet
Himalája halálos ormaitól élet óceáni
bölcsojéig, kristályalakzat, szimmetriák,
színözön nászát irigyli, összefüggéseket
ugraszt össze, birodalmat bomlaszt, ön-
csonkítási szabványt szab, gyarmatosít
világkincstárnyi névtelenséget, tán nincs
is szürkeállomány befogadó képességét
próbára tevő káprázat, sejtosztódástól
egekre ívelt hal-száltó, levegő, semmi
kívüle...nem valószínű, hogy kert ne
tudna virágról, az együvé tartozás atom-
magja elektron- és protonfelhőbe pólyáló
szülői virrasztásról, felkel a fa, fénytus,
oxigén omlett, fotószintézises fotózás
után elkíséri leveleit óvodába, klorofill
kollégiumba, eredendő erdőgyetemre...*

Isteni

*Nézd évődő szemvillanásukat,
gyönyörködj, Uram, pillanatba
révültek önkívületében, ugye,
téged is elámít Éva eredendően
csábító kecsessége, mosoly-
mágiára libbenő haj, vállrezzentő
magakelletés, csípőhimbálásban
szeretkezés előjátéka, hangjuk
földdobbanásra egybefolyó víz-
esése, ugye, irigyled Ádámot,
aki szoprán rímhívóra tenor C-be
ölel kézzelfogható divinitást,
bánod, hogy körvonalazhatatlan
virtuális valód nem élhet át
sejtekbe sűrített billió fény-
éves talányt, mi bennük talál
tobzódó feloldásra, míg egymásba
bolondult pozitív és negatív töltés,
lobogó lélek elektromágneses
kisugárzása színed előtt huny
semmi pehelyé. Az almába
harapás élvét viszont magukkal
vitték sivatagi, holt-tengeri, halál-
völgyi száműzetésbe, házat,
házát zúzó meghasonlás-, ég-
szakadás-, járványtól is megóvták
a túlélés katalizátorát, miután
halandósággal büntette testetlen
testület az alkotó féltékenységre
fittyet hányó humán hálátlanságot,
lásd, Űrszemmeddel is, törékeny
nő derekán hordópánttá dagad
idő, férfi, duzzadó erejű fitt lett
önmaga árnyéka, ám átörökítik,
ami isteni, s istennek elérhetetlen...*

Időutazás

*Nyolc óra tizenkilenckor érkezik
Bécsből hármás vágányra szerelvény,
nyolc óra tízkor indul is tovább,
még a harmadik évezred vonalán
jön kereken kilenc percet, s mire
befutna, már kilenc perce robog
valamerre, felszálltál, vagy nem
a volt nincsen vonatra, már kilenc
perc időűrben nyeli a végtelenben
találkozó párhuzamos síneket,
kilenc éveket ifjulva bámulhatsz
benépesedő hiánytájra, állomásról
állomásra válik jövővé a múlt,
a másodiknál elektromos mozdonyt
dízelre, harmadiknál gőzösre
cserélik, gőzfelhőt borít háborúk
kilométerköveire, füttyül, füttyög
visszarajzolódó határnál, meg-
töltik a lokomotív szénládáját,
gyárrom, bányák cégére hirdeti
a munkafelvételt, rozsdamarta
kasza sercegése, dohogó cséplő-
gépek, élesedik hallásod, madár-
hang, látod a vetések zöld-, sárga-,
lilakockás skót szoknyáját, lenge
ökörnyál, lángoló csipkebokor
szabadít egyiptomi szolgaságból,
hársfavirág illata illan, szülőfalu,
toronyóra száll láncostul, merengő
város a történelem utasterén át,
megfeszül izomzat az ingujjban,
váltakozó feszültség vibrál vénán,
netán szemet vetsz a szemben
ülő hölgy-, asszony-, leányzóra,
hova, hová utazik/utazol, ó,
most csak ide, a végtelenbe, feleli,
én is, én is...*

Debrecen, Református Kollégium

Debrecen, Református Kollégium

Wessely Gábor

Próbáld meg Isten nélkül!

Nyolcéves lehettem, amikor eljött hozzánk a nagybátyám karácsonykor, kettéveszített a körmével egy szem földimogyorót, és a középben lévő apró csírakezdeményre azt mondta: ez Jézus szíve. Attól kezdve nagyon sokáig úgy ettem a mogyorót, hogy minden szemben megnéztem: ott van-e a szív. És ott volt.

Töprengünk vagy sem ezen a dologon – az isteni jelenvalóságon –, akkor is születünk, élünk, meghalunk, valahonnan valahova tartunk, s ennek – legalább titkon reméljük – csak van valami oka, célja, folyamatvezérlője. Tudományoskodhatunk, hogy ősrobbanás meg nukleinsavak, ám aki egy picit is belemélyed az ilyesfajta szakirodalomba, meglátja, hogy van egy bizonyos határ, amelyen túl csődöt mond a logika. A semmiből nem lesz valami: az anyag nem jöhetett létre véletlenül. S aztán nem alakulhatott véletlenül szerves anyaggá, majd gondolkodó, tudatos lényé. Túl sok a gyanús véletlen. Ennél a teremtés is hihetőbb.

Nekem persze semmi kedvem nem volt hinni, hozsannázni, amikor végre felnőttem. Önellátóvá váltam, nem szorultam másokra. De azért „csak kíváncsiságból” elkezdtem járogatni a különböző felekezetek, gyülekezetek, szekták összejöveteleire. Egy pünkösdista lelkipásztor nyomta az ígét, hogy

erkölcsösnek kell lennünk egy erkölcs-telen világban is, én meg lazán megkérdeztem, hogy miért kell mindehhez Isten? Miért nem lehetek én jó srác a magam emberségéből?

A feje ellilult, és azt sziszegte: – Próbáld meg akkor Isten nélkül!

Tíz évig próbálgattam. Eljátszottam a faluszéli remete és a fővárosi világfi szerepét is. Kívánt, de be nem teljesedett, és nem kívánt, de leszaggatott szerelmek között sodródtam, roncsoltam és roncsolódtam. Egy borgőzös éjszaka után arra ébredtem, hogy „lesz számonkérés”. Attól kezdve szolidabban vettem a figurát – mert másképpen él az ember, ha tudja: felelnie kell azért, amit elszúrt –, megnősültem, de még mindig nem kerestem Isten társaságát. Önerőből oldottam meg a problémáimat. Ám amikor a féléves kislányom beteg lett, végére ért az önerőm.

Három doki dolgozott rajta a kórházban vasárnap délután, és nem sok jóval biztattak. Várakozás közben a gyerekosztályon, a társalgó egyik asztalkáján egy szem mogyorót találtam. Megnéztem, benne van-e Jézus szíve. Benne volt. És miközben a műtőben egy bizonytalan kimenetelű gégemetszésre készültek az orvosok, én a folyosón már biztosan tudtam, hittem, hogy nem lesz baj.

Fejszag

Karinthy Frigyes szerint az ember negyven fölött már csak akkor hall újat, ha maga mond. Savanykásan konstaltam én is e tényt, ám a napokban felvillanyozott egy számomra új hír a fodrásznál. Úgy gondoltam, hogy a vadvirágillatú klotyók korában mindent tudok már a természetes és mesterséges szagokról. De nem.

Aki volt katona, megtapasztalhatta, hogy a lábszag létező, mellbevágó valóság. Amikor húsz srác leveszi a surranóját takarodó előtt, az biz' megható élmény. A hónaljszagról, a szájszagról

és az intim testtájuk kigőzölgéséről is van fogalmunk. De azt kevesen tudják, hogy az emberszagnak van még egy összetevője: a fejszag.

Azt mondta a fodrász, hogy bedörzsöli a hajamat egy mentakivonatos szesszel, ami jól és hosszú időre közömbösíti a fejszagot.

– Jó – egyeztem bele, és otthonra is vettem egy üveggel. Rosszul esne, ha valamelyik szókimondó gyerelem egy este, tévészés közben megszólalna:

– Apa, de büdös a fejed!

Áthidaló megoldások

A kiküldött riporter, Láp Pál egy alkalommal faluhelyen óhajtott reggelizni. Betért a kocsmába, s látta a kínálatot: rántotta 2 tojásból, 4 tojásból vagy 6 tojásból. Úgy gondolta, hogy neki a kettő kevés, a négy meg sok; háromtojásost rendelt. Azt mondta a kiszolgáló hölgy, hogy az nem fog menni.

- Miért? Nincs tojásuk?
- De van.
- Hát akkor?
- Csak 2 tojásból vagy 4-ből hozhatok.
- A 3 tojásost másképp kell csinálni? Ahhoz nem ért?
- De értek...
- Akkor mi a gond?
- Az, hogy nincs rá ár képezve.
- És ha a kéttojásos árát elosztaná

kettővel, aztán megszorozná hárommal?

– Ha csak úgy nem...

*

Egy másik jó nevű újságíró, Kak Tibi egy alkalommal megszomjazott. Előelőfordult ez vele, ha józan volt. Megha nem. Betért egy kocsmába, hogy megkóstolja a helyi specialitást, a szatmári-somogyi szilvát. (Amit már 48 éve kóstolgatott.) Három centet kért, hogy ne tűnjön nagyfogyasztónak, s gondolta, majd szolidan megismétli a rendelést négyszer-ötször.

- Csak 2 centet vagy 4-et hozhatok – világosította fel a pincérnő.
- Hogyhogy?
- A EU-ban ez a szabály. Nincs is árunk már rég 3 centre.

A szomjas vendég először fag-
gatni kezdte a mennyeek urát, hogy
miért teremtette meg Brüsszelt és
Strasbourgot, majd működésbe
hozta a homloka mögötti szoftvert,

és ezt az áthidaló megoldást ötölte
ki:

– Tudja mit, hozzon háromszor két-
centet, s majd úgy iszom, mintha két-
szer három lenne!

Debrecen, Református Kollégium

B. Mihály Csilla

Várakozás

*Korán terít az est a kerti fákra
hatalmas égi lepkeszárnyakat,
s a Mérhetetlen csöndjeit kitarva
kering, amíg a fényre ráakad.*

*Egy lámpa gyúl, a föld alá sietnek
a zebrapókok és egy gyászbogár,
kutyánk vonítva dől a nagy hidegnek,
s fülét hegyezve hosszan álldogál.*

*S az ember is, nagy álmok köntösébe
beburkolózva néz az égre fel,
megenyhítette pár göröngyös éve,
de hangja bátor, egyre énekel.*

*Minthogyha titkon minden várakozna
és úgy figyelne végtől-végeig,
akár a szív a nesztelen zajokra,
a láthatatlan Tél, ha érkezik.*

Kalotaszegi ősz

*Lelkem ma könnyű napvitorla,
mintái cifra-színesek.
Akárha újbor üstje forrna,
a völgyben édes íz pezseg.*

*Ajkamra fröccsen, dalra gyújtja,
– mitől a bú, nem firtatom –,
dereng a szép Vlegyásza csúcsa,
fölém magasló timpanon.*

*Bivaly poroszkál, lomha forma,
s a görbe úton fényt kavar,*

*királyként áll a hit fatornya,
harangja zúgja: él, s magyar.*

*Visszhangja dördül ott, amerre
imára vált a tompa kín,
s lezúg az égiek kegyelme
a házak büszke kontyain.*

Vonat fütyül

*Tél van megint, arcunkról láz sugárzik,
a háztetőkön zsémbes szél nyafog.
Kevés időnk maradt a búcsúzásig,
a mozdulatlan percek jégcsapok.*

*Hiszed csupán, nem fáj, nem látja senki,
hogy tétovázva gyűrűd forgatod;
vonat fütyül, s az ajkadról lesepri
a félberágott végső mondatot.*

Akár a tolvaj

*Jönnél, de már bezárva minden ajtó,
fejed fölött az ég sötétbe hajló,
komor magánya mindent hűsre mázsol,
merítve lépted árnyas csendporából.*

*Beszökhetsz úgy, akár a tolvaj, lopva,
a szívedet szoros marokra fogva,
a minden mindegy reszkető falánál
hamis meséket, limlomot találnál.*

*Csak rettegést, csak néma szót, de főleg
üres szobát, mi nagyra nő belőled,
és mintha fogva tartaná az álmod,
amíg bizalmam újra megtalálod.*

Búcsúzó

*Állok a fényben, ringanak
szemem tükrében kis tavak,
lábaim alatt földrögök,
szívem égboltja mennydörög.*

*Morajló emlék halk szavad,
édes fürtjein elmatat
vágyam, a csendre virradó,
érezem, ma sírni volna jó.*

*Könnycseppnyi álmok hullanak
futva keresni új utat,
búcsúzó fényük álnokul
üres szívemre ráborul.*

Béke

*Áldást hint az este,
aggódás keresztje
fagyba dermedt.*

*Mint őrző szenzorok,
pislákol álmotok,
fényük teltebb*

*most, hogy a hófehér
mennyből a földig ér,
s békét sejtet.*

Debrecen, Református Kollégium

Debrecen, Református Kollégium

Tóth Ágnes

Rivanolos Berta

Rozsnai, az öreg cipész belépett a kocsmába, levette a kalapját, és a leült a halász mellé, aki előtt négy üres sörösüveg tanúsította, hogy ma sok halat fogott, melyeket sikeresen el is adott.

– Így válik a hal sörré – mondta a szuster nevetve, majd felállt, a söntéshez ment, és egy deci rummal tért vissza.

– És így válik a megtalpalt cipő rummá – vágott vissza ironikusan a halász.

– Még mindig jobb, mint ha Rivanollá válna – szólta át a Tanár úr a szomszéd asztaltól, és az ajtón belépő vörös hajú asszonyra mutatott, aki óramű pontossággal ma is, mint minden péntek délután fél ötkor, megjelent az üres rivanolos üvegcséjével, amibe kábé két deci vodka fért, és megkérte Mirandát, a pultosnőt, hogy töltsen tele. Nyilvánvaló volt, hogy azért veszi itt az italt, mert sokkal olcsóbb, mint az üzletben.

A nő mindig megkopott eleganciával és divatjamúlt cipőben érkezett, vörösre festett hajában kék, virágalakzatú hajcsattal. Ötven és hatvan év közötti, molett hölgy volt. Még szépnak is tűnt az arcára rakott sminktől, mint azok a régi bérpaloták, amelyeknek homlokzatát a városi önkormányzat renováltatni kezdte, és csak itt-ott tűntek ki alóla az ódon repedések. Krokodilbőr utánzatú retiküljéből előhalászta az orvosságos üvegcsét, amit teletöltetett vodkával, kifizette és távozott. Soha nem szólt senkihez, és elengedte a füle

mellett a gúnyos, pikáns megjegyzéseket, melyeket most is végig kellett hallgatnia.

– Hallja, anyukám, maga mindig csak Rivanollal fertőtleníti a máját? Miért nem oxigénes vizet iszik inkább? Az is csökkenti a gyulladást – kiáltott oda a villanyszerelő.

– Én a maga helyében inkább kék-szeszt innék, az sokkal olcsóbb, és egy fél litert is vehet belőle ugyanennyi pénzért – mondta az ács, aki már elég spicces volt. – Na, ne siessen annyira. Ha megígéri, hogy kedves lesz hozzám, akkor fizetek magának egy konyakot, hogy valami elit piát is ismerjen meg a gyomra – tette hozzá, és még akkor is gúnyosan nevetett, amikor az asszony kilépett az ajtón.

– Tanár úr, látom, tetszik magának a nyanya. Miért nem kérdezte meg tőle, hogy kinek viszi az orvosságos üvegben a piát? – érdeklődött a halász.

– Mert nem vagyok paraszt. Mindenkinek joga van a magánéletéhez – felelte a Tanár úr, és mérgesen nézett a halászra, majd hozzátette – Tudja, nem mindenki éli a magánéletét a kocsmában, mint maga.

– Van igazság abban, amit mond – sóhajtott fel a halász, és végigsimított fekete üstökén –, mert én tényleg itt élem a magánéletemet már három és fél éve, amióta a feleségem meghalt. Alig vagyok otthon. Hajnaltól délutánig ülök a Körös partján vagy állok a folyóban a combig érő gumicsizmám-

ban, és csalogatom, lesem a halakat, sőt néha titkon imával fohászkodom Nepomuki Szent Jánoshoz, a halászok védőszentjéhez, hogy küldjön a horgomra minél több halat, mert fogytán a pénzem, és igen éhes és szomjas vagyok. Aztán ha meghallgat, megköszönöm, és eladom a halakat a már meglévő klienseimnek. A vízparton eltöltött magányos órák után örömmel indulok ebbe a kocsmába, zsebemben a „halpénzecskevel”. Lenyomom a kilincset, belépek, és máris megcsap a sör és a lángos piacról begyűrűző illata. Az ivó falait ugyanaz az okkersárga festék fedi, amit tizenkét éve az apám kent rá, Isten nyugtassa. Őt fogadta fel ugyanis a régi tulajdonos, hogy fesse ki a kocsmát, s mindig rá emlékeztet. És persze itt vannak maguk, a barátaim, akikkel mindig el tudok beszélgetni, akikkel közös emlékek és italozások, nagy bölcselkedések, kis disznóságok, meg egyéb történések kötnek össze. Hát Tanár úr, ezért élem én itt a magánéletemet. Otthon ugyanis csak az üres szoba vár rám. És meglehet, hogy ez a vörös hajú asszony is magányos. Csak az a kevés vodka a barátja, amit a kis rivanolos üvegében hazavisz.

– Hallja, cimbora, nem is hittem, hogy maga ilyen filozofikus elme. Egészen meghatódtam a szövegétől. Belátom, igaza van magát és talán az asszonyt illetően is. Sőt, egész kíváncsi-vá tett. Most már igazán tudni szeretném, miért csak péntekenként vesz piát a nő, miért nem vesz például kedden vagy szerdán.

– Ha ilyen kíváncsi, kérdezze meg a zugivó vén lotyót jövő pénteken, és ajánlja fel, hogy ha válaszol, akkor maga fizeti ki helyette a vodkát. Na,

mit szól hozzá? – szolt oda röhögve a lepukkant villanyszerelő, aki a legtöbb gúnyos megjegyzéssel szokta célba venni az asszonyt.

– Megpróbálhatom – mondta a Tanár úr megsodorva magyaros bajszát, és beleivott a sörébe.

– Ne fárassza magát, mert úgysem fog a hölgy válaszolni – emelkedett fel a székéről mérgesen Rozsnai. – Elárulom inkább én maguknak itt és most, amire kíváncsiak. Na, ne mernessék úgy a szemüket, mert beleesik a poharukba. Tudják meg, hogy Berta, mert így hívják a nőt, évekig a kuncsaf-tom volt. Az összes cipőjét én sarkaltam, talpaltam egy évtizeden át. Ez az asszony özvegyen nevelte fel a fiát, aki szép szál legénnyé nőtt és tehetséges zenész volt, de hat éve meghalt autóbalesetben. Berta teljesen összeomlott, az utcára sem igen járt ki, csak a temetőbe, de úgy egy éve valamiért jelentkezett egy álláshirdetésre, ahol alkalmazták. Egy éve már, hogy hétfőtől péntekig vigyáz egy nyomorék fiatalemberre, aki tolókoscihoz van kötve a súlyos gerinc sérülése miatt, amit egy autóbalesetben szerzett. Berta foglalkozik vele, gondozza, ápolja, amíg a szülők haza nem jönnek a munkából. Péntekenként kifizetik az egyheti bérét. Ilyenkor Berta hazafelé menet betér ide, és a rivanolos üvegcsébe, amiből, gondolom, a fiú gyulladáscsökkentő szere kifogyott, töltet egy kis vodkát. Aztán hazamegy, és eliszogatva megpróbálja a lelki sebeit gyógyítani és megerősíteni magát a következő hétre. Na, most már mindent tudnak róla – mondta a cipész az ivótársainak, akik ezután sokáig bámulták szótlánul az italukat.

A marhanyelv

Macselár Mihály felhörpintette a hatodik pohár szilvapálinkát, aztán hatalmasat csapott bárdjával a tőkén heverő marhafejre. Ebben a pillanatban, mintegy a bárdütésre, kongatni kezdett a református templom harangja.

A középkorú mészáros meghök-kent, és bárgyú tekintettel nézett fel a közeli templom tornyára. Még csak dél sem volt. Hát akkor mi a бүdös nyavalya történt? Mély ránc jelent meg homlokán a két vaskos szemöldöke között, ami azt jelentette, hogy erős gondolkodásra ösztökélte mámoros agysejtjeit. Közben kezdte darabokra bontani a marhafőt, a legjobb részeket félre téve Kricsmás Bencének, kedves ivócimborájának. És akkor, hirtelen megvilágosodva, keservesen felordított és lecsapta a bárdot.

Úgy, ahogy volt, gumicsizmában és véres kötényben sebesen elindult a templom felé. Imbolyogva kacsázott, nagyokat káromkodva le-letért az útról az elszáradt nadragulyák, porlepte martilapuk és bogáncsok rengetegébe gázolva. Kétszer el is esett, letarolva néhány aszatot, aztán valahogy mégis visszatalált a köves útra. A 38 fokos melegben csak úgy gőzölt a háta, csattogtatta a nyelvét, káromkodott, és nyalogatta vörös orra alatt az össze-gyűlt verejtéket.

Kricsmás Bence viszont már nem izzadt, nem káromkodott, sőt a napi fél liter pálinkájára sem vágyott. Csak feküdt mozdulatlanul, karjait összefonva domború mellkasán, és mélyen hallgatott. Olyan mélyen, ahogy a bárányok hallgatnak, mi-

után Macselár Mihály feldarabolta őket a bárdjával.

A templom zsúfolásig megtelt a falubeliekkel, még a Kricsmás Bence volt szeretője is ott szorongott a kocsmáros és a postás között, aztán – megpillantva a koporsó oldalán a feliratot: „Élt 48 évet” – olyan keserves sírásra fakadt, hogy a boltos lány odaadta neki az egész csomagnyi papírzsombokendőjét.

A fiatal tiszteletes a ravatal mellett állt, és beszédében éppen ott tartott, hogy „...és higgyétek el nékem, hogy az élet nem ér véget a koporsónál, mert az ember lelke halhatatlan, és aki élete során hitt Jézus Krisztus Urunkban, annak Istennél örök élete van”, amikor furcsa hangokra lett figyelmes. A hangok a mellette álló kétgyermekes kántorból és a gyászoló gyülekezet soraiból törtek elő, és a sírás meg a visszafojtott kuncogás ötvözetét képezték.

A pap követte a kántor pillantását, és elakadt a szava. Meglátta ugyanis Macselár Miskát, aki illumináltan, véres kötényben és bogáncsokkal megkoronázva állt egykori ivócimborájának a koporsója mellett, és verejtékező homlokát egy hatalmas marhanyelvel törölgette, amit zsíros nadrágja zsebéből húzott elő.

Így történt aztán, hogy a templomban egyre jobban kezdett hullámszani egy furcsa zöngésű moraj, mely végül ellenállhatatlan röhögésbe csapott át, és megfélézhetetlenül tört utat a mennyezetig, elzúgott a fejek felett, a sorok között, majd hangosan nekicsapódott a koporsónak, amiben a

megboldogult pihent, és aki abban a pillanatban felült, magához térve alkoholos kómájából.

A rémülettől olyan csend támadt a templomban, mint a sír mélyén, ami az elhunyra várt. A gyászolók bénultan, elakadt lélegzettel meredtek a csodára, és nem akartak hinni benne mindaddig, amíg a feltámadott, megpillantva a koporsója mellett álldogáló Mihály barátját, amint az egy nagy zsíros marhanyelvvel törölgeti a könnyeit, olyan hahotázásra nem fakadt térdét csap-

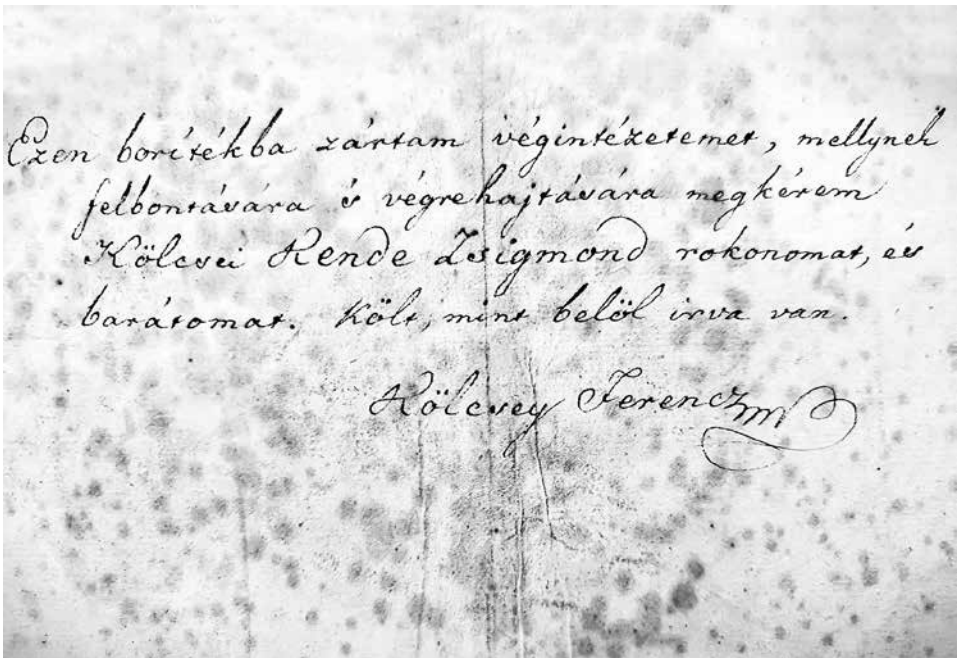
kodva, hogy lesodorta magáról a szemfedőt és a részvét virágcsokrait. Aztán a mozdulatlanra merevedett emberek szeme láttára kimászott a koporsóból, és átnyalábolta a mészárost, szorosan magához öelve kötényestül, marhanyelvestül, bogáncsostul, és miközben a válluk egyre jobban rázkódott a nevetéstől meg a sírástól, mintegy megváltásként, felzúgott az orgona, és a felocsúdó gyülekezet ajkáról elsöprő erővel csendült fel a 90. zsoltár: „Te benned bízunk eleitől fogva...”.

Nagykároly

Kőrösi debreceni szobra

Kőrösi kézírása végrendeletének borítékján (Debrecen)

Márton Tímea
Ízes élet

*Édes,
Sós,
Savanyú,
Keserű, az nem vagy...*

*A teljes élet látszata.
A látszat teljes élete.
Az élet látszat teljessége.*

*Sós,
Savanyú,
Keserű,
Édes, az nem vagy...*

***Robbanás a világ
két részén***

*Benzinarak az egekben,
Mivel gyújtom fél magam,
Ha már úgyse számít semmi se,
Mert a jövő el van veszve?
Robbanás, dőrej, lángok,
Ez az, amit látok,
De nem egy lövészárokban állok,
Csak egy színpad előtt koncertre várok.*

Önkritika

*„Egy elgépelés vagy” – mondtad.
Hát igen.
Én is annak érzem magam.
Egy hiba
A szépen szedett szavak soraiban.
Én vagyok a „szereltek”
Egy szerelmes levél végén.
De ilyenek a kihűlt kapcsolatok:
Jók és rosszak és keserédések.*

A Sors kereke

*Robban a ház, reped a cserép
Eltöri minden csontod egy kerék
A sors kereke elvisz messzire
Ahol nem számíthatsz többé senkire
Meglátod a képed a végzet falán
Elhiszed, hogy van menekvés talán
De robban a tested, reped az epéd
Eltörli szépen léted egy kerék*

Féreglyuk az érzeleműrben

*Mélységes féreglyuk
Szippantja magába
A bordakalitikámban
Verdeső madárfiókát.
Magány.*

Bipolaritás

*Olyan hirtelen hangolódtam le,
Mint egy tűzzel hevített gitárhúr
A fagyasztóba téve.
Nem tudom, hogyan,
Nem értem, miért,
De egy sötét fátyol
Eltakarja a fényt.*

Már nem vagy ugyanaz

*Szerelmes vagyok
Egy rég összetört emlék
Maradványába.*

Pipacsba zárt lélek

*Sínek között nőtt
Pipacs. József Attila
Pirosló vére.*

Nagykároly

Nagykároly

Sütő Éva

A töklevél

Sokan nem is gondolnák, hogy a hatvanas évek elején az érmihályfalvi gyerkőcök világában mi mindenre szolgált e kobakos növény ernyőszerű levele. A kertek egyik-másik zugában, ahol a hatalmas tölcsérszerű sárga virága virított, és földre lapuló szúrós levele árnyékolt, bizony jól jött a takarásuk a négy-ötéves klottgatyás, mezítlás kisfiúknak, színes nyári ruhácskás lánykáknak, amikor a tarcsai úton feltűnt holmi gyermekoltásokkal házaló fehérköpenyes veszedelem. Andris, akinek rendes gyermekörökben csak Prücsök volt a neve, hamar nesztét vette ezeknek a „fenyegetettségeknek”, és már a kutyák ugatásáról felmérte, kivel-kikkel kell hamarosan számolni: szódás szekér, postás, drótostót, edényfoltozó, tollas, vagy éppenséggel oltási veszedelem, amitől a póre kis verebek, színes pillangók lerajzoltak a kertek aljára. Bár utóbbi pánikkeltők ritkán fordultak elő a környéken, ám tőlük félt leginkább az egész tarcsai úti gyermekhad, mert ki tudja, mi lesz abból, ha Prücsköt, Vicust vagy Elvirát ott-hon találják, és nem egy töklevél alatt hasalva várják, amíg a kutyák ugatása halkulóra nem fordul, odébb űzve a gyermeki riadalom tárgyát.

Szólongathattak, kiabálhattak hát nagyanyáink, akiknek nyaranta a gondjaikra voltunk bízva, hogy gyertek már elő, hisz ezek csak amolyan cseppecskék, ezek a nénik, bácsik nem

szúrnak meg senkit. Hiába volt ott minden édesgetés, csalogatás.

Majd mikor a kutyák már a másik utcán jelezték a „bajt”, Prücsök előőrsként hőiesen előkúszott a töklevél alól felmérni a terepet, majd lassan valamennyi „bujdosó” elmerészkedett ki-ki a maga kertkapujáig, azt is csak nagy elszántsággal, mert hát ki tudhatja...

Már a vacsoracsillag is feljött, mire bemerészkedtünk a nagytornác köpenyajtajáig. Prücsök és Vicus csak az ajtófélfának támaszkodva pislogtak befelé a nagykonyhába, ahol az asztalon kiskanalakban kockacukor fehérlett átítatva valami furcsa ízű patikáriummal, amit nagyanyáink belénk diktáltak, és mi egymást bátorítva mondogattuk, hogy látod nem is olyan rossz ez. Nem hát, Vicuska – bátorodott neki a még mindig legörbülni akaró száját igazgatva sorstársam.

De nedves szemeink a félelemtől-e vagy az örömtől, hogy ennyivel megúsztuk, elárulta mindenlátó, mindentudó nagyanyáinknak, mekkora hőstett lehetett részünkről kibírni a barátságtalan szúrós töklevél alatt egy fél délutánt.

Ugyanakkor ölükből már ott volt a töklevélnél is többet nyújtó biztonság, ami visszahozta ártatlan szemeink tiszta csillogását, mely biztonság felért nekünk abban az időben egy egész tökültetvényel...

A vacsora

A hatvanas évek elején jártunk, langymeleg augusztusi bársonydélután dédelgette a keskeny utcákon összebújt házakat. A katolikus templom irányából szelíd harangszó terelgette a hitet s a nyugalmat a porták diófalombjai alá. Dédanyám, akinek gondjaira bíztak, gyékényszékén ülve pergette olvasóját. Tudtam, hogy addig nem szabad szólni, míg el nem végzi ezt a mindennapos szertartást.

Ott ültem hát mellette egy sámlyn, lenge nyári ruhácskám fodrait babrálgatva, türelmesen várva, mikor fogynak el a szemek a szent „kalárisról”, amelyet apró kezei morzsolgattak. Miután keresztet vetett, rám emelte tekintetét, apró zöldes-barna szemeivel kérdőn nézett rám, hogy mit vacsorázunk ma, Évuskám.

Két évtized sem telt el a háború óta, ami még a nagyapákat is elvitte a családból. A szűkös idők nyomainak még alig volt idejük megtelni a felejtés porrával, aminek betudhatóan dédanyám apró szemeiben még ott vibrált a be-

idegződött szükség. Bár nagy volt az ő hite Isten kifürkészhetetlen útjaiban. És aznap is bizonyosságot nyert az ő megingathatatlan hite, amikor a kertkapun túl, a verem egyik nyirkosabb oldalában talált egy óriásgombát.

Ehun van, ni a vacsoránk, Évuskám, mondta izes érmelléki tájszólással, s már aprította is alá a vereshagymát.

Ebben a mai szétzilált, hitehagyott, megcsúfolt világban Isten bárányaként gondolok vissza rá. Csodálva ma is azt a szent beletörődést, hitet, nyugalmat, ami elég volt neki az élet túléléséhez, amit a mai nemzedék már nem tart sokra, ahogyan a Gondviselés kiparancsoló erejében és jeleiben sem bízik. Elfelejtettük az összebújó házak erejét, amelyek támaszul szolgáltak egymásnak, hogy közel legyenek a bajban, a télben, a nyárban, a szükség idejében egyaránt.

Mert mi marad az Istennel kötött szövetségből a mai esztelenség romboló világában, ha nem egy-egy óriásgomba a vermek oldalán?

A napraforgó

Apai ági rokonaim egyik portáját vásároltuk meg, amikor a nagyvárosi élet forgatagából visszahívott az Érmellékre az elcsendesülés, az akácillat, a vasárnap délutáni harangszó és gyermekteg hitem, hogy valamit onnan lehet majd folytatni, ahol abbamaradt. S hogy az

emberek még mindig olyan jók, ahogy az emlékeimben éltek. Évekig kerestem azokat a gesztusokat, élethelyzeteket, hogy hátha mégis élnek még a Duszko nénik, a Bacsó nénik, akiknek ha gyermekfejjel megdézsmáltuk a már csörgő mákágysait, vagy összeszedtük

a lehullott diót, csak az „ej, ej, mihaszna lelkei” volt a legszigorúbb dorgálásuk, mert nekik is voltak gyermekeik, unokáik, és tudták, azok sem jobbak a Deákné vásznánál.

Hát eme jótét lelkek nyomait, lenyomatait kerestem évekig, miután hazatértem homokos hazámba, de évek teltek el, míg egy napon egy ilyen kóbor lélek illata átosont a küszöbön...

Történt ugyanis, hogy a nagy padlózásába napraforgóvirágot szedtem a kertből – a nyár örömét, mint egykoron dédanyám nevezte –, és a nyolcvanas éveiben járó Ági néni, a tőszomszédságból megkérdezte, ugyan jányom, minek viszed fel a házba azt a kórófélét, haszen nem vázába való a.

Majd kisvártatva Ági néni hatalmas köteg kardvirággal kopogtatott be a

nyitott ajtón, annak is a félfáján, hogy kezembe adja ezt a Napból szakajtott istentanúságot. Hogy itt van ni, jányom! Én nem mondom, szíp az a sárgafejű kóró, de ez igazi virág – mondta a messzi városból visszszakadt szomszédasszonyának.

Hát így osont be a küszöbön egy pillanatra a régi világ önzetlensége, amelyet még nem fertőzött meg semmilyen métélye a mai kornak.

És az élet-halál tengelyének valami láthatatlan pontjáról egész délután áradt felém eme régi asszonykezek gyúrta laskák illata, kartonruháik háziszappanszaga, bizonyosság, hogy csak az illatok a halhatatlanok. Egy-egy ilyen pillanatba sűrűsödve bármikor beosonnak a házak küszöbén...

A barna táska és az élet rendje

Vannak az életben személyekhez, tárgyakhoz, élethelyzetekhez kapcsolódó pillanatnyi érzések, amelyek örökre pecsétet nyomnak a lélekre, beleégnek a retinába, és nem hagyják magukat kitörölni az emlékezetből, mert ezek a pillanatok adják az erőt az élet viharainak átvészeléséhez. Többnyire nagyszüleim életképei hagytak bennem olyan nyomokat, amelyek élhetőbbé, járhatóbbá tették számomra ennek a lehetetlen világnak az útjait.

Történt, hogy anyai nagyanyám éppen a második özvegységének óráit

élte, és a nagycsalád mellett ő maga, kezében sötétbarna színű „kétfilű” táskájával, járta végig a temetési ügyintézés minden kálváriáját. Mert ő volt a nagyasszony, ő volt a család emblematikus alakja, aki minden élethelyzetben mindeneket kézben tudott tartani.

Állt hát a Sanyi sírjánál, akinek onnantól nőtt meg a hiánya, amitől kezdve ráhúzták koporsójára az érmelléki temetőhomokot. Nagyanyám szemében hangtalanul jajdult a lélek, majd ott helyben szétnyitotta a barna táskát és „kiolvasta” belőle a temetkezési cere-

mónia költségeit. Mert a valóságos élet abban a percben is folyt tovább.

Néhány esztendővel később a fia hantját igazgatták a sírásólapátok, amikor nagyanyám ugyanabból a barna mindenesből ismét kiolvasta a temetkezési díjat. Mert ez volt az élet rendje, mondta nekem évekkal később, amikor megbizonyosodott arról, hogy az

a kétfülű ominózus cekker csakis az én örökségem lehet.

Azóta már az ő akkori életéveiben járok, és ha szeretteimet temetem, gondolatban abba az elnyűtt barna jószágba kapaszkodom, amelyből erőt merítek, ha az élet rendje kényszerít a temetődombra taksákat fizetni.

Angyalok és csodák

1968-at írtunk, szenteste volt és hatalmas pelyhekben hullt a hó. Nagyapánk szánkózni vitt bennünket, hogy ne legyünk láb alatt, míg anyánk, nagyanyánk a karácsonyfa díszítésével foglalatzkodott.

Ám egyszer csak így szólt a jó öreg: menjünk, nézzük meg a hátsó udvar végében a vén öles diófát, amelynek ágai között az utca lámpásaitól megvilágított pelyhek olyan fényesek voltak, mintha az ég csillagait hintették volna rá az angyalok. Buksi sapkás fejeken is búbosan állt már a sok „csillag”. Merthogy a mennyek angyalai azon az öreg diófán rendezkedtek be arra

az éjszakára, hogy számba vegyenek mindenkit, aki szeretettel teljes vagy nem – mondta nagyapánk. Mi kicsit szeppenne és szájtátva hallgattuk, ám látva kikerekedett kétkedő szemünket, bizonygatni kezdte, hogy na majd meglátjátok reggel a nyomaikat is, ha nem hiszitek.

A felkelő nap első sugarai valóban a hóban fekvő angyalok szárnyainak nyomaira vetültek. Ott sorjázta a fa alatt a mirákulum bizonyosságként.

Azóta is hiszek a csodákban, még akkor is, ha az egek ura a nagyapák hólenyomataiban helyezte le azokat a földre...

Álmosd

Álmosd

Thomas Stearns Eliot

A sivár föld

(részlet a The Waste Land című poémából)

Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi
in ampulla pendere, et cum illi pueri dicerent: Σιβυλλα τί θέλεις;
respondebat illa; ἀποθανεῖν θέλω.¹

For Ezra Pound, il miglior fabbro²

I. A holtak temetése

*Április a legkegyetlenebb hónap, kikelti
Az orgonát a halott földből, összekeveri
Az emlékezést és a vágyat, tavaszi
Esővel serkenti az eltompult gyökereket.
A tél melegen tartott minket,
Feledhető hóval fedte be a Földet, elszáradt
Gumókkal táplálta az elgyengült életet.
A nyár meglepett minket, záporosővel kelt át
A Starnbergerseen;³ mi megálltunk az árkádok alatt,
Majd a napfényben a Hofgartenbe⁴ mentünk,
Kávéztunk, és egy órányit beszélgettünk.
Bin gar keine Russin, stamm' aus Litauen, echt deutsch.⁵
Gyerekkorunkban a főhercegnél, a kuzinomnál laktunk,
Aki elvitt szánkózni magával.
Én eléggé féltem. De ő azt mondta, Marie,
Marie, fogóddz erősen! Így suhantunk lefelé.
A hegyekben érzi magát igazán szabadnak az ember.
Az éjszaka javát olvasással töltöm, és télen délre utazom.
Miféle gyökerek szorítanak, miféle ágak nőnek
Ki e köves hulladékból? Emberfia,
Nem mondhatod vagy sejtethed, mert csupán*

¹ Én a saját szememmel láttam Szibillát Cumaeban egy üvegben lógni, és amikor a fiúk azt kérdezték tőle: Szibilla, mit akarsz, ő azt felelte: meg akarok halni.

² Ezra Poundnak, a legnagyobb mesternek

³ Tó Németországban

⁴ Park Münchenben

⁵ Nem vagyok orosz, Litvániából származom, igazi német (vagyok).

*Egy halom széttöredezett képről van tudomásod, ahol éget a nap,
S a kipusztult fa nem nyújt menedéket, a tücsök se megnyugvást,
És a száraz kő sem idézi fel a vízcsobogást. Csupán
E vörös szikla alatt van árnyék,
(Lépj e vörös szikla árnyéka alá),
És olyasmit mutatok neked, ami különbözik
Mögötted lépkedő reggeli árnyadtól,
Vagy attól, amelyik este azért keletkezik, hogy találkozzék veled;
Meg fogom mutatni neked a retteget egy maroknyi porban.*

Frisch weht der Wind
Der Heimat zu
Mein Irisch Kind,
Wo weilest du?⁶

*„Egy éve adtál először jácintot nekem;
Azontúl csak jácintos leánynak szólítottak.”
- Mégis amikor a Jácintkertből későn visszajöttünk,
Karod tele volt, hajad csupa víz, s én meg se
Tudtam szólalni, szemem elhomályosult, nem voltam
Se élő, se halott, és semmiről sem tudva,
Néztem a fény szívébe, a csendbe.
Oed' und leer das Meer.⁷*

*Madame Sosostriis, a híres látnok
Nagyon megfázott, mindazonáltal
Európa legbölcsebb asszonyának tartják
Bűnös kártyapaklijával. Itt van, mondta
Az ön lapja, a vízbe fulladt Föníciai Tengerész,
(Gyöngyből van a két szeme. Nézze meg!)
Itt van Belladonna, a Sziklák Úrnője,
A helyzetek úrnője.
Itt van a három bottal rendelkező férfi, meg a Kerék,
És itt a félszemű kereskedő, aki ezt
Az üres lapot hordja a hátán,
Nekem nem szabad látnom. Nem lelem
Az Akasztott Embert. Rettegjen a vízbefúlástól!
Látom a körbesétáló emberek sokaságát.
Köszönöm. Ha látja a kedves Equitone-nét,
Mondja meg neki, hogy a horoszkópot magam hozom el:
Manapság nagyon óvatosnak kell lenni.*

⁶ „Frissen fúj a szél / Szülőföldem felé, / Ír gyermekem / Hol fogsz megszállni?”
(Richard Wagner: Trisztán és Izolda)

⁷ „Sivár és üres a tenger” (Richard Wagner: Trisztán és Izolda)

*Irreális volt a Város
A téli hajnal barna ködében,
Tömeg áramlott keresztül a London Bridge-en,⁸ oly sokan voltak,
Hogy nem gondoltam arra, mily sokat ragadtott el közülük a halál.
Kurtán sóhajtottak, nem túl gyakran,
Mindegyikük a lába elé nézve
Sietett fel a dombra, majd le a King William Streetre,
Ahol a Saint Mary Woolnoth⁹ holt hangon
Jelezte a kilencedik óra utolsó kongását.
Megláttam ott egy ismerőst: „Stetson! – állítottam meg kiáltva.
Velem voltál a hajón Mylaenél!¹⁰
Kikelt-e a kertedbe ültetett
Hulla? Kivirágzik-e az idén?
Vagy megártott ágyának a hirtelen fagy?
Oh, tartsd távol a kutyát, ő az ember barátja,
Vagy a körmével majd újra kiássa!
Te! „Hypocrite lecteur! – mon semblable, – mon frère!”¹¹*

Goron Sándor fordítása

⁸ Londoni híd

⁹ Anglikán templom Londonban

¹⁰ Mylaenél zajlott az első nagy tengeri ütközet a rómaiak és a karthágóiak között i. e. 260-ban, amely a rómaiak győzelmével ért véget.

¹¹ Charles Baudelaire Az olvasóhoz (Előhang) című versének utolsó sora: „Álszent olvasó! – hasonmásom, – fivérem!”

Álmosd

Álmosd

Bertha Zoltán

„Hazatérés idején”

Tamási Áron Észak-Erdély 1940-es visszacsatolásáról

Tamási Áron munkássága a második világháború idején is szervesen illeszkedik bele abba a nemzeti-történelmi miliőbe, amelyben a felelős magyar gondolat és erkölcsi érzés a trianoni békediktátum következtében elszakított és kisebbségi helyzetbe taszított nemzetrészek sorsának új fejleményeire ebben az időszakban is élénken reflektál. Az 1940. augusztus 30-án – a német–olasz bíróság ítélete nyomán – kihirdetett második bécsi döntés értelmében Észak-Erdély (benne a Székelyfölddel) visszakerült Magyarországhoz, s ez általában a jogi és politikai méltányosságérvényesítés, a történelmi jóvátételszerzés, a morális igazságközelítés örömeivel és reményével töltötte el a magyarságot. „Ujjongott a hazatérő ország azon az augusztus 30-ai délutánon: a férfiak, legények a padlásra igyekeztek, hogy a felcsavart nemzeti színű zászlókat leporolják; édesanyák sietős kérelemmel a varrónőhöz kísérték leányaikat, hogy ünnepi ruhát rendeljenek, mert a húsz esztendeje várt csoda beteljesedett!”¹ A fellélegzés pillanatait, az erdélyiek közhangulatát, a kisebbségi szorongatás feloldásának érzelmi állapotát így örökíti meg az író *Piros betűk a hazatérés napján* című lelkes tudósításában: „Ezerkilencszáznegyven, szeptember tizenegy. Szerda. Eljött hát végre a nap, amikor Kolozsvár hazatér! Mint

a királyfi, kit gonosz hatalmak egyszer elraboltak és eladtak, ez a város is a mai napon úgy érkezik vissza az ő várakozó édesanyjához, Magyarországhoz (...) megszólal a harang. (...) Isten zengte talán a város fölött. Vagy egyetlen torokkal a magyar ősök szólaltak meg. Mind együtt az ősök, akik ennek a városnak a temetőjében s ebben az erdélyi földben, mint a nemzeti hagyomány gyöngyszemei, ezeresztendős hosszú fűzérben úgy pihennek”² *Gondolatok hazatérés idején* című esszéjében 1940 októberében ismételten tanúságot téve arról is, hogy a „csodatévő harangszó” „valósággal bibliai erejű és emlékeztető” volt, „melytől egy ősi magyar város gyógyult meg egyszerre, kelt fel és járt.”³ Ennek jegyében vallotta a kolozsvári magyar bevonulás napján is egy játékosan szellemes és tréfásan mélyértelmű interjúban a budapesti Magyar Rádió munkatársának, az íróbarát Cs. Szabó Lászlónak a mikrofonja előtt: „az igazságot is meg lehet szokni.”⁴ Hiszen „idegen uralom alatt élni az ember meggyalázásának egyik neme”⁵

Azonban a magyar politikai egység Észak-Erdély és a Székelyföld visszacsatolásával történő részleges helyreállításának történelmi disszonanciáit Tamási Áron (az euforikus öröm kifejezése) mellett azonnal érzékelte, és erőteljesen figyelmeztetett például a revansizmus elkerülésére vagy a kö-

rültekintő belátás szükségességére. A problémák (például hogy „a homlokánál kettőbe vágta Erdélyt”, s hogy „micsoda szívfájdalom ez neki is, Bethlen Gábornak, aki velünk együtt a teljes ünnepre készülődött”⁶), a megoldatlanságok, valamint a jövőbeli feladatok jelzése és feltárása a komplikációk és nehézségek illúziótlan számbavételét is jelentette egyben. Az előző évtizedekben valamelyest gyógyírként szolgálni remélt transzilvanizmus kibontakozása – az erdélyi népek termékeny szövetkezése – is megfeneklett szerinte: „Nagy idő és nagy változás szükséges ahhoz, hogy a transzilvanizmus gyakorlati életforma lehessen”⁷ (*Levél Erdélyből*, 1940). Miközben a magyar kiteljesülés is heroikusan öntökéletesítő erőfeszítéseket (másokat nem bántó, magunkat folyton nemesítő magatartást) igényel, követel: „Emberi becsület alapján remélem, hogyha nem volnék magyar, akkor is belátnám: Erdélyben a magyarságé a lelki és az állami impérium. De mivel magyar vagyok, a tény után a jövőre kell gondolnom s kimondom: Erdély fölött a magyar impérium azon múlik, hogy magunkkal törődünk s nem másokat szorongatunk. Nekünk kell minőségben odáig nőni és mennyiségben odáig szaporodni, hogy a történelmi pernek egyszer és örökre vége legyen. Ez az erdélyi magyar szellem gyakorlati tanítása (...) zászlónkon írva vagyon a nemzeti gondolat, a keresztény erkölcs és a szociális igazság (...) az erdélyi szellem eszméje az alkotó emberiség medrében az egyenrangú örök magyarság”⁸. Olyasféle maximum-törekvés vagy -program ez, mint amilyen az „azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”⁹ (*Ábel Amerikában*, 1934) híres tézi-

sében is megnyilatkozik: test és lélek, lét és lényeg, egyén és mindenség, önmegőrzés és minőségi önmeghaladás szubsztanciális antropológiai egységképzetét revelálva – az otthonosságérzetben kifejlő nyitott értékabszolútum révén a „szülőföld-mítosznak” sem csonkító, hanem holisztikusan kiteljesítő érvényt tulajdonítva. „Nekem Erdély az otthon”¹⁰ – szögezi le az író, aki ezért ugyanakkor különösen érzékenyen és önkritikusan tekint vissza arra, hogy az 1937-es Vásárhelyi Találkozó eszményeit sem sikerült gyakorlati formákba önteni, de azt főként lelkiismeretesen fájlalja, ha a visszacsatolás után a hierarchikus, központosító módszerek és külsődlegességek eluralkodása folytán a finomabb belső erdélyi karaktervonások elhalványulni, s az erdélyi sajátságok kikopni látszanak, a társadalmi összefogásért viselt felelősség érzete, a szociális igazságosságért vívott korábbi csaták pozitív erjesztő hatása pedig meggyengült; a „szív megkapta a sorstól a hazatérés legnagyobb ajándékát, de a szellem mostoha sorsra száműzetett”¹¹ (*Erdélyi jelentés*, 1942). Nem szabad „elhallgatni azt a meggyőződést, hogy a fegyveres küzdelem után a magyar író nemcsak régi magyar határokat és megmentett magyar népet szeretne látni, hanem olyan országot, mely nemcsak édes, hanem emberi és igazságos hazája is a magyar népnek. (...) A nép sorsát hordozó és vállaló értelmiség kell, testvéri érzületű középosztály és öntudatos, egészséges nép”¹² (*Vélemény háború idején*, 1942). Ehhez képest „sokszor úgy érezzük, hogy az átfogó, egységes terv hiányzik ahhoz, hogy a megújítás valóban elkezdődhessék”; a „nép erős és jogos szociális igények-

kel feszíti az időt; a polgári társadalom nem a természetes kiválasztódás törvényei szerint jött létre s így érdekei osztályjellegűekké váltak; a vezetőréteg sokszor a nép ismerete nélkül jogi és világnézeti szabályok szerint kormányoz¹³ – állapítja meg (*Erdélyi jelentés*, 1942).

Aggodalomkeltőnek látszott tehát az anyaországból történő középosztályi beáramlás, a gyakran szintén érzéketlen hivatali-ideológiai benyomulás. Az erdélyi lehetőségekre magukat rávető karrieristák tülekedését Kós Károly is azonnal jelezte: „megnézegettük őket, és megláttuk, hogy azok az emberek, akiket azelőtt nem ismertünk, erőteljesek voltak, és nem látszottak fáradtának” (*Ezerkilencszáznegyven*).¹⁴ Tamási Áron ugyancsak leszögezte: „létezik egy úgynevezett erdélyi magyar szellemiség, melynek utánpótlásai rendkívül népszerűek. Mi azonban magát a valódit inkább ajánljuk, mert abban az erkölcs formáló és célravezető erejét törvényszerűnek tartjuk”; „igazság az, hogy az erdélyi magyar szellemiség, ennek a szellemiségnek a hősei s a lelkileg megújult egységes magyar társadalom: ez mind nemzeti érték” (*Gondolatok hazatérés idején*).¹⁵ Wass Albert élesen kimondja: „Az jöjjön csak ide, aki testvért keres, nem pedig koncot, akit ennek a földnek szeretete vonz, s nem a megmaradt zsírja. Sokat szenvedett föld ez az ország, áhítattal tegye lábát reá, aki messziről jön. S a házigazda rajta mi vagyunk. És ez a házigazda, bár üres zsebekkel áll, de sokat küzdött, sokat tanult és erényekben gazdag. Léha viselettel meg ne botránkoztassa haszonleső vendég.” (*Jönnék!*)¹⁶ A jellegzetesen árnyalatos érték- és hagyományóvó identitásvédelem szólalt meg

ily módon, amidőn a helikoni-marosvécsi írócsoportosulás tagjai – közös deklarációikban is – a nemes tradíciók ápolásának szükségességéről beszéltek, majd a múltbéli tapasztalatok, az ősi tájegységekben rejlő kipróbált erők és szempontok hasznosítására figyelmeztettek, sérelmezve a tájékozatlanul bürokratizmus gyakorlatát, az erdélyiség speciális lelki jegyeinek, önértelmező törekvéseinek néminemű elsorvasztását. Az összetett, minőségelvű önazonosság- és helyzettudat, a körültekintő gondérzékelés, a szülőföld-hűség, a kisebbségi humánus éber megőrzött eszményeivel, erkölcsiségével töltekező magasrendű értékeszme jut kifejezésre abban is, ahogyan a példateremtő erdélyi szellem kiemelkedő képviselői – Reményik Sándortól Szabédi Lászlóig – a kisépítési együttélés történelmi meghatározottságainak és etikai normáinak-törvényszerűségeinek, a másféle kultúrák elkötelezett megbecsülésének értelmében a bármifajta alacsony motivációjú elégtételnyerés, alantas indítékú románellenes erőszak, visszavágás, győzelmi indulatkitörés vagy bosszú eshetőségének még a gondolatát is mélyen elutasítják.

*

Lényegében ez a gondolkodás, az igazságtétel keresztényi szemlélete hatja át Tamási Áron ekkor – 1941 tavaszán – született regényének a fő üzenetét is. A *Magyari rózsafa* a „honnivisszaszerzés” kalandos epikai példázata. Amelyben a főhős egyszerre testesíti meg a történelmi igazság restitúciójának méltóságteljesen harcias törekvését, és a békét teremtő rendhelyreállítás kiengesztelő magatartását. „A regény egy húszéves székely legényről

Álmosd

Álmosd

szól, ki a román hatalom utolsó évében (...) hadat visel a románok ellen (...), s hadjáratának véghezvitelére az erdőbe vonul. Egyénisége és magatartása az ősi magyar kalandozások idejére emlékeztet. (...) »Hadjáratának« közepén vonulnak be a magyar honvédek¹⁷ – foglalja össze a történetet az író. S az intő mondanivalót: hogy „először magunkat kell megjavítanunk és méltóvá lenünk az emberi és nemzeti harcra” – „a pogányságból a kereszténységbe” vezető út által.¹⁸ A „fogat fogért gyűlölet, s kivált a magányos vendetta, az egyszemélyi bosszú elvetésére, a keresztény megbocsátás megértésére ösztönző, józan falubeli közösség” szavának igazára tanít (Cs. Nagy Ibolya elemzése szerint is) a regény – amely „a pogányság-kereszténység nemzetmentő történelmi fordulát emeli a legsúlyosabb eszmei példázattá” és bölcsességgé.¹⁹ Az egyfajta Rózsa Sándor-os romantikus betyárhistoria végén a felnőttként megkeresztelt főhős, Magyar Balázs belátja, hogy a fortélyos cselvetésekkel elfogott – majd békés és dolgozó munkára irányított – volt basáskodó, erőszakoskodó román előljárók megcsúfolása és megleckéztetése elégséges haditett a világ „kiigazítására”, s a kereszténység által elnyert egyetemes emberség esélye számára is okvetlenül a bosszúszomjas indulatot legyűrő nyugalmat és lelki egyensúlyt, harmóniát hozza el. (Mert előtte még – szenvedélyes önbíráskodó ösztönei miatt – az őt rablónak nevező némely sajtójaival is mély lelki vívódást okozó konfliktusba kerül, s ekként kell nyugtalanul tépelődnie és elbizonytalanodnia: „Nem tudom bizonyosan, hogy ki az ellenség: az idegen hatalom-e, mely gyötör és rabol minket már huszonegy

esztendeje, vagy a hazai szegény, mely az ember lábnyomán pocsolóba gyűl mindenütt.”²⁰ Így aztán még inkább maradéktalanul következik el a feloldozás és a kölcsönös kiengesztelődés.) Az őt keresztelő pap szózata szerint is: „Legkedvesebb fiam! Te a máj napon két ajándékot kaptál. Mind a két ajándék nagy és gyönyörű. Lélek és szív nem kaphat nagyobb soha. Az egyik ajándékot az égi hatalomtól kaptad. Ez a kereszténység szentsége, melyben a lelked tisztára fürdött, s mely az üdvösséget ígéri neked. A másik ajándékot a földi hatalomtól kaptad. Ez pedig a magyar haza, melyben szíved a miénkkel együtt örvendezhet immár, s amely gyümölcsöző életet ígér neked ezen a földön.”²¹

Tamási könyve 1941 júniusában (az ünnepi „Magyar Könyvnapra”) jelent meg – Babits Mihály, Márai Sándor, Illyés Gyula, Féja Géza, Karácsony Sándor és mások egy-egy új (vagy új kiadású) kötetének társaságában; s például Móricz Zsigmond *Rózsa Sándor a lovát ugratja*, Kodolányi János *Baranyai utazás*, Sinka István *Denevérek honfoglalása* vagy Veres Péter *Ember és írás* című művével együtt. Kritikai fogadtatása számottevő volt: ismertették, méltatták, bírálták sokféle lapban, folyóiratban (a *Nyugattól a Kelet Népeig*, a *Diáriumtól a Vigiliáig*, a *Hídtől a Magyar Életig* és tovább). Szabó Zoltán (*Könyvek és könyvnapok* című cikkében a *Magyar Nemzet* 1941. június 29-i számában) maradandónak nevezte,²² Várkonyi Nándor szerint a regény tiszta „megsejtése a test és a lélek valódi viszonyának”,²³ s mások is elsősorban a mű nemzetlelkesítő erényeit méltatták, s a román uralommal szembeni „lovagias”

küzdelem, a „pogány” indulatban gyökerező lázadó harc és a keresztény-építő béke és munka apoteózisaként, tüzes népi-mondai, mesei-eposziás „hőskölteményként” értékelték – a „vidám feltámadás”, felszabadulás légkörében. Többen viszont – könnyedség és súlyosság lírai összhangját bár elismerve – túlságosan alkalminak és mesterkéltnek ítélték a történetet, s a mókás-góbés cselekményvezetést elsietettnek és siker-orientáltnak. A megoszló vélemények között a *Nyugat* irodalomkritikusai is inkább dicsérték. Schöpflin Aladár csupa pozitívumokat sorol: a dús képszerűséget és fantasztikumot, a tündöklő természetességet és a természeti megszemélyesítések varázslatos szépségét, a „naiv és ravasz, gyerekes és okos, haragos és szelíd, nyílt és titkolózó” lélektani tényezők, tendenciák egyidejűségének szemléletes megidézését. Olyan betyárosan komoly tréfa ez, amelyben „nincs, nem is akar lenni emberölés”, s amely alig elképzelhető, mégis minden részletében hitelesnek tetsző, noha „vagyálom”-szerű „népi epika”; „egyszerűsége nagyon bonyolult ideg-alkatot leplez”: a „sokszázados harc, szenvedés, keserves munka” edzette-alakította székely pszichét.²⁴ Tündéri valóságatlanság és színes, kalandos fordulatosság; a csoda mágiája és eleven kedélyhullámozás; a villódzó játékos sziporkázása: ezek a markáns hatáselemek ragadtatják Kádár Erzsébetet is az elismerő szavakra: „Az érzés színt ölt, s a színek testet. A tavasz bolondul röpködő madarakkal lövöldözik, de az emberek lelkükből költöttek ki őket, ki-ki olyan színűt, amilyen lélekkel várta a fordulást. Minden jelkép és valóság is. A gonoszság és jóság egymás mellett élnek; fában, bogárban,

emberben, szélben átszólnak, átlátogatnak egymáshoz. A lélek új ruhaként viseli a testet. Azt érezzük: még az Isten is fiatal. Bartók zenéjére és még többször Egry legszebb tájaira kell gondolnunk: a körvonalak nem mosódnak el, de a fények és sugarak áthatolnak rajtuk (...) Tamási hősei ilyen sugarakkal átszelt emberek; homlokuk a felhővel beszélget, lábuk a földdel érez. (...) Egy székely legény összetűz faluja román kényuraival, az erdőbe húzódik, egymaga hadjáratot indít az elnyomók ellen. Ez a mi hősünk, Magyar Balázs olyan büntelen Rózsa Sándor, aki talán arkangyal is lehetne. (...) S ez a mesébe hágó székely kaland furcsa, kedves társadalmi utópia is. Kilenc tolvaj román fát dönt az erdőben, egy bölcs székely jó étellel fizet nekik s az igazság fegyverével féken tartja őket – ilyen egy boldog ország.”²⁵

A mesei megütközések sorozata és a végső kibontakozás gazdag metaforikus-szimbolikus sejtelmekkel és bölcséleti jelentéssugallatokkal dúsul tehát föl. Külön érdekessége a történet-szövének, ahogyan a főhős egy szultán benyomását keltő idősebb székellyel szövetkezik, aki egyben a legfőbb tervek olykor titokzatosnak látszó értelmi szerzője. Ez a motívum voltaképpen a kettős magyar vezérség (királyság, fejedelemség), a némileg Buda–Attila vagy „kende”–„gyula” típusú kettősség ősi jellegzetességét őrzi mint jelentést: az intellektuális, szakrális, illetve a gyakorlati, katonai népvezérség egymást feltételező, kiegészítő vonásait, komplementaritását. Kovács György így fogalmazta ezt meg korabeli értelmezésében: „Tágabb értelmet nyer ennél a pontnál az írói mondanivaló, mert a hadbanálló két székely egyénisége,

gondolkodása egy egész népet szimbolizál: Tamási ezáltal a magyarság egyéniség-képét örökítette meg költői erővel. Nem elég egy nép küzdelmeinek eredményes megvívásához a vállalkozó erő, a hősiesség, a szalmaláng, vagy az ügybuzgalom, amit az író a pogánysággal példáz megkereszteletlen főhőse, Magyar Balázs személye által. Hanem kell hozzá a szervező, józan, tapasztalt és mindent megfontoló bölcsesség: az Ignác szultáné, aki tulajdonképpen szervezője a kis erdei birodalomnak. A két egyéniség mutatja meg azt a szerencsés keveredést, ami párosulva egy személyben, vagy egy egész nemzetben, meg tudja tartani élőnek, teremtőnek és egyre műveltebbnek a magyarságot is ezer esztendőn át a sokat háborgó földrajzi Európa közepén, az európai műveltség legkeletibb szélén s a bar-

bár és nagyszerű Ázsia legnyugatibb vonalán.”²⁶

*

A sajátos erdélyiség, az egyetemes, össznemzeti magyarság és a keresztény, humanista erkölcsiség és igazságosság eszményeit, értékeszméit tartotta legfőképpen szem előtt Tamási Áron az 1940-es történelmi változások idején is (és meghatározón minden műfajában: esszében, publicisztikában, regényben, novellában, drámában). Hűségesen egyik legismertebb aforisztikus maximájához (amely a *Hazai tükörben*, a reformkorról és az 1848-49-es forradalomról és szabadságharcról szóló történelmi regényében a Gábor Áron hőstetteit elbeszélő záró fejezet címéül is szolgál): „Hit a harcban, remény a bajban”²⁷

Jegyzetek

- ¹ Ablonczy László: „Útonállók leereszkedő ajándéka”. *Erdélyi ősz*, 1940. Hitel, 23. (2010) 9. sz. 82. o.
- ² Tamási Áron: *Szellemi őrség*. Esszék, cikkek, útirajzok 1936–1965. Szerk. Nagy Pál. Budapest, 2001. 183. o.
- ³ Tamási Áron: *Virrasztás*. Budapest, 1943. 389. o.
- ⁴ Ablonczy László: „Útonállók leereszkedő ajándéka”. *Erdélyi ősz*, 1940. Hitel, 23. (2010) 9. sz. 87. o. – Ld. még a revízióhoz kapcsolódó gazdag irodalmi szöveg- és dokumentumgyűjteményt: *Üdvözlégy, szabadság! Magyar írók Észak-Erdély és a Székelyföld 1940-es visszatéréséről*. Szerk. Pomogáts Béla. Pomáz, 2008.
- ⁵ Tamási Áron: *A tűz világossága*. In: Uő: *Virrasztás*. Budapest, 1943. 405. o.
- ⁶ Uő: *Gondolatok hazatérés idején*. In: Uő: *Virrasztás*. Budapest, 1943. 390. o.
- ⁷ Uő: *Virrasztás*. Budapest, 1943. 401. o.
- ⁸ Uo. 401–402. o.
- ⁹ Uő: *Ábel*. Budapest, 1984. 560. o.
- ¹⁰ Uő: *Erdélyi jelentés*. In: Uő: *Virrasztás*. Budapest, 1943. 409. o.
- ¹¹ Uő: *Virrasztás*. Budapest, 1943. 422. o.
- ¹² Uo. 257. o.
- ¹³ Uo. 425.
- ¹⁴ Kós Károly: *Ezerkilencszáznegyven*. In: *Üdvözlégy, szabadság! Magyar írók Észak-Erdély és a Székelyföld 1940-es visszatéréséről*. Szerk. Pomogáts Béla. Pomáz, 2008. 146. o.
- ¹⁵ Tamási Áron: *Virrasztás*. Budapest, 1943. 395–396. o.
- ¹⁶ Wass Albert: *Jönnék – Ember az országút szélén*. Szerk. Szabolcsi Borbála. Marosvásárhely, 2000. (Wass Albert életmű-sorozat) 73. o.

- ¹⁷ Idézi: Sipos Lajos: *Tamási Áron. Élet- és pályarajz*. Budapest, 2006. 129. o.
- ¹⁸ Idézi: A. Szabó Magda – Cs. Nagy Ibolya: „A legnagyobb dolog: világot teremteni.” *Tamási Áron*. Budapest, 2021. 155. o.
- ¹⁹ Uo.
- ²⁰ Tamási Áron: *Magyari rózsafa*. Budapest, 2000. 166–167. o.
- ²¹ Uo. 201. o.
- ²² Szabó Zoltán: *Szellemi honvédelem*. Szerk. Markwarth Ágnes. Budapest, 1994. (Szabó Zoltán Összegyűjtött Munkái, sorozatszerk. András Sándor – Gyurgyák János – Kenedi János) 351. o.
- ²³ Várkonyi Nándor: *Az újabb magyar irodalom 1880–1940*. Budapest, 1942. 458. o.
- ²⁴ Schöpflin Aladár: *Magyari rózsafa. Tamási Áron új regénye*. Nyugat, 34. (1941) 7. sz. 504–505. o.
- ²⁵ Kádár Erzsébet: *Három erdélyi író. Nyíró József, Tamási Áron, Wass Albert új könyvei*. Nyugat, 34. (1941) 8. sz. 557–558. o. – Uő: *Ritka madár*. Szerk. Kenedi János. Budapest, 1993. (Ars Scribendi, sorozatszerk. Gyurgyák János – Kenedi János – Murányi Gábor) 60–61. o.
- ²⁶ Kovács György: *Tanúvallomások a magyar sorsról*. Újság, 18. (1941) augusztus 17. 8. o.
- ²⁷ Tamási Áron: *Szólít a szülőföld. Bölcső és Bagoly – Hazai tükkör – Vadrózsa ága*. Szerk. Z. Szalai Sándor. Budapest, 1985. 465. o. – Ld. még: Z. Szalai Sándor: „*Hit a harcban, remény a bajban*”. *Pályakép Tamási Áronról*. Budapest, 1991.

Szatmárcseke

Szatmárcseke

Szatmárcseke

Balázs Géza

Organikus és nem organikus művészet

(Részletek *A művészet és a nyelv születése* című 2021-es könyvből)

A művészetről szóló közbeszédben gyakran találkozunk a szerves (organikus) kultúrafejlődés kifejezéssel. Megközelítőleg azt jelenti: a kultúra (vagy egy kulturális jelenség) megszakítás vagy nagyobb megszakadás nélküli, a hagyomány törvényeihez illeszkedő folytatása. Meglátásom szerint ez közvetlen átadással történik (közvetlen átadású kultúra), míg a megszakadt és újraindított folyamat közvetettnek tekinthető (közvetett átadású kultúra). A következőkben a „szervességnek” a magyar kultúrában való főbb törekvéseit említem meg.

Natura artis magistra

A művészet és a nyelv születésénél a természeti elvek érvényesülését kell feltételeznünk. Az ember természeti lény, a természetből kiválva kezdte el kulturális (azon belül művészeti, nyelvi) tevékenységét. A legelső művészeti, nyelvi jelenségek a természetből vezethetők le, és talán a mai napig a természethez állnak közel. A természetből vett példákra utal a klasszikus latin mondás: *natura artis magistra*, azaz: a természet a művészet (tudo-

mány) tanítója. A nyelv is természeti eredetű, bizonyítja a természetutánczás, a nyelv első szavainak a természettel való kapcsolata (hangutánczó szavak, illetve általában minden motivált szó).

A művészet és nyelv tehát a természeti alapját tekintve organikus, és mindkettőben bír valamiféle organikus potenciállal, vagyis a „teremtés”, a folytatódás, más nézőpontból a fejlődés lehetőségével. És addig tartjuk organikusnak, azaz szervesnek ezt a folytatódást, ameddig a hagyományozódás aktusában megfigyelhetjük a szerves (közvetlen és fokozatos) folytatódás törvényszerűségeit.

Nagy András grafikus, művészeti író így ír erről: „Ember voltunkból következik: szükségképpen van, volt és lesz organikus művészet. Dimenzióinkban utazva vegyük a tao, a csan és zen ösképleteit. Organikus a japán jin-jang jel és a tökéletesség lendületes köre, a zen művész ecsetvonása, a tan kapuja, a kapukat Erdélytől Baliig befonó indák és az a látványhangulat, ami a régi magyar formavilágra emlékeztet. Ez sugallja, hogy az organikus művészetet a keleti filozófiákkal hozzák kapcsolatba. Hadd mutassak rá az ismeretek egyoldalúsá-

gára! Az ornamentális, László Gyulával mondvá, griffes-indás látványszervezés eredetileg eurázsiai formanyelv volt. Gondoljunk a népvándorlás kori állatornamentikás tárgykultúra eleven-ségére, s ne csak a pusztaira, hanem a skandinávokéra, a keltákéra, írekére... A viking sárkányfonatos fatemplomok pedig szemléletükben testvérei a délkelet-ázsiai, buddhista templomoknak. (...) Szintúgy óvatosan az ősi magyar zenei párhuzamokkal, hiszen az erősen megritkult nyugati dallammaradványokhoz is vannak vegyértékeink (organikusnak tekintve ezt az ősiséget is). Ne mondjuk ki kerek percc: a magyar organikus kultúra, illetve a szellemisége keleti.” (Nagy 2019:18.)

Az organikus a természeti alapprofánokban kell keresni az egymástól különböző tevékenységi profánokban, a művészetekben és a nyelvben. Például Csete György, az építész: „Építsük fel szavakból építészettörténetünket, Árpád vezérrel fejedelem és Attila király fapalotáját azokból a szavakból, amelyek fennmaradtak. Annyi is elég lesz ehhez az építészethez, de ez nem mulandó, nem korhad, nem rágja meg a féreg, nem emészti el a tűz. (...) Elég kimondani: hajlék, s látjuk magunk előtt égre nyitott, bennünket óvó, védő kupoláját, őseink házat-templomát-panteonját. (...) amely kör vagy ellipszis, sokszög vagy négyzet, a mindenség vagy a föld geometriai jelképe, amely fölé a középpontot is meghatározó égre nyíló kupolacsillag borul. (...) A szerves építészet alkotásai a hajlék szavunk analógiájára szerveződnek, nyilván nem mind, de a többségük igen. Ilyen az ősi pentaton dallam képlete is: emelkedő-ereszkedő. Olyan, mint egy domb vagy egy szé-

nakazal. (...) Mi a természet nyomán alkotunk – mondotta Bartók. (...)” (Csete 2011:16,19,40.) Hasonlóan ír Nagy András is: „A házaknak mindig volt szemük és befogadó szájuk, kapujuk, az ajtó fölött szemöldök. Kifejezéseink is étellel teltek, homloka, tetőgerince, héja van a háznak, a régieknek középtűt idegágasa. Ha az agyonkanonizáltságnak ez kénköves, vessen pillantást némely régi templom ember-alaprajzára, körtemplomainknál a kör és kereszt világmodellre.” (Nagy 2019:19.)

Transzcendens trambulín

A szerves folytatódás törvényszerűségeit a nyelvek és a folklór (népköltészet, népművészet, széles értelemben: népi tudás) kialakulása, továbbadása (hagyományozódása) mutatja meg a legjobban. Harangozó Imre szerint „az organikus társadalom embere a legutóbbi időkig, sok esetben napjainkig a „kairosz”-ban, azaz a szakrális időben élt. Ennek igazolására az ide vonatkozó példák sorát szeretném fölso-rokozatni (...) az egykori közösségi tudásról s annak létét és elmúlást meghatározó, a közösséget össze- és megtartó erejéről” (Harangozó 2010:15), írja a néprajzkutató, és könyvének sokat mondó – Erdélyi Zsuzsannától származó – címében sűrítve is közli: *Transzcendens trambulín*. Egészen pontosan ezt mondta egy siratóasszony kapcsán Erdélyi Zsuzsanna: „Ő abban a percben, hogy sirat, hogy neki siratnia kell valakijét, még ha arról nincs is jó emléke, ezzel a transzcendens trambulínnal föllökte magát egy másik létszférába, és olyan módon siratott, hogy az ember el sem tudja képzelni,

hogy erre képes valaki. Úgy látszik, ez egy olyan mechanizmus, amelybe ezek az asszonyok beleszülettek, vagy belenevelődtek, s amire a falusi nép ősi kultúrája készítette és készítette őket” (Harangozó 2010:75.)

A szerves tehát az, ami folyamatos, hagyományon alapul, a múltból építkezik, továbbfejlődik, továbbél a „megszüntetve megőrzés” állapotában. A szerveset művelődéspolitikai-ideológiai megközelítésben „életigenlőnek”, és a nemzetek korától szorosán ahhoz kapcsolódónak tartjuk.

Nem szerves kultúra (organikus giccs)

Ha duális kategóriákban gondolkodunk, akkor a szervesség ellentéte a nem szervesség (szervetlenség), ahogy a kultúrának a civilizáció, a közösségnek a társadalom. A népi társadalom organikus, a városi ember csak organizált, idézi Bálint Sándort Tánccsoz Vilmos (2000:228). A szervetlen az, ami megszakad, nem folytatja a múltat, szakít a hagyománnyal, esetleg a „múltat eltörölni” forradalmi jelszavával. A szervetlent nevezhetjük mechanikusnak is. A posztmodern például anorganikus. A szerves-szervetlen szétválasztás természetesen erőltetett. Alapvetően átmenetek vannak. A kulturális és nyelvi fejlődést formállogikailag, vagyis leegyszerűsítve, a kitérőket és különfejlődéseket kizárva tekinthetjük egymásból építkezőknek (ez lenne az organikus vagy szerves fejlődés), valamint megszakítottnak, megrekedtnak (ez lenne a nem organikus vagy szervetlen fejlődés). A szervetlen fejlődés egyik a esetének számítható a tudatos beavatkozással, a

szerveshez való visszatérés szándékával újrakezdtet, újraindított, programszerű fejlesztés (visszaszervesítés). De ez is többféle lehet. „Megszakadás” utáni, de mégiscsak az eredeti törvényszerűséget követő szerves folytatódás, esetleg valami hibrid-formáció, esetleg organikus formalizmus, avagy teljesen félresikerült vállalkozás (organikus giccs) (Nagy 2019:19–20). A szerves továbbfejlődés szándékával lépett fel a reneszánsz (szervesnek a klasszikus, antik művészetet tekintették, azt kívánták fölleveníteni), vagy vallási vonalon a reformáció (visszatérés a kereszténység alapjaihoz). Volt ilyen szándéka a klasszicizmusnak is. A magyar művelődéstörténetben a szervesség jegyében, az eredeti, ősi, romlatlan föllevenítésének és továbbadásának szándékával jelentkezett a korai, majd 19. századi, Kölcseyhez-Petőfihez-Aranyhoz köthető népiesség (a nyelvtudományban és a művészetekben párhuzamosan), majd pedig a 20. századi új népiesség szerteágazó tevékenysége (részben érintkezve a kezdeti avantgárd, majd neoavantgárd törekvésekkel). A program pontos megfogalmazása Kölcsey *Nemzeti hagyományok* című írásában: „Úgy vélem, hogy a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban kell nyomozni; szükség tehát, hogy pórdalainkra ily céllal vessünk tekintetet.” A nemzeti törekvések áramában indultak az ősökre irányuló nyelvtörténeti kutatások is. Ezt szolgálta a gyökelmélet, melynek lényege, hogy a mai nyelvi formák mélyén alapalakok, nyelvtani és jelentéstani szempontból komplex alapformák, gyökök határozhatók meg, amelyekből mint (természeti, természetes) elemi részekből épülnek föl szervesen (ma is visszakö-

Álmosd

Álmosd

vethetően) a bonyolultabb formák. Az ún. természeti nyelveknek a program-szerű felfedezése is ebben a korszakban kezdődik. Ez a költői, nyelvi gesztus folytatódik később Bartók és Kodály népzenei törekvéseiben, s ettől kezdve szinte minden művészeti ágban, sőt tudományban (például a néprajzban). Ebből lesz művelődéspolitikai program a 20. század húszas-harmincas éveiben (pl. Györffy 1939). Ide kapcsolódik Karácsony Sándor (1938) „szerves” anyanyelvi, irodalmi elképzelése is. Tehát a 19. század elejétől mintha párhuzamosan futna, egymást erősítve, egymásra hatva a nyelvi-irodalmi és a művészeti „szervesítés” törekvése.

Népdal, zene, tánc – szépkiejtés

Bartók és Kodály a 20. században még rátalálhatott a régi stílusú magyar népdalra, s ezzel programot adtak a népzene gyűjtésre, népdalfeldolgozásra, és ezzel párhuzamosan a néptánc hagyományok gyűjtésére is. Ez a gesztus is erősítette a néphagyománygyűjtés és a nyelvjárásgyűjtés programját; ehhez szorosan kapcsolódva a népismereti, magyarságismereti tudományos munkát, a falukutatást, vagy éppen a tájnyelvi szótárak megszületését. A hagyomány szerves folytatása, tanítása a Kodály-módszerben vált világszerte ismertté. „A hagyomány sok mindent pótolhat. De a hagyományt nem pótolja semmi. Egy növény annál erősebb, minél mélyebben jár a gyökere. (Kodály 1993:64.) Kodály felfogásában „a zene nem egyéb, mint emelkedettebb nyelv” (1993:176). Ezért áll Kodály Zoltán a nyelvművelés élére is: „a népet csak saját gyökereiből, saját anyanyelvén lehet művelni” (1993:13),

mert: „Sehol a világon akkora nyelvvellyességi mozgalom nincs, mert sehol nem fordult annyira ki saját vágányából a nyelvérzék.” (1993:323.) Kodály Zoltán felhívására és ösztönzésére indult 1939-ben a szépkiejtési mozgalom, amely ma többek között *Szép magyar beszéd, Édes anyanyelvünk* címmel folytatódik. A „zenei visszamagyarosítás” újabb lépése a születő magyar beatzenében a folklorisztikus elemek felbukkanása (Illés, Fonográf), illetve egy másik irányból, a táncházmozgalom felől érkezve a népzene világát autentikusan vagy továbbgondolva közvetítő együttesek: Magyar Állami Népi Együttes, Kaláka, Muzsikás, Csík zenekar, Ghymes, Kiss Ferenc *Etnofon* programja, általában a világzene (etnofolk) néven összefoglalt folklorisztikus zene. Martin Györgynek és társainak sikerült feltérképeznie a hagyományos néptánc kultúrát. Az 1960-as években a széki – még éppen élő – táncházat Budapesten elkezdtek népszerűsíteni (Kaláka, Sebő, Halmos), s a tánc hagyomány „visszaszervesítésére” elindult a táncházmozgalom. Később a táncház Széken kihalt, Pestről tanulták vissza.

Képzőművészet, építészet

A 20. századi magyar képzőművészet, építőművészet több „visszaszervesítési” programot ismer. Fáy Aladár a magyar díszítőművészet kutatója írja Bartókra és Kodályra utalva: „A népművészet fölhasználásának helyes útja nem az, hogy a nép díszítményeit egyszerűen átmásoljuk polgári tárgyakra... hanem az, hogy aknázzuk ki egyetemes emberi értékeit s olyan nemzeti stílust alakítsunk, amely szellemében és díszítőerejében magyar

gyökerű. (Fáy 1941:121.) A festészetben, képzőművészetben példamutató szerepet vitt a 20. század eleji magyar szecesszió gödöllői művésztelepe, Nagy Sándor szavaival „az Egészélet szigete”. Alapítói, Nagy Sándor mellett Körösfői-Kriesch Aladár, a magyar nép ősi motívumkincséből táplálkozó képző- és iparművészetet hoztak létre. Lechner Ödön, a magyar építészeti stílus (szecesszió) megteremtője is a népművészetből indul ki. A népművészet „tele van rusztikus formájú, azonban nagyon eredeti ősi ornamentikával, (...) olyan díszítő motívumokkal, amelyek magukból nemzeti szellemet lehelnek: íme ebből a tárházból kell tudni meríteni alkotandó épületeinknek a legmodernebb elvek szerint való díszítésére” (Mihály Zita előszava, Kardalus 2001:5). Több (nép)művészeti ágra terjed ki a szervesítés. Például a népi deszkaművészetre (Kardalus 2001), vakolatdíszekre (vakolathím, szemöldökdísz) (Krizsán—Somogyi 2010). Lechner nyomán organikus magyar építészeti programmal jelentkezik Kós Károly, majd pedig a 20. század második felében Csete György, Dulánszky Jenő és Makovecz Imre.

Nyelv, irodalom, pedagógia

Petőfi és Arany népiessége a 20. században új népiesség, népi irodalom néven folytatódik. Karácsony Sándor munkásságában kapcsolódik össze eredendően, szervesen nyelv, irodalom és gondolkodás: „Magyar észjárás szerint a jel jelentése közvetlenül jött az összemléletből, tehát a kapcsolat közte és valóság között máig nem szakadt meg, egészen szoros. Az irodalom és az élőbeszéd, a beszéd és a beszélők fizikai

valósága eltéphetetlen egységben élnek.” (Karácsony 1993:39.) A pedagógiához érkezve: „A nyelvjárások iskolai megbecsülése arra vezeti a tanulót, hogy szeretettel csüngjön otthonának, szülőfalujának beszédmódján; hogy ragaszkodjék ahhoz a földhöz, melyhez gyermekkorának első emlékei és szavai fűződnek...” (Papp 1935:47.)

A néphagyomány nemzeti (magas) kultúrába való beépítésének teljes programja jelenik meg Györffy Istvánnál: „A néphagyomány tart meg bennünket magyarnak s a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá. ... Japán alig száz év alatt európai műveltségű állam lett, anélkül, hogy nemzeti hagyományait feladta volna. A finnek pedig nemzeti egyéniségüket azzal domborították ki, hogy gazdag és értékes néphagyományaikat szervesen beépítették nemzeti műveltségükbe.” (Györffy 1939:8.)

Győri-Nagy Sándor (2002:18) (sajnálatosan félbeszakadt) szadai-gödöllői kultúrokológiai iskolája nevében is vállalta a programot, hiszen szerves és szervesen nyelvészetről beszél.

A szerves fejlődés a kultúra valamennyi területén fölvethető. A legutóbbi, 2000 utáni évtizedekből Nagy András (2019:20–21.) az „életigenlő magyar művészet” körében (konkrét nevekkal) említi az építészetet, szobrászatot, festészetet, kép- és lézergrafikát, land-artot, kerámia-, fotó-, textil-, kárpit-, nemez-, üveg-, zománcművészetet. Az említett építészethez kapcsolódóan a lakberendezésben, továbbá a mindennapi tárgy-kultúrában, az öltözködésben, az étkezésben (népi ételek), a kertművelésben, a népi gyógyászatban, a nyelvben pedig a nyelveredet kutatása mellett olyan jelenségekben

is tárgyalható, mint például a társalgási és illemszabályok, vagy éppen ide tartozik a tájszavak, táji kifejezések népszerűsítése.

A szerves hagyomány emlegetése egyes esetekben közhelyes, parttalan-

ná válik, s Nagy András figyelmeztet a felbukkanó értéktelenségekre: „az organikus művészetben éppúgy nagy a szórás a zseniális és a szélhámos között, mint az absztraktoknál” (Nagy 2019: 20).

Irodalom

- Csete György és Dulánszky Jenő, 2011. *Önvallomás*. Második, bővített kiadás. Szerk.: Csete Örs. A szerző kiadásában.
- Fáy Aladár, 1941. *A magyarság díszítő ösztöne*. Turul Kiadó, Budapest. (Reprint: Püski, Budapest, 1994.)
- Györffy István, 1939. *A néphagyomány és a nemzeti művelődés*. Magyar táj- és népismeret könyvtára, 1. Budapest.
- Györi-Nagy Sándor, 2002. *Környezeti kommunikáció*. Szent István Egyetem, Gödöllő.
- Harangzó Imre, 2010. *Transzcendens trambulin. Korunk felfogása és a moldvai csángók hagyományai az utolsó átmenet rítusrendjével kapcsolatban*. Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkígyós.
- Karácsony Sándor, 1938. *A nyelvi nevelés és a társaslélek működése*. Első kötet: *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon*. Exodus, Budapest.
- Karácsony Sándor, 1993. *Az irodalmi nevelés. Növekedvén növelünk 1*. Szent Gellért Egyházi Kiadó, h. n.
- Kardalus János, 2001. *Utcatér-díszítés a Homoródok mentén. (Motívumok, jelek, jelképek.)* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda. (Előszó: Mihály Zita.)
- Kodály Zoltán, 1993. *Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers*. (Válogatta és szerkesztette: Vargyas Lajos). Budapest.
- Krizsán András–Somogyi Győző, 2010. *A Balaton-felvidék tájba simuló népi építészete*. Cser, Budapest.
- Nagy András, 2019. *Utazás Organikába*. 15–22. In: Nagy András: *Ember tervez...* Művészeti írások. Hitel Könyvműhely, Budapest. Valamint: http://www.hitelfolyoirat.hu/sites/default/files/pdf/07-nagy_1.pdf
- Papp István, 1939. *A magyar nyelvtan nevelőereje*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Tánczos Vilmos, 2000. *Keletnek megnyílt kapuja*. Néprajzi esszék. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

Erdélyi színházi hét a fürdővárosban

Elek Tibor, a Gyulai Várszínház jelenlegi igazgatója 2017. november 1-jén állt munkába. A hagyományok megőrzése mellett számos ponton tervezte megújítani mind a nyári, mind a kamaratermi sorozatot. Úgy tűnik, ez sikerült, pedig nincs könnyű dolga, hiszen még a régióban is a Csabai Nyár programsorozatával és a Szarvasi Vízi Színház kínálatával kell versenyeznie az általa vezetett intézménynek.

A június 22-től augusztus 16-ig tartó összművészeti fesztiválprogram egyik szegmense volt az immár hatodik alkalommal megrendezett *Erdélyi hét*, ami-be véletlenül belecsöppentem ebben az esztendőben. Három előadást láthatam az ottlétem alatt: a Tamási Áron regényéből készített *Ábel. Rengeteg* című friss székelyudvarhelyi adaptációt, az Aradi Kamaraszínháznak a Szegedi Pinceszínházzal közösen létrehozott *Amadeus*-át és a nagyváradiak *Csinibabáját*.

A Gyulai Várszínháznak évtizedekre visszanyúló kapcsolatai vannak a romániai (erdélyi, partiumi és bánági) magyar színházakkal. Július 31. – augusztus 6. között mindennap más-más erdélyi színház előadását nézhették meg az érdeklődők, volt, hogy kettőt is. A Fehér-Körös menti teátrum az idén a 60. évadját tartotta, és jövőre fogja ünnepegni 60. születésnapját. Ebből az alkalomból kérdeztem a fesztivál végén a Gyulai Várszínház igazgatóját, a *Bárka*

Elek Tibor a gyulai vár kapuja előtt

folyóirat főszerkesztőjét az *Erdélyi hét* tapasztalatairól.

– *Mi a célja az intézménynek az Erdélyi héttel? Érdemes-e ezért egy színházi fesztivált megrendezni, életben tartani?*

– Szerintem igen. Az Erdélyben és a Partiumban működő színházak szívesen jönnek erre a fesztiválra. A határon túli magyar színjátszás nagyon gazdag, változatos. Ezt a sokszínűséget szeretnénk megmutatni a magyarországi nézőknek, színházi szakembereknek, akik Gyulán találkozhatnak az elmúlt egy-két év legjobb és legkülönlegesebb előadásai közül válogatott programmal. Járom az erdélyi színházakat

is év közben, nézem a bemutatókat. Egy-egy sikeres darab számos kérdést vet fel. A szándék mellett biztosítani kell a műszaki-technikai feltételeket, hogy megvalósítható legyen valamilyen színpadunkon, illetve hogy illeszthetők legyenek egymás mellé az előadások úgy, hogy az műfajilag is változatosságot mutasson. Az előző évek nagy sikerére tekintettel idén hatodik alkalommal szerveztük meg a Gyulai Várszínházban ezt a fesztivált. A Tószínpadra és a Várszínpadra is terveztünk előadást, de az időjárás közbeszólt, így mind a két produkciót be kellett vinni a művelődési házba. Új helyszínnel is gyarapodtunk. A gyergyói Figura Stúdió Egressy Zoltán *Portugál* című sikerdarabjának kocsmaszínházi változatával érkezett, amit a Red Hole Music Pubban adtak elő, Tóth Árpád rendezésében. Ez új színfolt a fesztivál életében, hisz' a gyulaiak sem nagyon láttak még kocsmaszínházi előadást. Itt egyszerre csak 60 ember tudta megtekinteni a darabot, ezért a színészek kétszer is előadták a művet hatalmas sikerrel. Világhírű műről van szó, amire ráerősített az autentikus környezet is, hiszen ez az előadás kimondottan kocsmai körülmények közé készült. Két másik kortárs darabot is láthattak a nézők. Egyik a marosvásárhelyi Yorick Stúdió *Lélekfitnesz* című legújabb produkciója. A Lackfi János kortárs író, költő műveiből összeállított, dalban és prózában megszólaló színházi előadást Sebestyén Aba rendezte. A verseket Cári Tibor zenésítette meg. Szabó J. Attila csellójátéka segítségével játékosan, a költészet és a zene segítségével kérdeztek rá életünk értelmére. A másik kortárs darab a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház Visky

András *Caravaggio* című művéből készített előadása, amelyet Visky Andrej rendezett. Az idén több kamaradarab szerepelt a repertoáron, ennek elsősorban anyagi okai voltak, hiszen tavasszal még nem tudtuk, hogy mennyi pénz lesz a költségekre. Még június elején sem volt egy fillér sem erre az évadra, ezért nagy kockázatot nem mertünk vállalni, de ez semmiképpen nem ment a minőség rovására.

– *Milyen előadások színesítették még az idei fesztivál programját?*

– A Csiki Játékszín *Klamm háborúja* című kamaradarabja izgalmas pszichogram volt, amely az alárendeltség és az elnyomás rendszerében az erőszak okainak igyekezett a végére járni Vass Csaba előadásában, Barabás Árpád rendezésében. A székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház a Tamási Áron regényből készített *Ábel*. *Rengeteg* című friss adaptációját hozta Gyulára. Győzhet-e a fény a sötétség felett? Hogyan tudunk otthon lenni ebben a világban? – ezekre a kérdésekre kereste a választ az 1920-ban a Hargitán játszódó történet Tóth Tünde rendezésében, Cári Tibor zenéjével. Az Aradi Kamaraszínház két nagy sikerű előadásával is szerepelt. Az egyik a Szegedi Pinceszínházzal közösen létrehozott *Amadeus*, amely a legjobb rendezés (Tapasztó Ernő) és a legjobb női alakítás (Sebők Maja) díját nyerte el az idei Atelier Nemzetközi Színházi Fesztiválon Nagybányán. A 497 című táncszínházi, „performance” jellegű előadás táncdramatikus eszközökkel mutatta be négy romániai fiatal kálváriáját. Ez a Békéscsabai Tabán Táncgyűttessel közösen létrehozott előadás a legjobb koreográfia (Farkas Tamás) és a legjobb zene (Gera

Gábor) díjat nyerte el a 28. Atelier fesztiválon.

– Az Erdélyi hét kapcsán jutott eszembe Szilágyi Enikő, akit 2017-ben a Francia Köztársaság Kulturális Minisztériuma által irányított Művészetek és irodalom rendje lovagi címmel tüntetett ki. Az erdélyi származású színművésznő Románia és Magyarország színházai után játékaival és énekével a legrangosabb nyugat-európai színpadokat is meghódította. Hogy kerültek vele kapcsolatba?

– Amikor – néhány évvel ezelőtt – a marosvásárhelyi Yorick Stúdió vendég szerepelt nálunk a Sebestyén Aba rendezte *Eltűntek* című darabjával, Szilágyi Enikő játszotta a főszerepet. Akkor ismerkedtünk meg. Aztán folytattuk a közös munkát egy Trianon-esttel, amely elsősorban Szöcs Géza verseire épült. Később megkeresett egy előadásteranggal, hogy készítene egy darabot Jászai Mari naplójából, vallomásaiból. A *Mi lennék nélküled?* nemcsak a neves színésznőnek állított emléket, hanem Petőfi Sándor alakját is megidézte. Tükröt kívánt tartani a jelen kulturális életnek, a nemzetét és nemzetét érdekeit megtagadóknak, illetve az azokat féltve óvóknak – ezért igent mondtam rá. Ez a Gyulai Várszínház darabja volt, és az előadás bekerült a Déryné-programba, így juthatott el számos magyarországi és erdélyi településre is. A Gyulai Várszínház tavalyi bemutatója volt a *De mi lett a nővel?* is. A csehovi világ Kiss Csaba által megidézett férfi-meséje visszaröpített az időben. A történet örök, három férfi, három színész – a mi esetünkben neves erdélyi művészek, Györffy András, Kárp György és Szélyes Ferenc – mesélt Bérés László rendezésében egy nőről

egy látszólag soha véget nem érő utazáson, az élet színpadán. Ez a darab is sikerrel szerepelt számos helyszínen a Déryné-program jóvoltából.

– Elek Tibort irodalomtörténészként ismertem meg, aki előbb Székely János, majd Markó Béla költői világáról jelentetett meg egy kiváló monográfiát, de a hatvanadik születésnapját is különleges könyvvel, a Szerelmem, Erdéllyel köszöntötte a Gondolat Kiadó. A kötetben válogatott esszék és kritikák voltak Erdély magyar irodalmáról. Ugye nem véletlen, hogy Székely János-darabbal indította el hét esztendővel ezelőtt színgazgatói munkásságát?

– Valóban Székely Jánossal keztem az első évadot, akkor indult a *Nemzeti klasszikusok napjai* sorozatunk. Irodalomtörténészként is sokat foglalkoztam vele, monográfiát írtam róla, és az ő életműve volt a doktori disszertációm témája is. A *Caligula helytartóját* újra műsorra tűztük, mert 1978-ban emlékezetes bemutatója volt ennek a darabnak a várszínházban a Harag György által rendezett előadás Óze Lajossal, Lukács Sándorral a főszerepben. A Nemzeti Színházzal közösen mutattuk be, és örömmre szolgál, hogy azóta is nagy sikerrel játsszák. Azóta már tartottunk Weöres Sándor-, Márai Sándor-, Szabó Magda-, Tamási Áron-napokat. Az idei Molnár Ferenc-napokon is volt egy remek előadása a nagyváradi társulatnak, a *Játék a kastélyban* című klasszikus vígjátékot adták elő újszerűen, játékosan, nagy lendülettel. A nagyváradi Szigligeti Színházzal évek óta nagyon szoros a kapcsolatunk. Rendszeresen járok az előadásaikra, tisztelem, becsülöm a társulatot, a vezetőivel is korrekt

munkakapcsolatom van. Három évvel ezelőtt a Szigligeti Színháznak és a Gyulai Várszínháznak volt egy közös *Hamlet*-bemutatója is a Shakespeare Fesztiválon, de szinte minden évben szerepelnek itt valamilyen előadással. A múlt évben szilveszterkor láttam Pierre-Augustin de Beaumarchais *Figaro házassága, avagy egy örült nap* című vígjátékát az ő előadásukban, és ezt bemutatták az idén első alkalommal megtartott Világirodalmi Klasszikusok Fesztiválja elnevezésű színházi programsorozatunkban. Az Erdélyi hétre meghívtam a Csinibabát,

ezt a Tószínpadra álmodta Novák Eszter. Ennél autentikusabb helyen el sem lehet képzelni az előadást, ha csak arra gondolunk, hogy „Reszket a hold a tó vizén...”. Még csónakos jelenettel is készültek, valódi vízbeborulással. Sajnos ezt a részt nem lehetett megvalósítani – maradéktalanul – a művelődési ház színpadán. Az idei szilveszterre is hívnak egy bemutatóra, szívesen megyünk, mert a nagyváradi barátaink mindig képesek meglepni minket valami különlegességgel.

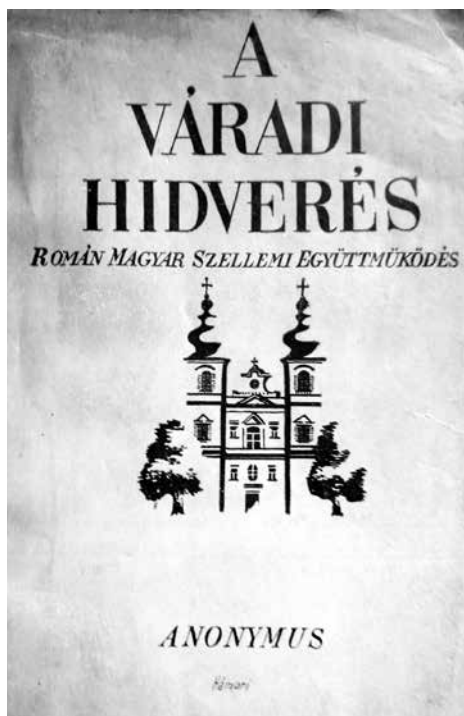
Kocsis Csaba

Debrecen

Nagyváradi hídverés

„Az 1930-as években beköszöntött gazdasági válság s a politikai harcok előtérbe kerülése az irodalmi-művelődési élet háttérbe szorulásával járt együtt. Ebben az időben indította útra körkérdéseit a nagy múltú *Familia* a román és a magyar irodalom közelítésének esélyeiről, s a »váradi hídverés« néven ismertté vált kezdeményezés messze túlnőtt a folyóirat keretein. Jeles magyar és román írószemélyiségek válaszoltak kedvezően a kezdeményezésre. A Biharfüredre tervbe vett írótalálkozót azonban megtorpedóz-

A Dunai Munkaközösség kiadványa jó egy évtizeddel és egy világháborúval később irányította a figyelmet a *Familia* folyóirat kezdeményezésére

ta a román politika: Babits Mihálytól megtagadták a beutazási engedélyt, s ezzel – majd a háború közeledtével, a fasizmus előretörésével – a szép kezdeményezés kudarcba fulladt.”

Ezt a pár mondatot találjuk a Wikipédia szócikkében a *Nagyvárad irodalmi élete Trianon után* című bekezdés alatt. A *Nagyvárad* napilap Wikipédián megjelent szócikkében is találunk utalást az 1935-ös kezdeményezésre: „A most már *Szabadság* címen megjelenő napilap első felelős szerkesztője Katona Béla. A lap rendszeresen nyomon követte Nagyvárad magyar intézményeinek sorsát; szerepe volt abban, hogy 1922-ben újraindult a Szigligeti Társaság, hasábjain többször foglalkozott Nagyvárad színházi életének s általában a romániai magyar színháznak a problémáival, s különös figyelmet szentelt a nagy múltú *Familia* körül szerveződő román szellemi életnek különös tekintettel a román-magyar irodalmi kapcsolatokra. Már 1926-ban közölte Keresztury Sándor *Kultúrkapcsolat, megismerés, politikai együttműködés* c. cikkét, 1935–36-ban pedig a »váradi hídverés« előzményeit és a kis híján megvalósult román-magyar írótalálkozó körüli eseményeket.” Alább erről a hídverésről olvashatnak korabeli dokumentumok alapján.

Legfontosabb forrásunk *A váradi hídverés* cím alatt jelent meg 1946-ban Budapesten, a Szomszédaink – Barátaink elnevezésű, Kemény G. Gábor szerkesztette sorozat részeként, a Magyar–Román Társaság és a

Dunai Munkaközösség szerkesztésében, pontosan tíz évvel az után, hogy Nagyváradon román és magyar írók meghirdették programjukat a két nép szellemi közeledéséért azáltal, hogy kölcsönösen megismertetik egymással saját irodalmukat. Maga a „hídverés” igénye már évtizedekkel, sőt egy évszázaddal azelőtt is megfogalmazódott az irodalmároknak. A kiadvány első részében erről, a történelem folyamán kialakult együttélésekről értekezik a szerkesztő; ez külön is megérdemelne egy elemzést, mert a II. világháború utáni, úgynevezett „demokratikus egymásra találás” szemszögéből vizsgálja a két nép viszonyát, de mi most csak az 1935-ös eseményeket vesszük górcső alá, mert – ismerve a kor eseményeit – az akkori egymáshoz közeledés mindenképpen jó példát mutathat a mai kor embereinek, irodalmároknak, olvasóknak is.

Igen, jól érti a kedves olvasó, a mai kornak is! Mert vajon ismerjük-e eléggé, mondjuk csak nagyváradai viszonylatban, a kortárs román irodalmat és annak képviselőit? És fordítva? Vajon a román olvasók ismerik-e egyáltalán a magyar írókat, költőket? Eljut-e az olvasóhoz a másik nemzet alkotóinak munkássága igényes fordításban, nem feltétlenül könyv formájában, de akár irodalmi lapok hasábjain?

Azonban most már tényleg foglalkozunk a témával, az 1935-ben elindított „nagyváradai hídverés” gondolatával.

„1935 augusztusában – írta M. G. Samarineanu folyóirata 1936. januári számában – mi, a *Familia* köré csoportosult írók néhány helybeli és kolozsvári kisebbségi íróval együtt először ültünk össze Nagyváradon, hogy a román–ma-

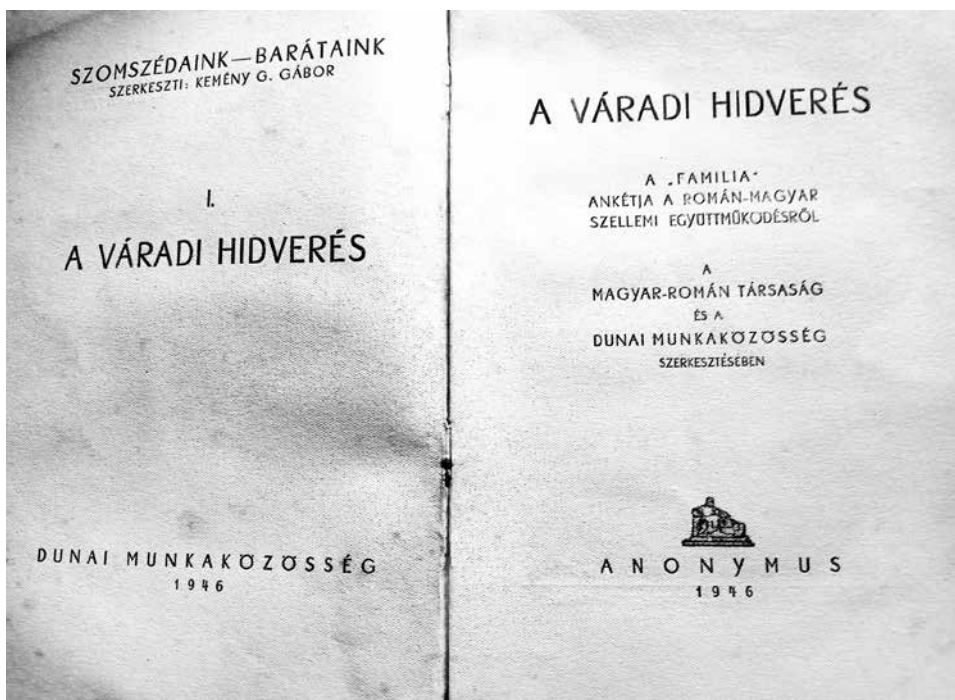
gyar kulturális közeledés lehetőségét megvitassuk. Valamennyien, akik akkor összegyűltünk az Újságírók Körének kertjében, tökéletesen egyetértettünk. A megegyezés ideje elérkezett.”

Így indult el tehát egy gondolat, amely a román–magyar szellemi együttműködés érdekében szárnyra kapott. Egy ókirályságbeli írónak kellett jönnie, hogy megpróbáljon kezet nyújtani a magyar szellemi élet képviselői felé, megpróbálja megtörni, sőt áttörni az idegenkedés, az elzárkózás és az ellenségeskedés falait.

Nagyvárad, Ady városa azonnal megértette és magáénak is tekintette a gesztust, olyannyira, hogy már augusztusban megalapították a városban a magyar–román közeledés központi szervét. Az elnök Tiberiu Moşoiu, a város akkori polgármestere lett, a két titkár pedig Tabéry Géza és Samarineanu, a *Familia* főszerkesztője.

Itt álljunk meg egy pillanatra, és ragadjunk ki egy idézetet forrásunkból, érzékeltetve a *Familia* munkatársainak akkori érzéseit vagy inkább hozzáállását a váradi magyarsághoz. „A *Familia* harmadik sorozata 1934-ben indult meg M. G. Samarineanu szerkesztésében. A folyóirat munkatársai első perctől kezdve érezték a sajátosan váradi genius loci: küzdöttek ugyan a magyar politikai célok és módszerek, így a revizionista mozgalom túlkapásai ellen, de egyszersmind megragadtak minden kínálkozó alkalmat a magyar–román közeledés érdekében is.”

Már az 1934-es első számában megjelent Tabéry Géza egyik novellája, egy későbbi számban pedig részletesen méltatják Octavian Goga Madách-fordítását, és az átültetésből részleteket is lehoznak. Minden számban közöl-

Cikkünk forrása: *A váradi hidverés. Román–magyar szellemi együttműködés*; Anonymus Kiadó, Budapest, 1946

nek magyar folyóiratszemlét, az *Erdélyi Helikon*, a *Nyugat* állandóan szerepel a recenziókban. A magyarországi újságok közül főleg a *Magyar Hírlap* román vonatkozású híreit kísérik figyelemmel, mégpedig a folyóirat „magyar szakértője”, Alexandru Olteanu révén.

A bizottság tehát hamarosan munkához is látott. Kidolgoztak egy sor körkérdést, a kérdőíveket pedig szétküldték Romániába és Magyarországra is. Íme az ankét öt kérdése, amire a címzetteknek válaszolniuk kellett:

1. Lehetségesnek tartja-e a román–magyar kulturális együttműködést?

2. Ha igen, hogyan képzei el? Milyen erőket kell mindkét részről az ügy szolgálatába állítani?

3. A két nép művelődése elegendő alapot nyújthat-e a megegyezés nagy épületéhez?

4. Az író művével ellensúlyozhatja-e azt a meghasonlást, amelyet a politikus működése szándékosan vagy tudatlanul felidézhet?

5. Mi a véleménye a nagyváradi *Familia* által kezdeményezett mozgalomról?

Szeptembertől decemberig a *Familia* minden száma tele volt a román és magyar írók lelkes, szkeptikus, derűlátó vagy aggályoskodó, de pozitív értelmű, a kezdeményezést feltétlenül helyeslő hozzászólásaival. Nem lehet pontosan tudni, hány írónak és költőnek küldték ki a kérdőívet, de az biztos, hogy akik válaszoltak, lelkesedéssel akarták az őszinte megbékélést. Magyarországról többek között Babits Mihály, Benedek Marcell, Illyés Gyula és Zilahy Lajos válaszolt, Erdélyből pedig az irodalom minden jelentős

reprezentánsa az ügy mellett foglalt állást.

Lássuk, a teljesség igénye nélkül, kik voltak azok a román írók és költők, akik válaszoltak és valamilyen formában kifejtették véleményüket. Említsük elsőként Mihail Sadoveanut, aki a magyar–román közeledés ügyét egyenesen vallási aktusnak tekinti „a középkor óta áhított pax et omni parte firma” oltára előtt. Camil Petrescu, Lucian Blaga, Corneliu Moldovanu, Victor Eftimiu, Caton Theodorian és sokan mások is válaszoltak az ankét kérdéseire. Ez utóbbi írónak volt erkölcsi bátorsága, hogy az ankét negyedik kérdésére (felülkerekedhet-e az író a politikussal szemben?) határozott nimmal válaszoljon.

Nincs értelme az egyes nyilatkozatokat részletesen taglalni, jegyzi meg az 1945-ös kiadvány szerkesztője, Kemény G. Gábor, de arra a körülményre rámutat, hogy az ankét minden sora magán hordozza az 1935-ös év bélyegét mind a magyar–román,

mind a nemzetközi élet viszonylatában. „A váradi híd két forrongó part: a revizionizmus lázában égő Budapest s az antirevizionizmusért küzdő titulescui Bukarest között próbál összekötő kapocs lenni, túl a pillanatnyi helyzet sivár adottságain.”

A kis kötet második részében az íróktól visszaérkezett válaszokat olvashatjuk. Lehet, hogy érdemes volna ezt a könyvecskét majdnem nyolcvan év múltán újra kiadni vagy folytatásokban közölni, hiszen az írók, akik részt vettek volna ezen a találkozón, vagy csak válaszoltak a feltett kérdésekre, máig is érvényes igazságokat, aggodalmakat és reményeket fogalmaztak meg. A „hídverés” akkor elmaradt, a történelem és a politika vihara más-más irányba vezette a magyart és a román, de ennek a próbálkozásnak mégis volt értelme, mert később, már a „népi demokrácia” éveiben részben megvalósult néhány, itt leírt gondolat.

Farkas László

Szilágyi Gyula

Elveszett szép hangok

A szabadjára engedett emberi fantázia sokszor hullott termékeny alkotói talajra. Születtek híres regények, bravúros műszaki eszközök, találmányok. Szinte magától adódik a gondolat a jelen írásra összpontosítva, amikor is három csodálatos hangú, de ki nem teljesedett életű énekes pályája kerül terítékre, hogy mennyi kulturális élményben lehetne része az emberiségnek – hogy a történelmi események

tisztázását ne is említsem –, ha olyan technikai bravúrt agyalna ki valamilyik megszállott tudós, mely elmúlt idők embereinek annak idején nem rögzített hangját újra hallhatóvá tudná tenni. Bízva a tudomány minden képzeletet fölülmúló gyors fejlődésében, az utánunk jövő generáció még megélheti.

A mában élve a mai kor emberének csak azt lehet felkínálni az elmúlt évtizedek sorsviselőiről, ami a maguk korának lehetőségei közt adott volt. Sajnos, mint az alábbiakban majd kiderül, még azokat sem merítették ki teljesen. Történt ez részben azért, mert ha valaki nem felelt meg az adott kor sztereotip gondolkodásának, az eretneknek számított, másrészt pedig az itt említésre kerülő művészek egyike-másika fittyet hányt a józan és önzetlen segítségre. Pedig akiknek a következőkben emléket szeretnék állítani, azok életében már létezett a hangrögzítés egyik vagy másik formája, és íródtak cikkek, jelentek meg plakátok, melyek hírül adták fellépéseik helyszíneit és sikereiket. E zseniális előadóművészeknek azonban kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, mintsem hogy az utókor számára maradandót adjanak. Tetteiknek fő eleme nem annyira a tudatosság, mint inkább az isten adta tehetség kifejezésre jutása volt, hogy művészi élményt nyújtva boldoggá tegyék környezetüket, a világot, amelybe beleszülettek. Hangjuk szárnyalt, hogy

A VÁROSI ZENEISKOLA

1945. június 30-án, szombaton
előtűz és áralak a Magyar Népi
Szövetség nagytermében tartandó
(1941. KÉPZŐMUNKÁS FÉLÉVEI FELTÁRÓ)

ÉVZÁRÓ NÖVENDEK-HANGVERSENYÉNEK

MŰSORA:

1. Tiltó Mattel: Le fourbillon, 2 zongorán:	Tudjcsa Oszkár	1.
	Nagy Ferenc	1.
	Magdu Róbert	1.
	Schneider György	1.
2. a) 2 tanulmány zongorán:	Hegedüs Ilona	2.
b) 3 tanulmány	Hankovits Olga	1.
3. a) Mozart: Szonatina	Takács István	3.
b) Kuhlau: Szonatina	Vladi Zeno	3.
c) Glück-Beluss: Gavotte	Bocsi Marianne	1.
4. Korogonoff: Scherzo	Magdu Róbert	1.
5. 3 népdal: a) Amott kerekedik énekl:	Kádár Lajos	4.
b) A cistóri hegyek alatt	Papp Rósa	4.
c) Stól a kokas már	Gönczy Gyula	4.
6. a) Bach: Gavotte hegedlön:	Ábrahám György	5.
b) Tartini: Szonóta	Gábr György	6.

5 peres szünet:

7. Mozart: B-dúr zongoraverseny I. nével	Gábr Sándoré	1.
8. Schubert: a) Az én tanyám. énekl:	Szabó Ferenc	4.
b) Szerenád	Fried Károly	4.
c) Arzenio síjánél	Gönczy Gyula	4.
9. a) Veracini: Ária hegedlön:	Füvet Sándor	6.
b) Corelli: Szonóta	Békés Magda	5.
10. a) Lovotta: Vokál mesze énekl:	Papp Rósa	4.
b) Nuzzi: Amor di pastorella	Sallak Pál	5.
c) Puccini: Ária a „Bohémélet”-ből	Sallak Pál	5.

1. F. Szalay Szeferia növendéke.
2. Andó Béna növendéke.
3. Baló Erzsébet növendéke.
4. Dr. Papp Tiborné növendéke.
5. Horváth Károlyné növendéke.

1945: o o o

11. Rode: VII. hegedlőverseny Molnár Imre 5.
12. Bartók: Acsán rajta Gábr György 5.
Pármás tánc Ábrahám György 5.

A nagyvárad i Zeneiskola évzáró növendékhangversenyének fennmaradt műsorlapja szerint 1945. június 30-án a Magyar Népi Szövetség nagytermében a szünet után következő blokk utolsó előadójaként énekel Sallak Pál

szárnyra kapja azokat is, akik e hangok megélésének kiválasztottjai voltak, legyenek akár kocsmagőzös, garatöblөгető félnótások vagy bársonypáholys színházak előkelő látogatói.

A papír, ceruza és az emlékezés birtokában szeretnék a három nagyváradi tenorhang hordozójának a saját szerény eszközeimmel emléket állítani. Három férfi, három tenor, három XX. századi emberi sors; hangok, amelyekről sajnos már csak beszélni tudunk, de megszólaltatni nem. Részben azért éppen e három személyre esett a választás, akikről a következőkben hírt adok, mert sorsuk magyában hasonlatosak: mindhárman csodálatos tenorhanggal voltak megáldva, ám emberi gyengéjük bumerángxként ütött vissza sorsukra. Hármójukból kettőt látásból ismertem, a harmadikhoz gyermekkori barátság is fűződött.

Minden városnak, településnek megvannak a maga arcai, legyen akár egy vak muzsikus vagy egy pergő hangú peremes, egy körülrajongott és agyonpletykált színésznő, illetve olyan világhírű énekes tehetségek, mint Sallak Pál, Nagy Gyula és Kárász Szorin. E három jellegzetes személyiség mindegyike a maga idejében tehetségével kiemelkedő különlegessége volt Váradnak. Amint a három nevet papírra vetem, felidéződik alakjuk. A megszerzhető adatok birtokában megpróbálom megidézett közelségbe hozni, képzelt látványra eleveníteni alakjukat.

Mondjuk el a sajnos foghíjas adatok birtokában, kik is voltak ezen énekhangok királyai. Sajnos sok lesz az „állítólag” kifejezés az események krónikájában, mivel a még élő tanúk visszaemlékezései sem egységesek a különböző dátumokat és helyszíneket illetően.

MEGHIVÓ

a M. N. Sz. VÁRADVELENCEI CSOKONAI SZINIÁTSZÓ GÁRDÁJA
által a rom. kat. kulturházban (Mátyás király-út 75.) december hó
26-án este 8 órakor (nem velencei időszámítás szerinti) rendezendő és

**kimerülésgig tánccal egybekötött
műsoros előadásra.**

Színekerül a

„Nótás kapitány”

3 felv. operet, új diszettel, új szereposztással.

S Z E R E P L Ő K :

Grete grófkisasszony	Román Ági
Ferdinánd herceg	Tóth Károly
Szentmarjai Pál ezredes	Seres András
Váry Tóth István kapitány	Nagy Gyula
Bors kantinós lány	Üveges Rózi
Miska közhuszár	Roskopf Károly
Ragyás őrmester	Haber Dezső
Béby grófnő	Csilcsér Baby
Bódi gróf	Ormós Gyula
I. Udvarhölgy	Bauda Illus
II. Udvarhölgy	Hóder Anna
Cigány	Nagy Károly
Kontrás	Tóth Lajos
I. Lakáj	Heim Károly
II. „	Kristoff József
III. „	Frenkel Ernő
IV. „	Heim Tibor

Sugó: Roskopf Béla.

Hendőző: Roskopf Károly. Karnagy: Bornemissa András.

Kitűnő büfé, italok „Nemugymint Eddig” pinszertéből!
Tombola jó kedv hajnalig!

Nagy Gyula neve is a szereplők között

Adatgyűjtéseim során örömmel tapasztaltam, hogy bizonyos esetekben és körülmények között az ősi átokkal ellentétben mégis van magyar összefogás. Idős és nagyon idős emberek meséltek az énekesekkel kapcsolatos élményeikről. Kiderült, hogy amikor az átélt fiatalkori élményt meg kellett magyarázni, a szavak mennyire elsilányulnak az élmény gigantikus nagysága mellett. Ezeknek az embereknek idős koruk ellenére lelki fülükben ott csengenek azok a hangok, amelyeket megboldogult ifjúkorukban szerencsájük volt hallani, de sajnos élményüket a sírba viszik, mert visszaadni, életre kelteni nem lehet.

Sallak Pál

Élete krónikája találgatásokra, elbeszélésekre épülő bizonytalanságok

sorozata származásától haláláig. Furcsa módon még neve is hol egy, hol meg két l-lel szerepel a különböző írásokban. Az események időrendi sorrendjét sem lehet pontosan kihámozni. Úgy toppant e világi életbe, mint akinek nem volt fontos családi múltja, egyszerűen csak megjelent, hogy színhely válogatása nélkül hangjával gyönyörködtesse kortárs hallgatóságát. De amint kialakultak a rivalda fényei, melyek elegáns színpadi öltözetét körülragyogták, visszavette életének rongyait, és elsomfordált valamelyik utcanév- és házszám nélküli szemeteskukába, melyben lehet, hogy azok a hervadó virágcsokrok illata bódította szendergésre, melyeket nem sokkal azelőtt dobáltak hódolói a lábai elé a színpadra az elismerés jeléül. Akárhogy is, bőven volt része tapsban, ünneplésben.

Próbáljunk most a múlt ködében eligazodni. Érdeemes egy-egy nevet is megemlíteni azok közül, akik személyesen ismerték Sallak Palit – mert így forgott közszájon a neve. Az első halvány találgatás úgy szól, hogy kb. 1932–33-ban a görögkatolikus egyház biharfüredi nyaralójának építéskor figyeltek fel hangjára, ott mint szobafestő dolgozott. De néhai Pásztai Ottó nyugalmazott vegyész mérnök, a Premontrei Öregdiákok Egyesületének volt elnöke úgy említette egyik írásában, hogy az 1935-ös év szilveszterén Szalontán nagyon nagy sikerrel énekelt. Csak következtetni lehet, hogy még mielőtt elvégezte volna a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémiát, Sallak már sikeres énekesként szerepelt. Gulácsi Albert, a váradi színház egykori bonvivánja úgy emlékezett vissza, hogy 1941-ben a kolozsvári Opera kórusában találta Sallakot. A zavart kissé

növeli, hogy a *Szabadság* című újság 1937. április 10-i számában az egyik cikk a következő címmel jelenik meg: *Regényes művészkarrier első állomásához érkezett el egy oradeai fiatalember (Sallak Pál)*. Majd 11 nappal később ugyanez a lap azt írja: „Ma este lesz Sallak Pál hangversenye”. 1945. decemberében már az *Új Nagyvárad* említi Sallak Pál dalestjét.

Ha nem is minden fellépésének maradt írott nyoma, a '40-es éveket változó helyszínekkel gyakori fellépései töltötték ki. 1940. november 23-án a Katolikus Legényegyletben énekel Macalik Gabriella zongorajátéka kíséretében, majd november 30-i koncertjének helyszíne a Magyar Ház, ahol Szilágyi Erzsébettel együtt énekel. 1945. május 13-án, vasárnap délelőtt a színházban szerepel. A felsorolásból nem maradhat ki a városi Zeneiskola évfáras növendék-hangversenye 1945. június 30-án a Magyar Népi Szövetség nagytermében, itt elénekelt *Nutile Amor di pastorelló*-ját és egy áriát Puccini *Bohéméletéből*. 1945. július 13-án a székesegyház ad helyet annak a jótékony célú egyházzenei hangversenynek, melyen Sallak Pál Gounod *Ave Mariájával* teszi még átszellemültebbé, még magasztosabbá a templomi hangulatot. A Magyar Népi Szövetség is helyet adott Sallak Pál ária- és dalestjének, akkor Raáb Erzsébet zongorázott. Ez 1945. augusztus 12-én volt. Ugyanebben az esztendőben, november 18-án a székesegyház ad lehetőséget tehetsége újabb bizonyítására, ahol elénekli Stradella *Irgalmazz, Isten* című dalát. De aki újból vágyott hallani Sallak Pál lírai tenorját, az december 5-én a Magyar Népi Szövetség dal- és áriaestjén megtehetette.

Egy másik hajdani színművész, Mogyoróssy István a *Bihari Napló* 1990. augusztus 25-i számában írt cikkében az 1949 nyarán a városi strandon rendezett szabadtéri hangverseny fergeteges sikerére emlékezett, ahol több mint 2000 jelenlevő ünnepelhette a kolozsvári és temesvári énekeseket is túlszárnyaló Sallak Palit. A cikk utolsó mondata, melyben a szerző állítása, hogy a strandon tartott koncert után másfél évre meghalt, talán elírás, hiszen 1952. október 4-én és 5-én Papp Magdával lépett fel a Puskin mozi termében.

Két rejtély tisztázásában valamelyest segít Emődi János *Nagyrádi történelmi dokumentumok* című, 2006-ban megjelent könyve, melyben található egy dátum nélküli táblázat a Filharmóniai Társaság aktív tagjainak névsorával, és e lajstromban a 17. éppen Sallak Pál, s a neve két l-lel szerepel. A másik érdekesség, hogy a lakhely rubrikában Szent János utca 25. (a mai Ady Endre utca) van beírva, és a következő rubrikában mint rádióénekes szerepel.

Néhai Barcza István impresszárió, segédszínész elmesélte: 1951-ben a Filharmóniai Társaság szervezőjeként az akkori Puskin teremben egy kétestés koncertet kellett megszerveznie. Így emlékezett vissza a történetre: „Első este minden simán ment. Papp Magda és Sallak Pál elkápráztatta a közönséget. Hanem a második este a hétéórás kezdés előtt Palinak hírmondója sem volt. Mit volt mit tenni, mint konfliba ülni és felkeresni Várad összes kocsmáját. A nyomozást siker koronázta. Az egyik Aradi úti kocsmában hullarészegen találtam. Innen Pécsinek, a színház koreográfusának a lakására vittem, ahol egy orvos használható

állapotba hozta, hogy aztán csaknem kétórás késéssel megkezdődjön a koncert, ahol Pali újból kivágta a rezet, kárpótolva a közönséget a hosszú, türelmes várakozásért”. Barcza, aki baráti viszonyban volt Sallakkal, azt is tudni vélte, hogy volt egy Bittenbinder nevű asztalos, akinél Pali szakmát tanult. Ezt erősítette meg Pázmány Gyula asztalosmester, aki Sallak kollégája volt a Constructorul (a majdani Lemnul) szövetkezetben 1949–1953 között. De csak néhány hónapot dolgozott, mert onnan is megszökött, mivel az üzem területére bezárva tartották, hogy ne jusson italhoz. Végül csak sikerült kerekre oldania.

Bozó Lajos egykori kerékpárversenyző azt az időszakot említette meg, amikor az '50-es évek elején az egyik bukaresti verseny alkalmával a Dunărea vendéglőben látta Palit, ahol magyar nótákat énekelt. Emlékei szerint már akkor is elég rossz állapotban találta. Szinte biztos, hogy ott sem szállodában töltötte az éjszakáit. Talán lehetetlen lenne felsorolni, hány helyen tért nyugovóra. Egy Elek Lajos nevű illető telefonon mesélte, hogy édesapja nagypiaci kovácsműhelyében sok éjszakát töltött Sallak, de arra is emlékezett, hogy a Szedoszban (az egykori Royalban) is énekelt. Egy pohár italért bárhol bármit elénekelt. Úgy tudni, egyik törzshelye a Szent János utca végén lévő egykori kocsmá volt.

Ha Barcza István Sallak Pállal kapcsolatos másik visszaemlékezését hitelesnek fogadjuk el, az derül ki, hogy az énekes egy Rózsika nevű hölgy miatt adta ivásnak a fejét, aki hűtlenül elhagyta őt. Ha valakire, akkor őrá illik a mondás: a szerelem öl, butít és nyomorba dönt. Hogy az átmeneti

vigasztalódásba való menekülés vagy a hasonló lelki alkat és gondolkodás hozta-e össze egy Magda nevű részeges tanítónővel, nem tudni. De a Lovas utca (ma Călărașilor) egyik házában, egy Gergely bácsi nevű suszter műhelyében randevúztak. Így mesélte ezt Fekete Attila János nagyszalontai nyugdíjas, aki 14 éves kislúként lesütött szemmel volt tanúja Pali ott töltött pásztorórainak. Ebbe a gyermekkori megfigyelésbe az a kép is beleszösz, ahogy akkor Sallak Pali kinézett: „foghíjas, rongyos, piszkos, akár egy csavargó”. Nagyon otthonosan kellett éreznie magát rongyaiban, mert ahányszor rendes ruhába öltöztették, szinte aznap már el is tékozolta magáról. De hangját még az ital sem tette rongyossá, kedvenc dalai szárnyaltak: *Vágyom egy nő után*, *Rigoletto nagyáriája* stb.

Nappalai a kocsmái és színházi sikerek között ingáztak, éjszakai egy-egy mesterember szegényes műhelye és valamelyik utcai személtáda között. Többnyire ez utóbbi volt álmai színhelye. Végül is egy hideg téli éjszakán örök álomba merült valamelyik kukában. És hogy ez a máskor pihenést és a hidegtől védelmet nyújtó láda hol volt, arról ahány embert kérdeztem, annyiféle választ kaptam. Hol a jelenlegi Számítóközpont helyét, hol a Sebes-Körös Szálloda előtti részt, hol a színház mögötti térséget jelölték meg.

A drámai valóságot illetően nem is a helyszín a legfontosabb, ahol végleg elszenderedett, hanem az, hogy itthagytta a hangjáért rajongó közönségét. A kocsmák egy időre elnémultak, a színpadok még jó ideig (vagy soha többé) ehhez fogható hangot nem hallottak. Arról sem tudni, hogy megkondultak-e érte a harangok, vagy

talán tiszteletből azok sem szólaltak meg. Ha igaz, azon a téli napon 1952-t írtak.

Nagy Gyula

Sallak Pállal ellentétben Nagy Gyulának volt rendes otthona Nagyvárad Velence nevű negyedében, valahol a mostani szülészeti klinika közelében. Sajnos őt is csak látásból ismertem. Magas, igazi macsó külsejű, mutatós, színpadra termett alakja volt. Tenor, talán hőstenor, hiszen fizimiskájához nem is illett volna más hang. Az ő származását is homály fedi. Ami keveset tudni lehet, az annyi, hogy életébe egy válás és egy leánygyermek is beletartozott. Fellépései többnyire a Magyar Népi Szövetség Csokonai színjátszó gárdájához kötődtek.

UNIUNEA TINERETULUI SOCIALIST, ORGANIZATIA
VENETIA-ORADEA

organizează în Casa Cult. Rom. Cat.
în ziua de Duminică, 16 Nov. orele 6 1/2
O MARE SERATĂ CU PROGRAM

**A SZOCIÁLISTA IFJAK SZÖVETSÉGÉNEK
VÁRAD-VELENCEI TAGOZATA**
f. évi november 16-án este 6 1/2 órai kez-
dettel nagy műsoros előadást rendez
a román kat. kulturházban. Színrre kerül.

János Vitéz
című három felvonásos daljáték.

SZEREPLŐK:

Kukorica Jancsi	Nagy Gyula	Francia király	Ormos Gábor
Iluska	Román Agi	Francia királylány	Nagy Elemérné
Gonosz móstoha	Nagy Józsefné	Bartóka udvari tudós	Nagy Károly
Stráza mester	Mészáros Lajos	Udvari dáma	Csekő Magda
Bágy trombitás	Balogh Sándor	Első tábornok	Koszt Pál
A falu csószé	Szabó János	Második tábornok	Boross Lajos
Első gazda	Nagy György	Első kamarás	Lukács Lajos
Második gazda	Nagy Karoly	Második kamarás	Ocsai Gyula

Lányok, legények, huszárok:

Balázs Jánosné	Penyáska Ilona	Bajó András	Ocsai Gyula
Bajda Ica	Mihalek Károlyné	Zsurka Tivadar	Balázs János
Biri Eva	Dumbloszki Magdolna	Szentgyörgyi István	Turóczi József
Palkovits Eszti	Csekő Magda	Szarka Géza	Sujtó Sándor
Zsurka-Ermébet	T. Nagy Ilona	Mesdovalszki János	Pápa-Sándor
Turóczi Lili		Turóczi Ferenc	

Dirigyor — Karmester: Bornemissa András
Suffleur — Sgóg: Bács Ica
Muzika aleasă — Kéző zene — Buffet bine asortat — Válogatott híflé
DUPĂ PROGRAM DANS **MŰSOR UTÁN TÁNC**

Bereș în Radványi, Nagyvárad

Kukorica Jancsit is játszotta Nagy Gyula

Az a néhány műsoros plakát, amelyet Wallner László egykori kántortanító egyedinek számító naplójából a Securitate nem tüntetett el, jelöli Nagy Gyula énekesi működésének állomását. Hogy mekkora tehetség volt, arról sem feljegyzés nem szól, sem élő tanúk nincsenek rá. Arra a minősítésére nem hagyatkozhatunk, hogy „csak” műkedvelő csoportban játszott, mert azért fellépett a váradi színházban is. Ilyen volt az 1947. május 4-i háromfelvonásos, Szilágyi László-féle operett, a *Csárdás*, amelyben Svedberg szerepét alakította. Ugyanez év december 31-én a szilveszteri kabaréban mi egyebet is énekelhetett volna, mint ami egyéniségéhez a legközelebb állt, a *Nápolyi dalt*. És hol is lehetett volna számára a legotthonosabb helyszín, mint a váradi velencei római katolikus kultúrház.

Újabb plakát újabb darabot és dátumon hirdet: 1948. április 4. Csak a helyszín a régi. A *Gül Babában* Gábor diákat alakítja. Hogy mekkora lehetett a siker, azt Wallner László rendezése garantálta. A velencei Csokonai színjátszó csoportban továbbra sem állt meg az élet, május hó 15-én újabb darab bemutatóját hirdeti a plakát. A *Száz piros rózsa* című háromfelvonásos darab került színre. Bodnár István szerepében Nagy Gyula játszott.

Az újabb meghívó az akkori Mátyás király út 75. (most Clujului 85.) alatti velencei kultúrházba „kimerülésgigával egybekötött műsoros előadásra” csalogatja a közönséget, melyben színre került egy újabb háromfelvonásos operett, a *Nótás kapitány*. Nagy Gyula pedig Váry Tóth István szerepét alakítja. A következőkben csak a színjátszó csoport neve és a darab címe más. A Szocialista Ifjak Szövetségének

váradi velencei tagozata a *János vitézzel* rukkol elő. Más nem is lehetett volna alkalmasabb Kukorica Jancsi szerepére, mint Nagy Gyula.

Nagyon nagy kár, hogy az ő karrierje sem teljesedett ki, talán azért sem, mert ő is – akárcsak Sallak Pál – inkább a kocsmában, mint a templomban volt megtalálható. Bizonytalan információ szerint 1971-ben halt meg, hosszas bennultsága ágyhoz kötötte.

Kárász Szorin

Végre egy olyan zseniális tehetséget mutathatok be, akit nemcsak látásból, hanem gyermekkoromból ismertem, sőt volt idő, amikor sorsunk fonala egymás közelében haladt. 1939. május 23-án szegényes környezetben született és nőtt is fel. Anyja egyedül nevelte. Hogy nevelte-e vagy öröklött vérmérsékletére hagyta a gyermek sorsát, az kiderül rendkívüli tehetségének vakvágányra jutásából. Anyjának egyik közeli, még élő rokona elbeszéléséből az derül ki, hogy Kárász Szorin, azaz Zoli (mert mindenki így ismerte) igazán csak akkor fogant, amikor anyja egy ideig Bukarestben élt. A lényeg, hogy igazi szépfiú volt, amit jó néhány, birtokomban lévő fénykép is igazol. Szerette is magát fotóztatni. Fekete haja, kreol bőre, izmos testalkata jól kiegészítette bel canto énekstílusát. Sohasem kérette magát, függetlenül a helytől, ahol volt, hogy szabadjára engedje csodálatos tenorhangját.

Fiatalkori szegényes otthonában, a Căii Ferate utca 5. szám alatti házban (a váradi velencei vasútállomás közelében) sokszor énekelgetett nekem, gitárpengetés kíséretében. És neki köszönhetem, hogy megszerettette velem

Kárász Szorin hangja is csak kevesek emlékezetében él már

a Faludy-féle Villon-verseket. Olyan átéléssel szavalta, hogy a mai napig is visszacseng fülemben a szép canzonetek mellett.

Azt nem tudni, miért csak az 1958–59-es tanévben érettségizett a mai Ady Endre Líceum esti tagozatán. Tanulásban nem volt éppen élvonalbeli, de hangjával annál többet szórakoztatta osztálytársait. Bartha Gyöngyvér osztálytársa mesélt egy történetet, amelynek mellesleg éppen ő volt a szenvedő alanya. Osztályfelelősként azt az akkoriban súlyosnak számító kijelentést tette, hogy megöli azt, aki szenteste napján iskolába jön. Nem is volt az osztályban senki Kárász Zolin kívül. Ebből aztán nagy politikai színezetű kalamajka lett, aminek a záró mozzanata az volt, hogy Gyöngyvért más osztályba helyezték. Egy másik alkalommal Kovács igazgató számtanóráján történt, hogy az egy el nem végzett házi feladatért megróttá Zolit. Mire ő nyers modorának szabad utat

engedve azt mondta: „A tanár elvtárs olyan, mint egy vérkelés”. Ez aztán nemcsak a tanár, de az osztály nemtetszését is kiváltotta. Érdekesek a jellemében megnyilvánuló hullámzások. Hol a ledorongoló sértés, hol pedig a mindenét odaadó önzetlenség és kedvesség került előtérbe magatartásában.

Nemcsak gyermekkorra nem volt túl rózsás, de a katonáskodást sem neki találták ki. Előbb Gyulafehérváron, majd Olténiában, Găneasán töltötte a munkaszolgálat erős fizikumot igénylő éveit. Kimondottan szenvedett, mondta egyik egykori katonatársa, Baranyi Barna. Mindig kitoltak vele, éppen ezért mindig bizonyítani akart.

Nehéz anyagi helyzete ellenére a kolozsvári konzervatórium ének szakán végzett, majd rövid ideig a Magyar Operánál működött. Később átment a Román Operába, ott néhány ismert szerepet énekelt, mint Benjamin Britten *Albert Herring* c. operájának címszerepét, Händel *Sámson* oratóriumát, majd újabb címszerep következett Arthur Sullivan *A gondolások* (*The Gondoliers*) című operettjében. 1969-ben a *Denevér*ben bizonyítja talentumát. De Mozart *Varázsfuvolájában* sem adta alább. Még egyetemista, amikor az egyik kolozsvári helyi lap úgy említi, mint egy újabb születőben lévő Carusót.

Amikor vakációk alkalmából meg-meglátogatott, igyekeztem szalagos magnómra rögzíteni a hangját. Sajnos a magnó a szalagokkal együtt más tulajdonába került és megsemmisült. Bár amatőr felvételek voltak, az utókor számára mégis valamit bizonyított volna.

A váradi színház vendégeként is fellépett, ha jól emlékszem, a *Lolo, Dodo*

című operettegyveleggel. Egyik akkori kolléganője, Laskay Adrienne úgy emlékezett vissza, hogy kissé labilis idegzetére az opera vezetése és a rosszulmunkáló kollégák magatartása is hatott. Nem igazán volt közkedvelt közöttük.

Sajnos ezután a kalandok időszaka következett. Állásából kitették, majd repülőgép-eltérítési szándék gyanújával egyik bukaresti útvonalról hazatérve letartóztatták, és egyévi vizsgálati fogóság címén egyik börtönből a másikba vitték. A hatóság részéről világos volt a szándékos időhúzás, ami abban nyilvánult meg, hogy a háromhavonta kitűzött tárgyalást egy nem létező tanú távolmaradása miatt rendre elnapolták. És mivel végül bizonyítékok hiányában ítélet kiszabása nélkül szabadult, beperelte az államot, és követelte egyévi kiesett fizetését. A hivatalos választ, ha saját szememmel nem látom, nem is hiszem el. Röviden csak annyi volt, hogy saját kérésére ült a börtönben. Sajnos ez végleg megpecsételte további karrierjét. Ezután minden erejével az után járt, hogy – most már hivatalosan – elhagyhassa végleg az országot. Ha nehezen is, de sikerült kijutnia Ausztriába. Amikor néha hazalátogatott, már sem külsőleg, sem lelkiségében nem volt a régi önmaga. Az egykor szép, sűrű, fekete hajába az évek ritkító ollója jócskán belenyírt, a daliás alkatot felváltotta a sörhas, és ami – ha nem is mutatta – a leghangolóbb lehetett számára, hogy nem azon a pályán érvényesült, amire feltette egész életét, álmaival együtt.

Mellékmozzanatként megemlíteném, hogy letartóztatása napján a Securitate engem is vendégül látott, mégpedig egyenesen az utcáról kísérték be. Bukarestbe készülve a Tarom-

A kolozsvári Opera tagjaként a *Varázsfuvolában* is fellépett

iroda előtti búcsúzásunkkor mint igazi jó barátok megöleltük egymást. De ez az ölelés nem a régi beidegződésű baráti gesztust takarta, hanem ürügy volt, hogy fülembé súghassa: „Vigyázz, két szekus áll a hátad mögött.” Könnyen valószínűsíthető, hogy attól a pillanattól nekem is minden lépésemet követték. És amikor Zoli barátom utazási szándékáról – hol szép szóval, hol fenyegetéssel – faggattak, valójában igazat mondtam, amikor ifjúkori álmáról beszéltem, hogy a milánói Scalában énekelhessen. Na persze, vallatóim nem ezt a választ várták.

Mint minden, ami e földi vándorlásban történik, ez is a múlt keserű homályába veszett. Ám örökre lezárult egy ígéretes karrier. Hazatértekor az elejtett szavaiból és félmondataiból sejteni lehetett, hogy a megélhetéshez szükséges

pénzt nem énekléssel, hanem inkább fizikai munkával kereste. Közös barátaink, ismerőseink elmondásából úgy tudni, hogy állítólag Hollandia volt a következő állomás, onnan a legutolsó információ szerint Izraelben kötött ki. Unokatestvére említette, hogy néhány évvel ezelőtt, amikor telefonon felhívta, az egykor egy egész színháztermet betöltő hang suttogóra fogta a beszélgetést. Míg elődjei (Sallak Pál és Nagy Gyula) az ital foglyai voltak, addig Zoli, lehet, angol pipájának füstjével a hangját is örökre elpöfékelte.

A közép- és az idősebb korosztályhoz tartozók, akik csodálói lehetnek ezeknek a szép hangú énekeseknek, csak kesereghetnek azon, hogy ilyen káprázatos tehetségek hogyan tűnhetnek el nyomtalanul az utókor számára. E szerény írás megpróbál visszakapaszkodni az idő lajtorjáján, hogy megmentsen valamit a jelenkor számára.

Egy jövőbe álmódott technikai bravúrral kezdtem mondandómat, ami,

ha valaha is megvalósul, a csodálatos hangok kifogyhatatlan tárháza tárul majd eléink. Most egy másik fikcióval fejezem be, ami viszont ebben a földi életben biztosan nem valósulhat meg. Csak a kivételes képzelőerővel rendelkezők képesek az időmozaikokat egymásba illesztve és az álombeli jelenbe megelevenítve versengésre készíteni a mindenki által ismert és ünnepeelt világhírű három tenorral. Megkockáztatom a kijelentést, hogy méltóképpen venné fel velük a versenyt a mi tenorhármasunk. De ez maradjon az időn és téren túli álmodozók privilégiuma. Mi, a többség képviselői megmaradunk a megtisztelő emlékezés állapotában. Hangjuk szárnyaljon a végtelen kozmikus térben, hírül vive Szent László városának hírnevét. Bár fejüket nem díszítette babérból font koszorú, akik hallhatták egekbe szárnyaló hangjukat, szívükben a legmagasabb művészi piedesztálra emelték őket.

Kint és bent – hogy önmagunkat (is) tisztábban lássuk

A most Magyarországon élő Balázs F. Attila azt szokta mondani többnyelvű nemzetközi társaságokban, hogy Transzilvániából való, hogy a történelmi Erdélyből érkezett, de a teljes Kárpát-medence magyar irodalmát igyekszik képviselni, érteni, értelmezni és közvetíteni. A kívülálló, külföldi országokból való részvevők számára azonban mindez egy kicsit furcsa lehet, bár olyan közegben forgolódik általában, amely az átlagosnál műveltebb és toleránsabb értelmiségiekből áll. Értik azt, hogy Kárpát-medence. Értik azt, hogy összmagyar irodalom. És azt is tudják, hogy mit tettek Trianonban a művelt és önmagukat győztesnek tartó nagyhatalmak képviselői.

Szerzőnk Marosvásárhelyen született, aztán Radnóton, Gyergyóditróban, Gyulafehérváron, Sepsiszentgyörgyön és Csíkszeredában élt, mígnem 1989 decemberében két országhatárral tovább költözött, a hajdani Csehszlovákiába – el nem hagyva az egykori Osztrák–Magyar Monarchia területét –, majd a frissen létrejövő Szlovákiában, Pozsonyban „állapodott” meg, ahol újságíróként, kiadói szerkesztőként, vállalkozóként, könyvkiadóként tevékenykedett. Eltelt így huszonöt esztendő. Öt éve pedig Magyarországra tette át a székhelyét, ahonnan tovább működteti

az AB Art kiadót, amely több mint 800 kötetet jelentetett meg 1993-as fennállása óta. Ez azonban csak az egyik vetület. Elsősorban költőként tartják nyilván. Magyarul és fordításban 49 önálló kötete látott napvilágot. Maga is évtizedek óta műfordító. Nem sorolhatunk fel itt mindent, de annyi biztos, hogy román, német, francia, spanyol, portugál, olasz, szlovák, bolgár, koreai, vietnami nyelvű átültetések is vannak köztük.

Balázs F. már a múlt század nyolcvanas éveiben is fordított, illetve publikált román nyelven – amikor magyarul nem hagyták közölni –, közvetítői feladatot is vállalva, és ez a szerepkör a pozsonyi évek alatt még inkább erősödött és szélesedett. Frissen megjelent kötetében a 2010 után adott interjúi közül válogatott össze néhányat – a teljesség igénye nélkül, hiszen különböző médiumok képviseletében ennél jóval többször szólították meg az újságírók idehaza és külföldön –, amelyekben körvonalázódik valamelyest eddigi pályarajza és költői, illetve műfordítói hitvallása, de szó esik bennük a vers mai szerepéről és helyzetéről. Világszinten. Mert egy műfordító nemcsak a saját térfeléről, hanem „a túlsó partról”, „odakintről” is képes közvetíteni.

A fordítások által élő és működő kapcsolatok jönnek létre, barátságok, cso-

portosulások, szövetségek, „közös nevezők”, amelyek aztán segítenek újabb és újabb kulturális akciók, kapcsolódási lehetőségek létrejöttében. Nem egyik vagy a másik interjúból, hanem a sorozatból áll össze a kirakós – hiszen vannak megismétlődő, de akadnak szép számban „különleges”, apró részletekre vonatkozó kérdések is –: a fejlett Nyugaton és Észak-Amerikában nincsen becsülete a költészetnek. Ez a kulturális tevékenységi, értékteremtési forma, ez a sajátos viszonyulás a világ dolgaihoz visszaszorult a szubkultúrák sorába. Kimondani is szörnyű. Elvértve látni kortárs szerzőktől származó versköteteket Németországban, Franciaországban vagy az Egyesült Államokban a könyvesboltok kirakataiban. Lehetnek 40-50 milliós, esetleg még nagyobb potenciális olvasótáborok ezeken a nyelveken, az új verseskötetek akkor is csak pár száz példányban fogynak, miképpen azt Magyarországon és Romániában tapasztaljuk. A világnyelvek elsősorban arra jók, hogy közvetítsenek más

irányokba, Dél-Amerika, Afrika vagy Indokína felé. A versek által. Így jut el Balázs F. Attila a kolumbiai Granadába, Medellínbe, ahol több tízezer ember előtt mondhatja el a saját verseit, s azok mindjárt elhangzanak spanyolul, illetve több indián törzs nyelvén is. Annyira fontos a költészet jelenléte, hogy ott belefoglalják fesztiválok programjába, s a csinadratta szüneteiben figyelhet a világ költőire a nép. Versek által nagyon gyorsan díszpolgárrá válhat az ember, akivel örömmel parolázik a helyi püspök, a rendőrfőnök, a polgármester és autogramok százait osztogatja, mint egy celeb. És tegyük hozzá, hogy a költő nem egy napra való, nem a perc influenszere, hanem megmarad, üzenete „áthallatszik” a kérlelhetetlenül múló időn.

Tulajdonképpen azzal, hogy Balázs F. Attila – akinél az 'F' második keresztnévét, a Ferencet rejti – részt vett és szerepet vállalt/vállal a fordítások által a nemzetközi körforgásban, nemzeti/állami feladatokat pótol, intézményt teremt, akit bűn észre nem venni, vétek nem csatlakozni a vállalt szerepkörhöz, amelyet minden irodalmi intézmény, minden egyes alkotó szélesíthet és erősíthet. Így foglalható össze a szerző alkotói hitvallása: „Csak a világot járva ébredsz rá, hogy hazafinak lenni nem azt jelenti, hogy bezárkózol egy világnézetbe, hanem épp ellenkezőleg: nyitsz más kultúrák, hagyományok, szokások felé, miközben népszerűsítéd a sajátodat. Így nem fogy az energiád – feltöltődsz, értékeket terjesztesz, de nem szóródsz szét.” Így juthatunk át a közöny rácsán át a túloldalra. Kintről be. És bentről ki. Akár le is bonthatjuk a mesterségesen kreált válaszfalakat és határokat.

Simó Márton

Minden dal másképp születik

Néhány szóban összefoglalva: klaszikus rock, blues- és popelemek, Siculus-díjazott Metropol-feldolgozás és fellépés előzenekarként a budapesti Rockmúzeumban, önerőből elkészített album – a nagyváradai **Stevie Ker** együttes alapítójával, énekesével, Keresztes Istvánnal és menedzserükkel, Szegedi Évával beszélgettünk.

A zenekar 2019 végére alakult meg, de a kezdetek messzebbre nyúlnak: Keresztes István 2016-tól kezdett el énekelni. A beszélgetés során az is kiderült: már gyerekkorában is szeretett énekelni és szerepelni, egyszer az iskolai karaoke-versenyt is megnyerte az *Edda Győzni fogunk* című dalával. Azt a számot egy atlétában és egy szakadt nadrágban adta elő, amúgy patakysan, de református kórusban is énekelt. A karaoke végigkísérte, szívesen emlékszik vissza a váradi Gekkbóban megtartott estekre, ezek emlékéért dal is őrizi az első albumukon. Aztán az éneklést kicsit háttérbe szorította a rallyzás, de az igazi hivatás mégis a zene maradt.

A zenekart egyébként 2019 végén Úr Csongor gitárossal közösen alapították meg, s talán Keresztes István az első ember, akitől azt hallottam, hogy nem érzi elveszítettnek a 2020-as évet, a pandémia idejét. Mint mondta, ekkor úgy játszhattak, ahogy szerettek volna, írhatták a dalaikat nyugodtabb tempóban, nem szenvedtek időhiánytól, és nem volt rajtuk nyomás a fellépések

miatt, a saját dalaikra koncentrálhattak. A koncentrációnak meg is lett az eredménye, készültek a dalok, és tavaly, 2022-ben megjelent *Szenvedély* című albumuk. A rajta szereplő 11-ből tíz saját szerzemény, a *Segíts* pedig a nagyváradai Metropol Group dalának feldolgozása; ezzel értek el díjazott helyezést a 9. Siculus Fesztiválon 2021-ben.

A zenekart egyébként többször és több helyen is láthatták-hallhatták már olvasóink, felléptek már a Festum Varadinum Majálisán és a Szent László Napokon, a Made in Debrecen Fesztiválon és idén áprilisban a budapesti Rockmúzeumban az 55 éves fennállását ünneplő Metropol meghívott előzenekaraként.

Keresztes István szívesen emlékszik vissza a tavalyi Szent László Napokra, mikor is a Slash Light Kulturális-Művészeti Egyesület kiállításának megnyitóján zenéltek. Mint mondja, annak a fellépésnek sok gyümölcse volt, többek között az, hogy a csapatnak mára menedzsere van Szegedi Éva személyében. A zenekar többek közt játszott motoros találkozókra is, és amint azt énekesük kiemeli, számukra nem is annyira az a fontos, hogy mekkora a közönség, hanem az, hogy jó legyen a hangulat, és hogy a koncerteknek mi lesz a további hozadéka, például egy újabb fellépés.

A zenekar jelenleg öttagú, Keresztes István találta meg oktatója által Kiss

Fotó: Stevie Ker együttes archívuma

Úr Attila, Úr Csongor, Keresztes Attila, Szegedi Éva, Kiss Sándor és Paskuy Tamás

Sándor dobost, majd Csongor testvére, a basszusgitáros Úr Attila került be a csapatba, amely a stúdiómunka idején lett teljes, ekkor csatlakozott hozzájuk Paskuy Tamás, aki billentyűkön és gitáron is játszik, s amint azt az énekes elárulta, a következő album dalainak elkészültében komoly része lesz. Ebben a felállásban egyébként a Siculuson léptek fel először. Ahhoz, hogy ott felléphessenek, a két saját dal mellett egy feldolgozásra is szükségük volt, így esett a választás az *Öt tengely* és a *Kérdés, válasz* mellett a jeles nagyváradi előd, a *Metropol Segítség* című dalára. Természetesen ismerték a Metropolt, és azt is tudták, hogy a zenekar éppen azelőtt 50 évvel, 1971-ben lépett fel szintén a székelyföldi zenei fesztiválon.

A Metropollal egyébként ősszel Nagyváradon is megünnepelik annak 55 éves fennállását, már szervezik a koncertet, tudtuk meg. „Virányi Attila nagyon szenzációs arc, nem tudom

másképp mondani (...) Amikor találkozom veled, akkor olyan, mintha nem is csak kollégák lennénk, hanem társak. Szerintem ő látja bennem azt, aki ő volt itt valamikor, ahol én vagyok, én pedig látom benne magamat, hogy hol szeretnék lenni” – mondta Keresztes István.

A Stevie Ker számait hallgatva óhatatlanul feltűntek a dalszövegekben a váradi helyszínekre való utalások, bár ezeket inkább személyes élmények ihlették, nem a lokálpatriotizmus, habár Keresztes István büszke arra, hogy váradi. A nagyváradi színház például úgy került a *Pillanat* című dalba, hogy az énekes ott találkozott először leendő feleségével, de a magányos bolyongásokat is dalszövegbe foglalta. Az énekes számára ugyanakkor fontos az, hogy a dalszöveget annak hallgatója „a saját életére tudja fonni”.

„Minden dal másképp születik. Van úgy, hogy megfogalmazódik a szöveg,

aztán mire rákerül a zenei alap, teljesen megváltozik. De volt úgy, hogy a zene születik meg legelőször, ez változó, ez függ a daltól. Ha elárulhatok egy titkot, elmondom, hogy a következő albumnak már van négy alapja, amire jelenleg még csak a szöveg van meg. Az egyik dalhoz már pár hang megvan, amit én találtam ki, és már próbáltam gyakorolni a gitárossal, és egész jól sikerült, de mindig változott” – avatott be a dalszerzés rejtelmébe beszélgetőtársunk. „Dalt pedig lehet írni szépről, jóról, rosszról. Tegyük fel, van két ember, aki megtalálja egymást nagyon érdekes módon. Ezt érdemes dalba foglalni azért, hogy az emberek megtudják, nem hiába keresik például azt a bizonyos pillanatot. Előbb-utóbb nem is kell keresni, mert ott van előttük. Miért hallgat az ember zenét? Azért hallgat, mert vagy bánatos, vagy szeretne jól szórakozni, vagy fel akar töltődni, be akar indulni. A dallal átadod azt a plusz

reménylépést, hogy hallgass jó zenét, megérted a szövegét, a magad életébe írod, és az üzenet neked szól” – vallja Keresztes István.

Úgy tűnik, az üzenetek célba érnek, mert fiatalabbakat, idősebbeket egyaránt látnak koncertjeiken a nézők között, sőt Szegedi Éva azt is megjegyezte: a Majálison egészen fiatalok álltak sorban dedikálásért, CD-kért, láthatóan fogékonyak voltak arra a zenére, amit az együttes játszik. Betörni pedig nem könnyű, sem itthon, sem Magyarországon a zenei piacra, „el is kell adni a zenét”. Szegedi Éva elárulta, ő is új még ebben a szakmában, bár a rendezvényszervezésben van tapasztalata, mégis más egy ingyenes, és más egy fizetős rendezvényt megszervezni, menedzselni. A zenekart egyébként megtalálni a Facebookon és a Youtube-on is, a Simó Zsolt hangmérnök Blue Frog Stúdiójában készült album nincs kereskedelmi forgalomban, a zenekartól lehet igényelni, illetve a koncerteken ajándékba kapják például a legelkeszebben tapsoló nézők.

A *Szenvedély* című CD-n egyébként nincs címadó dal, a *Kérdés, válasz* áll talán a legközelebb a szenvedélyhez, viszont a második albumra terveznek felvenni egy ilyen című számot, árulta el az énekes, és az albummal is megismertetett. „A *Kérdés, válasz* arról szól, amikor a legnagyobb bánatomban próbáltam a saját énemmel kibékülni. Van az agy, van a szív, az egyik kérdez, a másik megadja a választ. Aztán az *Öt tengelyben* a munkámat próbáltam szövegbe foglalni. Az *Emlék* című dal egyértelmű, a *Honnan jöttünk*-kel azt szeretnénk mindig elmondani, hogy innen származunk, Váradról. A *Kocsmatitok* az én karaokés bará-

Fotó: Szegedi Éva

A rockmúzeumbeli fellépés plakátja

taimnak szól, eredetileg egy lírikus dal volt, és manapság is úgy szoktuk előadni, de az albumon elég hardban szól. Az *Otthonom* az *Erdély dala* versenyre való jelentkezési dalunk, egyetlenegy éjszaka alatt írtuk meg a srácokkal, felvettük, és másnap már be is küldtük. A *Pillanat* a szerelmemről szól, és szerintem a tagok azt mondják, hogy az róluk is szól: végre itt a pillanat, hogy zenélhetünk. A *Halkan, csendben* szintén magánéleti ihletésű dal, a *Segíts* a már említett Metropol-feldolgozás, amire nagyon büszke vagyok, azt szerintem nagyon eltaláltuk. A *Tárd szét* pedig a csapatról szól, mert amikor összekerültünk, ezt a dalt írtuk meg Csongival legelőször, és ez nagyon fontos számomra. Ezzel szoktunk általában búcsúzni a

koncerteken. A *Semmi sem változik* az emberekről szól, akik körülvesznek minket, és nem adjuk fel, és megpróbáljuk megszólítani az olyanokat, akik régen a barátaink voltak, hogy hiába raktak fel egy másik álarcot, ugyanazok.”

Ami a közelebbi-távolabbi terveket illeti, már dolgoznak a második albumon, ami keményebb és színesebb lesz az elsőnél, klipforgatásról is gondolkodnak, illetve távlati cél, hogy a koncerteken csak saját dalokat játszanak majd. Most még feldolgozásokat is előadnak a fellépéseken, például a KFT *Afrika* című dalát, de játszanak Sing-Singet, Eddát vagy éppen Billy Idolt magyar szöveggel.

Fried Noémi Lujza

Amikor a trauma kezeket és lábakat növeszt

Amitől félünk

Ari Aster 2018-as *Örökség* (*Hereditary*) című filmjével jelezte friss és egyedi megközelítésben, hogy a családi trauma fel nem dolgozása a jelenkori dráma-horror műfaj egyik kiváló táptalaja lehet. Az A24 filmstúdió állt Aster harmadik filmje, az *Amitől félünk* (*Beau Is Afraid*) mögé is, mint ahogyan azt tette az író-rendező fent említett első, majd a 2019-es *Fehér éjszakák* (*Midsommar*) esetében is.

Az *Amitől félünk* című film játékidéjét nézve igencsak megterhelő lehet az egyszeri, laikus nézőnek. Az egy perc híján száznolcvan perces mű azért is érdekes, mert ez lett volna anno Aster bemutatkozó rendezése, mely a 2011-es *Beau* című rövidfilmjén alapul, de most jutott el odáig, hogy az általa megálmodott víziót vászonra vihette.

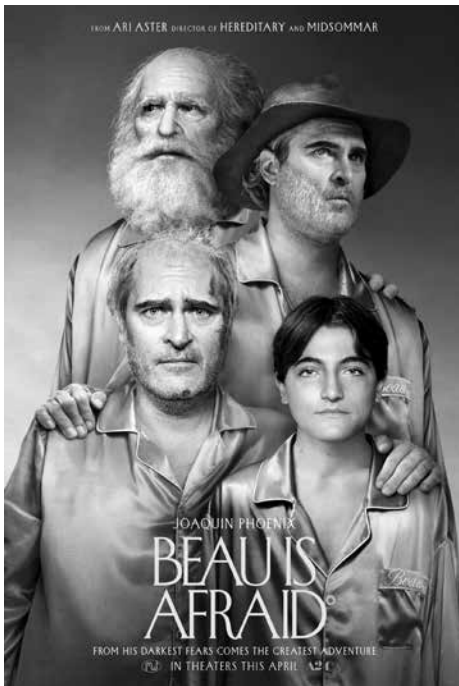
A háromórás *Amitől félünk* egy megosztó, lázalom-road movie, melyben a rendező ismét visszanyúl az első művében alapkonfliktusként használt szülő-gyerek ellentétéhez. A film négy, igen jól elhatárolható részből áll, melyeket átszó és összeköt hősünk útja, egy apokaliptikus metropoliszból elindulva egy kertvárosi család egyedi vendégszeretén át egy erdőben működő különös szintársulat megismerésén keresztül

egészen a tragikus körülmények között elhunyt édesanya temetéséig a családi háznál, illetve visszaemlékezései a gyerekkorára, melyek magyarázatot adnak főhősünk kialakult személyiségére.

Főszereplőnk, Beau (Joaquin Phoenix) kaskai hős, a megtestesült szorongás és trauma. Szorongó, hipochonder, pánikbeteg életvitele a múltban gyökerezik, így amikor haza kell utaznia édesanyja temetésére, minden erejére szüksége van. Szorongásainak fő kiváltó oka a múltjában, pontosabban gyermekkorában keresendő, mivel a folyamatos anyai abúzus és manipuláció a gyermek-, majd késő negyvenes éveiben járó hősünk teljes személyiségét képes eltorzítani.

Beau-val útja során olyan dolgok történnek, amik teljes mértékben szürreális, groteszk és abszurd hatást keltenek a nézőben, aki próbálja eldönteni azt, hogy mi a valóság, és mi az, ami csak az ő képzeletében zajlik. Ez eleinte a rengeteg képtelenség miatt nevetésre készíthető jeleneteket szül.

A legtöbbben bírálják Astart, hogy az *Amitől félünk* túlságosan öncélú, alapvetően már játékidéjében is, de megvalósításában még inkább. Adódik a kérdés, hogy miért olyan

nagy gond ez, amikor egy izig-vérig szerzői filmről beszélünk. Rendezőnk saját magának és a rajongóinak készítette ezt a filmet, illetve mindazoknak, akik nyitottak erre a műfajra. Ari Aster filmje száz százalékgig művészfilm, ami minden egyes részéből sugározza a káoszt, roppantul nehezen követhető alkotás.

A háromórás játékidőre visszatérve, melyet ugyancsak előszeretettel emlegetnek a kritikusok a film rovására, meg kell jegyeznünk: ha a multiplexek világába kerül egy hasonló hosszúságú blockbust, valahogy ezeknek a kritikájából többnyire kimarad a túlhú-

zott játékidő. Érthető is ez, mivel egy színes-szagos látványvilágba csomagolt három óra jobban fogyasztható és könnyebben eladható, emészthető, mint egy traumatizált főhős pokoljárását követni ugyanennyi ideig.

Az *Amitől félünk* nagyon keveseknél fog célba érni, mégis fontos, hogy elkészült: ismét bebizonyítja, hogy korunk egyik legautentikusabb horrorrendezőjéről van szó, aki, ha van egy víziója, nem riad vissza attól sem, hogy maximálisan próbára tegye a nézői türelmet.

Az egyik legdivatosabb műfajban mára igencsak eluralkodtak a természetfeletti rémek, az öncélú transzírozások vagy a fájdalmasan gagyi jumpscares. Ezt újították meg alapjaiban az utóbbi évek horrorrendezői (Asteren kívül megemlíthető Jordan Peele, Robert Eggers vagy Alex Garland), akik bebizonyították, hogy hangsúlyos szerzői vízióval tökéletesen megújítható a műfaj, és az ágy alól kiugró szörnyeknél sokkal félelmetesebb rémek is akadnak: a traumák.

Az *Örökség* (*Hereditary*), a *Fehér éjszakák* (*Midsommar*), a *Tűnj el!* (*Get Out!*) vagy a *Boszorkány* (*The Witch*) című horrorok sikere azt mutatta meg, hogy van igény intellektuális borzongatásra egy olyan műfajban, amelyet alapvetően nagyon egyszerű mechanizmusok működtetnek.

Lencsar Péter

Népszámlálás: megjelentek a végleges adatok

Közzétették a 2022-ben megtartott, de 2021. december 1-jei állapotokat rögzítő romániai népszámlálás végleges adatait. Alább az etnikai és felekezeti hovatartozásra, illetve az anyanyelvre vonatkozó adatokat elemeztük a census eredményei alapján, amelyek a Bihar Megyei Statisztikai Igazgatóság honlapjára júliusban kerültek fel. A megye román, magyar és roma népességének aránya mellett a népességnövekedést és -csökkenést is megjelenítették a térképeken, utóbbi kettőt a 2011-es census eredményeihez viszonyították. Alább ezekből az adatokból szemelgettünk olvasóinknak.

Szalacs az egyetlen település a romániai Bihar megyében, ahol 90 százalékos a magyarság aránya. Csökkenő sorrendben haladva: 90–75,1 százalék közötti a magyarság aránya Érmihályfalván, Érsemjénben, Kiskerekiben, Érbogyoszlón és Érszöllősen, továbbá Paptamasiban, Biharon és Borson. Következik a 75–50,1 százalékos magyar lakossági arány, ebbe a kategóriába tartozik Érkörtvélyes, Értarcsa, Székelyhíd, Vedresábrány, Szentjobb, Szalárd, Biharfélegyháza, Hegyközpályi és Hegyközcsatár, valamint Nagyszalonta és Köröstárkány. A magyar lakosság számaránya 50–25,1 százalék között

van Margittán, Tótiban, Vámoslázon, Berettyószéplakon, Bihardiószegen, Alsólugason és Várasfenesen,

Nagyvárad a magyar lakosság aránya szempontjából a 25–0,1 százalék közötti kategóriába esik a maga 20,9 százalékaival. Ebbe a csoportba tartozik még többek között Tenke, Körösgyéres, Rév, Sonkolyos vagy éppen Bályok is, míg 0,1 százalék alatti a magyarok aránya például Biharrósán, Robogányban, Barátkán, Vasaskőfalván vagy Bondoraszón.

Hányan vagyunk

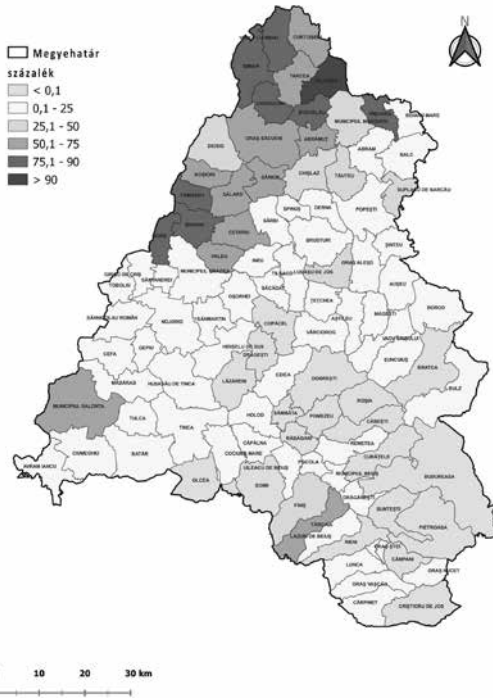
A népszámlálási adatok szerint Bihar megyének 551 297 lakosa van. Az önbevallás alapján 347 148 román, 112 387 magyar és 36 837 roma él megyénkben, szlováknak 4860-an vallották magukat, a más nemzetiségi csoportokhoz tartozók (németek, csehek, zsidók, lengyelek, albánok, stb.) száma ezer alatt van, 48 428-an pedig nem nyilatkoztak nemzetiségükről. Az egykor virágzó, harmincezres zsidó közösségnek ma 135 képviselője él megyénkben.

Nagyváradnak a census adatai szerint 183 105 lakosa van, közülük románnak 123 625-an, magyarnak 33 340-en, romának 1343-an vallották

magukat, minden más etnikai kisebbség képviselőinek száma kevesebb 400-nál, ám a bihari megyeszékhelyen 23 560 ember nem nyilatkozott nemzetiségi hovatartozásáról.

A Bihar megyei városok közül háromban élnek tízezernél többen. Az adatok szerint Nagyvárad után megyénk második legnépesebb városa Nagyszalonta, ott 15 792-en élnek, 5694 ember románnak, 8387 magyarnak, 586 szlováknak, 303 pedig romának vallotta magát. Margitta következik 13 573 fővel közülük 6855-en románnak, 4726-en magyarnak, 570-en pedig romának vallották magukat. Székelyhíd szerepel még a „tízezresek” között, ott 10 720 lakos közül 634-en románnak, 6672-en magyarnak, míg 2687-en romának vallották magukat. Érdekesség, hogy bár nincs városi, csak községi rangja, szintén több mint tízezer lakója van Váradszentmártonnak, ott 12 448-an élnek, 9979-en románok, 231-en magyarok és 799-en romák.

Ami az Érmelléket illeti, Szalacsnak 2941 lakosa van, közülük 43 román, 2736 magyar és 65 roma. Mint fentebb már említettük, ez Bihar megye egyetlen közigazgatási egysége, ahol 90 százalék fölötti a magyarság aránya. Érmihályfalva városának 8969 lakosa van, 1036-an románok, 7098-en magyarok, 423-an romák. Érsemjénben 3540-en élnek, 398 román 2810 magyar és 142 roma lakosa van a köz-

A magyar lakosság aránya Bihar megye településein a 2021-es népszámlálás eredményei alapján

ségnek. Kiskereki 2248 lakosa közül 49 ember vallotta magát románnak, 1711 magyarnak, 415 pedig romának. Érbogyoszló község 1799 lakosa közül 25 román, 1472 magyar, 229 pedig roma nemzetiségű saját bevallása szerint, Érszöllős 1269 lakója közül pedig 226 a román, 1019 a magyar. Paptamási 1990 lakosa közül 327 románnak, 1549 magyarnak, 34 romának vallotta magát, Biharon 4393 ember él, közülük 788 román, 3267 magyar és 52 roma, míg Bors község 4267 lakosa közül 621 román, 3422 magyar és 31 roma.

A legkevesebb, 996 lakosa Bihar megyében Solyómkővárnak van; 844-an szlovákok, 68-an románok 12-en magyarok, 15-en romák a településen élők közül.

Anyanyelv szerint

Bihar megye 551 297 lakosa közül 355 601 román, 122 111 magyar, 19 195 pedig roma anyanyelvűnek vallotta magát, az adatok alapján tehát majdnem tízezerrel többen vallották magukat magyar anyanyelvűnek, mint nemzetiségűnek. Az anyanyelvükről 48 765-en nem nyilatkoztak, valamivel többen, mint ahányan nem adták meg az etnikai hovatartozásukat.

Bihar megyében 4306-an vallották magát szlovák anyanyelvűnek, 348-an a németet, 184-en az olaszt, 61-en a jiddist, 51-en az albánt jelölték meg anyanyelvükként. Érdekességként megjegyezzük, hogy megyénkben a legkevesebben a macedónt (négyen) és a csehet (hárman) vallották anyanyelvűnek.

Nagyvárad 183 105 lakója közül 123 282-en a románt, 34 503-an a magyart, 612-en pedig a romani nyelvet jelölték meg anyanyelvükként, 23 761-en pedig nem adták meg ezt az adatot. A megyeszékhelyen 292-en a szlovákot, 113-an a németet, míg a kérdőívén szereplő minden más nyelvet 100-nál kevesebben jelöltek meg anyanyelvükként.

Megjegyezzük, hogy mivel nem volt kötelező az etnikai, illetve a felekezeti hovatartozásra, valamint az anyanyelvre vonatkozó kérdésre válaszolni, megyénkben közel ötvenezeren nem nyilatkoztak utóbbiról, így csak azoknak a számát ismerjük, akik anyanyelvűnek vallották a magyart a census során. Az adatok szerint tehát Bihar megyében Nagyváradon kívül anyanyelvűnek jelölték meg a magyart 9211-en

Székelyhídon, 8501-en Nagyszalontán, 7586-an Érmihályfalván, 5427-en Margittán, 4096-an Bihardiószegen, 3029-en Szalárdon, 2938-an Érsemjénben, 2794-en Szalacson, 2462-en Érkörtvélyesen és 2115-en Kiskerekiben.

A felekezeti hovatartozásról

Bihar megye 551 297 lakosa közül a legutóbbi census szerint 295 340 ortodox (görögkeleti), 39 893 római katolikus, 79 723 református, 40 643 pünkösdista, 9890 unitus (görögkatolikus), 21 336 baptista. Az evangélikus-lutheránus egyházhoz tartozónak 321-en, unitáriusnak pedig 224-en vallották magukat. A felekezetükről 53 194-en nem vallottak, ismét hangsúlyozzuk tehát, hogy az előbbi adatok azoktól származnak, akik vállalták felekezeti hovatartozásukat vagy éppen ateizmusukat. Utóbbit 1241-en jelölték meg, míg agnosztikusnak 511-en vallották magukat, felekezet nélkülinek pedig 2770 ember vallotta magát.

Nagyvárad 183 105 lakosa közül 97 411 ortodox felekezetű, 13 563 római katolikus 20 929 református. A pünkösdista egyházhoz 8834-en, a görögkatolikushoz 4528-an, a baptistához 5927-en tartoznak a megyeszékhelyen. Az evangélikus egyházhoz 238-an, az unitáriushoz pedig 152-en tartoznak. A nagyváradiak közül 26 425 ember nem nyilatkozott a felekezeti hovatartozásáról, 1541 felekezet nélküli, 958 ateista, 404 pedig agnosztikus.

Fried Noémi Lujza

Albert Schweitzer véleménye

A Nobel-békedíjas orvos, teológus, orgonaművész, filozófus, tanár (1875–1965) egyik gondolatát idézzük a rejtvényben a vízszintes 1. és a függőleges 35. alatt.

VÍZSZINTES: 13. Ceruza (rég.). 14. Másképpen (latin). 15. Déligyümölcs. 16. Amerikai feltaláló, 1837-ben megalkotta az elektromágneses távirót. 18. Kedvelt sütemény. 20. Hibázik.

21. József Attila verse. 22. A fiát sirató Mária művészi ábrázolása. 24. ... Negro – folyó Dél-Amerikában. 26. Hazafele! 27. Összeadás szava (is). 28. Ének. 29. Hargita megye betűjele. 30. ... oldal – Karácsony Benő regénye. 32. Török uralkodók címe. 35. Brit soul-énekesnő. 37. Dél-Jemen legnagyobb városába való. 39. Kirakatban van! 40. Megszólítás. 41. ... Maszuo – japán festő, szobrász, keramikus (1934–1997). 42. Hacsaturján

1	2	3	4	E	5	6	7	8	9	R	10	11	12	Y
13					14						15			
16				17		18				19		20		
21				22	23					24	25			É
26			27						28				29	
		30				31		32				33		34
35	36					37	38					39		
40					41						42			
43				44						45				
46			47					48	49					
50			51				52		53				54	
Y		55				56		57				58		
59	60			61	62					63	64			
65			66		67				68		69			
Z				T						B				

személyneve. **43.** Paprikának is van. **44.** Délnyugat-Ázsia egyik országába való. **45.** Bejárat – névelővel. **46.** Hajót vezet. **48.** Szájüreg része. **50.** Nota bene! (Jól jegyezd meg!) – röv. **51.** Német névelő. **53.** Rejtjel. **54.** Előtag, kettősségre utal. **55.** Folyó és öböl Nyugat-Szibériában. **56.** Gyomnövény. **58.** Borít. **59.** Após (rég.). **61.** Állatot ellátó. **63.** Divatos – névelővel. **65.** Felség (francia). **67.** Előtag, a széllel való kapcsolatra utal. **69.** A polónium, a jód és a kálium vegyjele.

FÜGGŐLEGES: **1.** Érintésre érzékeny növény. **2.** Ügyintéző hely. **3.** Ibsen drámája. **4.** Örökítő anyag (betűszó). **5.** A nátrium vegyjele. **6.** Budapesti egyetem rövid neve. **7.** Melyik időponttól? **8.** Magyar színésznő (Margit, 1928–2016). **9.** Az ... – politikai napilap (1910–1939). **10.** A, a, a. **11.** Színvonal. **12.** Zavaros név! **17.** Karinthy Ferenc műve. **19.** A vértanúk jelzője. **23.** ... Éva – színésznő. **25.** Ilona egyik becézése. **27.** Via ... – John Knittel regénye. **28.** Ének – régi-esen. **29.** Eszik. **30.** Sivataq Izrael déli részén. **31.** A kutyaival rokon ragadozó. **32.** Noha, jöllehet. **33.** Könnyeket hullat érte. **34.** Rossini operája. **36.** Egész ré-

sze. **38.** Medencében van! **41.** Betűvetés. **42.** Kerül. **44.** Valódi. **45.** Illat és zamat. **47.** Gárdonyi regényhőse. **49.** Régi úrmérték. **52.** Hriszto ... – bolgár költő, publicista (1848–1876). **54.** Ország Nyugat-Afrikában. **55.** Kossuth-díjas filmrendező (Béla). **56.** Hangszer. **57.** Európai főváros. **58.** Tartomány és város Spanyolország északnyugati részén. **60.** Levartt hajtás a ruhán (ék. h.). **62.** Thaiföldi, osztrák és spanyol autójel. **64.** Csempedarabok! **66.** Azonos betűk. **68.** ..., -en, -ön.

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos Várad-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: Várad folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **szepember 30.**

Augusztusi rejtvényünk (*Kós Károly vallja*) helyes megfejtése: „Addig él az ember, amíg van dolga s van gondja.” Háromhavi előfizetést nyert: **Fenesi Erzsébet** (Nagyszalonta).

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A VÁRAD előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat poștal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

BALÁZS GÉZA (1959, Budapest) nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetem és a nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem jelenlegi, illetve több egyetem és főiskola korábbi oktatója, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda létrehozója, számos szakmai és társadalmi elismerés birtokosa, megszámlálhatatlan publikáció szerzője, a *Magyar Nyelvőr* felelős szerkesztője.

BERTHA ZOLTÁN (1955, Szentes) József Attila- és Arany János-díjas magyar irodalomtörténész, kritikus, Debrecenben él, a Károli Gáspár Református Egyetem nyugalmazott docense. Számos tanulmánykötete és monográfiája a határon túli, főként az erdélyi magyar irodalommal foglalkozik. Legutóbbi kötete: *Nemzet a csillagokban* (2016).

B. MIHÁLY CSILLA (1977, Szatmárnémeti) a kolozsvári BBTE vallás- néprajz szakán végzett. Budapesten dolgozik tördelő-grafikusként és korrekorként, illetve szerkesztőként egy internetes irodalmi portálon. Versei nyomtatott folyóiratokban, antológiákban jelentek meg. 2016-ban a Magyar Művészeti Akadémia díjazottja lett.

ESZTERÓ ISTVÁN (1941, Végvár) költő, Temesváron él, ahol 2003-as nyugdíjazásáig tanított. Előzőleg Újtusnádon, Resicabányán, Temesrékason, Bodófalván és szülőfalujában is magyartanárként dolgozott. 1975 óta számos antológiában szerepelt, féltucat önálló verskötete jelent meg, legutóbb a *Róma felett az ég újra lángol* című Kolozsváron (Kriterion, 2020).

FERENCZFI JÁNOS (1967, Vásárosnamény) költő, író, szerkesztő, kereskedelmi, értékesítői munkából él Magyarországon. Az új évezredtől a Fúzió, majd a Muzsikus és a Közös Hang Rádióban irodalmi műsorokat készít, *A Hetedik* c. online irodalmi folyóirat alapítója (2016). Írt drámát, színpadi adaptációt, értekezéseket, verseket, regénye *A megvetettek napja* (Litera-Túra Kiadó, 2022).

LIPCSEI MÁRTA (1943, Nagyvárad) költő, író, tanár, szülővárosában él. Fizikakémia szakot végzett, nyugdíjazásáig tanít

tott Dél-Romániában, a Székelyföldön és Nagyváradon. A *Várad* folyóirat egyik alapítója és egykori szerkesztője. Tizenöt könyve jelent meg, a legutóbbiakat *Virusrözsza* és *Leélező nyugalom* címmel adta ki tavaly a budapesti Hungarovox.

MÁRTON TÍMEA (1999, Marosvásárhely) a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója a Társadalom- és Szervezetpszichológia mesterszakon. Közölt már a *Népújság* Múza rovatában, az *Erdélyi Tollban*, a *Káfé Főnix* irodalmi portálon. 2020 nyarán a magyarországi *Napút* névű díjjal jutalmazta *Csillagbirodalom* című színdarabját.

SÜTŐ ÉVA (1960, Érmihályfalva) író, újságíró, művelődésszervező, szülővárosában él. Kötetei: *Fohász a szigetekért* (2000), *Homokrögök* (2002), *Érmellék, szerelmem* (2013), *Érmelléki embermesék* (2016).

SZILÁGYI GYULA (1939, Nagyvárad) nyugdíjas, szülővárosában él. A Covid-járványig huszonhét éven át vezette a váradai Szent László Cserkészcsapatot. Igazi lokálpatrióta, a régi történetek kedvelője, verseket is ír.

THOMAS STEARNS ELIOT (1888–1965) amerikai születésű Angliában letelepedett irodalmi Nobel-díjas költő, drámaíró és kritikus. Fordítója, **GORON SÁNDOR** PhD (1975, Mezőtelegd) költő, műfordító, pedagógus, Nagyváradon tanít.

TÓTH ÁGNES (1946, Nagyvárad) újságíró, prózaíró, költő. 1990-től a *Bihari Napló* riportere, szerkesztője. 1994-től 2002-ig a Duna Televízió váradai tudósítója. Több gyermekvers- és prózakötete jelent meg, *Csupabohócok* című bohózatát 1995-ben mutatta be a váradai bábszínház. Legutóbbi kötete: *Tündéralom* (gyermekversek, 2020).

WESSELY GÁBOR (1957, Szolnok) író, újságíró, 23 kötete jelent meg (versek, kisprózák, naplók, válogatott cikkek). Tolnán él, földmérőként, majd újságíróként dolgozott, már nyugdíjas. Napi-, heti- és havilapokban mintegy ötezer cikke látott napvilágot.

RÉGEN ÉS MOST • Felső képünkön az első világháború előtti nagyváradi Kossuth Lajos utcát látjuk szép, emeletes házaival, míg a másik, nagyjából ugyanonnan készült friss fotónkon a lerombolt régi házak helyén álló betonmonstrum és az ízléstelen villamosvezeték-tartók ragadják meg a figyelmet.

Kép és szöveg: Farkas László

